

Practici Pozitive:

Jurisprudența internațională privind discriminarea romilor în accesul la locuri publice

Un studiu comparativ privind cazuri de discriminare în fața instanțelor naționale și internaționale, legislație și mecanisme specializate în combaterea discriminării

**Practici Pozitive: Jurisprudența internațională
privind discriminarea romilor în accesul la
locuri publice**

Dezideriu Gergely – Avocat

Mulțumiri

Autorul mulțumește următoarelor organizații pentru faptul că au fost gazdele vizitelor realizate în cadrul proiectului și dorește să recunoască valoarea contribuțiilor aduse prin intermediul informațiilor și raportelor puse la dispoziție, necesare pentru realizarea cercetării și a raportului:

Biroul pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului al OSCE cu sediul în Varșovia

Punctul de Contact pentru Romi și Sinti al OSCE/ODIHR cu sediul în Varșovia

Departamentul Rule of Law al OSCE/ODIHR cu sediul în Varșovia

Consiliul Europei cu sediul în Strasburg

Biroul Legal pentru Apărarea Minorităților Naționale și Etnice (NEKI) cu sediul în Budapesta

Romani CRISS - Centrul Romilor pentru Intervenție Socială și Studii cu sediul în București

Centrul European pentru Drepturile Omului cu sediul în Budapesta,

OSCE/ODIHR-Punctul de Contact pentru Romi și Sinti pentru finanțarea acestui proiect.

Autorul mulțumește următoarelor persoane pentru sprijinul și contribuția lor, în special: lui Nicolae Gheorghe (OSCE/ODIHR) pentru analiza și criticile constructive aduse variantelor anterioare ale acestui raport, Marcia Rooker (Expert internațional independent) pentru analiza și îndrumările privind raportul precum și realizarea notei introductive, Salome Hirvaskovski (OSCE/ODIHR) pentru sprijinul administrativ în derularea proiectului, Judy Butler (Consiliul Europei) pentru sprijinul acordat în obținerea rapoartelor Consiliului Europei și ECRI, staff-ului din cadrul Departamentului Rule of Law al OSCE/ODIHR pentru valoarea explicațiilor și prezentărilor care au contribuit la formarea unei imagini clare asupra raportului.

De asemenea, autorul mulțumește Centrului de Resurse pentru Comunitățile de Romi din Cluj-Napoca (România) pentru sprijinul acordat autorului în vederea deplasării la Conferința OSCE „Sistemul Juridic și Drepturile Omului” în Varșovia, 23-25 aprilie 2002, unde a avut loc prezentarea oficială a lucrării și pentru finanțarea publicării unui număr suplimentar de exemplare al raportului.

Mulțumiri pentru traducerea lucrării în limbile romani, română și engleză, Sorin Sandu Aurel, Ana Maria Bendea, Roxana Alina Enachescu.

Spre deosebire de versiunea în limba română și romanes, versiunea în limba engleză nu cuprinde capitolul “Mecanisme internaționale de prevenire și combatere a discriminării”.

Această publicație a fost realizată cu sprijinul OSCE, Biroul pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului (ODIHR). Opiniile și informațiile conținute în acest material nu reprezintă în mod necesar poziția oficială a ODIHR.

CUPRINS :

PREFAȚĂ

NOTA AUTORULUI

CAPITOL I - INTRODUCERE

- I.1 Impactul unor cazuri de refuz privind accesul la bunuri și servicii
- I.2 Ideea unei lucrări privind accesul la bunuri și servicii, locuri publice
- I.3 Scopul lucrării privind discriminarea în accesul la locuri publice
- I.4. Compilația și elemente cheie pentru ONG-urile romilor și persoanele care acordă asistență juridică victimelor discriminării

CAPITOL II - DISCRIMINAREA ÎN ACCESUL LA LOCURILE PUBLICE ȘI CAZURI ÎN FAȚA INSTANȚELOR DE JUDECATĂ

- II.1. Introducere
- II.2. Cazuri de discriminare în accesul la locuri publice soluționate definitiv de instanțe
  - II.2. A. Instanțe Civile și Penale
    - (i) Cazul G. Goman vs.B
    - (ii) Cazul N.G. vs.G.Pub
    - (iii) Cazu P.P. vs. M.
  - II.2. B. Instanțe Civile
    - (i) Cazul P. Horvath vs. Imperial
    - (ii) Cazul R.C. vs. W.
    - (iii) Cazul Riva B. vs Frații Larsson
    - (iv) Cazul McDonagh vs. J.Whelan
- II.2. C. CONCLUZII vs. ANALIZE PE SCURT
- II.3. Cazuri de discriminare în accesul la locurile publice cu o primă sentință: Diferite metode în probarea discriminării
  - (i) Cazul CRISS vs. Angely
  - (ii) Cazul P.M. și J.O. vs. K.L.K. și A.V.
  - (iii) Cazul CRISS vs. C.I. și cazul CRISS vs. A.
- II.3.A CONCLUZII vs. ANALIZE PE SCURT
- II.4. Cazuri de discriminare în accesul la locurile publice și prevenire prin "Acord"
  - II.4. A. Diferite "Acorduri"
    - (i) Cazul CRISS vs. C.
    - (ii) Cazul NEKI vs. A.
  - II.4. B. CONCLUZII vs. ANALIZE PE SCURT

- II.5. Cazuri de discriminare în accesul la locurile publice în fața instanțelor internaționale
- II.5.A. Curtea Europeană a Drepturilor Omului
  - (i) Cazul Nagov și Medzilabroc vs Slovacia
- II.6. Comitetul pentru Eliminarea Discriminării Rasiale
  - (ii) Cazul M.Lacko vs. Slovacia
- II.7. CONCLUZII: Discriminarea romilor – demnitatea umană și prevederi legale în diferite state privind accesul la locuri publice

CAPITOL III - DISCRIMINAREA ROMILOR ÎN ACCESUL LA LOCURILE PUBLICE, FRECVENȚA UNOR ASEMENEA CAZURI ȘI RAPOARTE INTERNAȚIONALE

- III.1 Rapoarte ale Înaltului Comisar pentru Minoritățile Naționale ale OSCE
- III.2 Rapoarte de țară ale ECRI (Comisia Europeană Împotriva Rasismului și Discriminării)
- III.3 Opiniile Comitetului Consultativ al Convenției Cadru pentru Protecția Minorităților Naționale
- III.4 CERD (Comitetul pentru Eliminarea Discriminării Rasiale) și discriminarea în accesul la locurile publice

CAPITOL IV - MECANISME INTERNAȚIONALE DE PREVENIRE ȘI COMABATERE A DISCRIMINĂRII

- IV.A. Mecanisme non-juridice de prevenire și combatere a discriminării
  - IV.1. Înaltul Comisar pentru Minorități Naționale al OSCE
  - IV.2. Comisarul pentru Drepturile Omului al Consiliului Europei
  - IV.3. Comisarul pentru Drepturile Omului al Națiunilor Unite
  - IV.4. Comisia Europeană împotriva Rasismului și Intoleranței
  - IV.5. Comisia de Drepturile Omului a Națiunilor Unite
- IV.B. Mecanisme juridice de prevenire și combatere a discriminării
  - IV.1. Curtea Europeană a Drepturilor Omului
  - IV.2. Comitetul pentru Eliminarea Discriminării Rasiale

CAPITOL V - NEVOIA ADOPTĂRII LEGISLAȚIEI ANTI-DISCRIMINATORII ȘI MECANISME DE IMPLEMENTĂRE LA NIVEL NAȚIONAL

- V.1. Introducere
- V.2. Recomandări ECRI în rapoartele privind statele membre ale Consiliului Europei
- V.3. Opiniile Comitetului Consultativ al Convenției Cadru pentru Protecția Minorităților Naționale
- V.4. Concluzii vs. Analize pe scurt

CAPITOL VI - PRACTICI POZITIVE: MECANISME SPECIALIZATE ÎN COMBATEREA DISCRIMINĂRII

- VI.1. Introducere
- VI.2. Comisia pentru Egalitate Rasială în Anglia
- VI.3. Comisia pentru Tratament Egal în Olanda
- VI.4. Comisia Federală împotriva Rasismului în Elveția
- VI.5. Centrul pentru Combaterea Discriminării Etnice în Norvegia
- VI.6. Centrul pentru Oportunități Egale și lupta împotriva Rasismului în Belgia
- VI.7. Ombudsman-ul împotriva Discriminării Etnice din Suedia
- VI.8. Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării în România
- VI.9. CONCLUZII vs. SCURTE ANALIZE

ÎN LOC DE FINAL

Compilația de cazuri de discriminare etnică împotriva romilor, un proiect pilot cu extindere pe viitor

Despre Autor

Cuvânt înainte

Interzicerea accesului în locuri publice, cum ar fi restaurante, hoteluri și piscine, din considerente rasiale, este o experiență ce poate fi ușor ignorată de trecători. "Poți să ridici din umeri și să mergi mai departe; dacă banii tăi nu sunt destul de buni pentru acești rasiști, du-te să-ți cheltui în altă parte", susțin unii oameni. Dar, acest tip de raționament neagă faptul că experiența respectivă ar fi una umilitoare. Dacă se întâmplă iar și iar îți va diminua respectul de sine. Și dacă ți se întâmplă nu numai ție, ci și rudelor tale și altora aparținând aceleași etnii, poți ajunge la concluzia că aparții unui grup de oameni inferiori. Astfel, această experiență are un impact puternic, atât asupra vieții persoanei, cât și asupra relațiilor cu alții. Tocmai din aceste considerente, interzicerea accesului în locurile destinate publicului larg constituie o gravă încălcare a drepturilor omului.

Totuși, persecutarea autorului unui delict sau introducerea unei acțiuni civile, așa cum ar putea face cineva ca urmare a bătăii primite de la huligani "de dreapta", nu este și reacția instantanee pe care o ai când îți este interzis accesul într-un bar, de exemplu. Cea mai obișnuită reacție pe care o avem, urmare a unei asemenea experiențe, este să nu ne mai ducem niciodată în acel local. Acest lucru, însă, este exact ceea ce proprietarul sau managerul dorește. Justificarea unei asemenea politici poate fi doar bănuită. Oare consideră că profiturile lor ar avea de suferit, sau că vor da afacerilor lor o imagine negativă, dacă accesul romilor în barurile și restaurantele lor este permis?

Unul dintre cazurile care au determinat publicarea acestei broșuri se referă la un diplomat rom care a fost dat afară dintr-un restaurant. În mod normal, am fi înclinați să credem că un restaurant ar trebui să întâmpine cu bucurie diplomații, însă ideile preconceptuate despre romi trebuie că au fost mai puternice.

Din punct de vedere legal, motivul pentru care romilor le este interzis accesul în locuri destinate publicului este irelevant. Restricționarea accesului unei anumite categorii de persoane constituie o violare a standardelor internaționale ale drepturilor omului și, ca atare, autorii trebuie aduși în fața instanței. Este într-adevăr remarcabil faptul că oamenii își dau osteneala să aducă astfel de cazuri în fața justiției. Procedurile judecătorești consumă mult timp și bani și nu rezolvă problema imediat și chiar în cazul în care vor câștiga, nevoia de a vizita restaurantul sau piscina respectivă pot fi minime. Mai mult, mulți romi au foarte puțină încredere în sistemul judiciar. Unele state au recunoscut consecințele sistemului judiciar și lucrează pentru elaborarea unei alternative. Este extrem de util faptul că prezenta broșură oferă o vedere de ansamblu asupra acestor alternative. Posibilitățile par a fi nefârșite: organisme de mediere, instituții care asistă victimele, documentarea cazului, elaborarea de rapoarte și informarea autorităților și publicului larg, un comitet parlamentar, un Ombudsman Specializat, un organism specializat în primirea plângerilor despre tratamentul inegal etc. Sper ca acest lucru să servească drept inspirație anumitor guverne.

Putem spune ceva asemănător și despre descrierea detaliată a cazurilor din instanță. Diferiți factori și soluții au contribuit la succesul acțiunilor, și pot inspira și pe alții. Argumentarea folosită de către un judecător într-un caz descris poate fi folosită de către avocați în alte cazuri: «interzicerea trebuie să fie bazată pe cunoașterea consumatorului

individual și nu trebuie fondată pe apartenența lui sau ei la un anumit grup etnic». Uneori, un caz civil este mai de succes decât o procedură penală. Așa cum argumentează autorul, rezultatul unui caz judecat de instanța unei țări nu are nici un fel de consecințe legale în cazuri similare din alte țări. Totuși, informația poate ajuta și pe alții, fie avocați, organizații non-guvernamentale și activiști, în reunirea argumentelor de folosit în cazurile lor particulare. Un caz mi s-a părut îndeosebi eficient și inventiv: acțiunea întreprinsă de un rom nomad pentru prevenirea înnoirii licenței managerului unui bar pe motiv că a interzis accesul nomazilor. Acest caz a lovit puternic; omul și-a pierdut sursa de venit, serviciul, poate și demnitatea; cu toate acestea, judecătorul a avut dreptate concluzionând că individul respectiv «nu este o persoană aptă sau potrivită să dețină o licență». O astfel de acțiune legală poate ajuta la declanșarea schimbării sociale. Poate fi și motivată de un individ, dar, în cele mai multe cazuri, o organizație non-guvernamentală este cea care începe o astfel de procedură. Un caz câștigat va preveni pe de o parte ca autorul să interzică accesul persoanelor aparținând unui anume grup și, pe de altă parte, va servi drept avertisment altora care nutresc astfel de idei. Mai mult, și poate mai important, este faptul că acest lucru va restitui romilor propriul lor respect.

Marcia Rooker¹
August 2002

---

¹ Marcia Rooker (1956) a studiat Dreptul la Universitatea din Nijmegen. A absolvit în 1983. A obținut titlul de Propedeuse în Științe Politice la Free University din Amsterdam în 1987. Până în 1995 a fost Coordonator în cadrul Fundației Lau Mazirel din Amsterdam, o organizație pentru romi. Din ianuarie 1995 până în octombrie 2000 a lucrat la Center for Migration Law din cadrul Universității din Nijmegen, în același timp ca doctorand și profesor de Drept Internațional și Legislație Europeană. Din octombrie 1999 până în ianuarie 2000 a participat la implementarea programului SOTO privind victimele celui de al doilea Război mondial din Olanda. Contribuțiile ei vizează experiența romilor și sinti. În prezent, este membră a Camerei pentru Reabilitarea Romilor și Sinti din Olanda, autor al lucrării "The International Supervision of Protection of Romany People in Europe".

Nota Autorului

Adoptarea unor măsuri legislative anti-discriminatorii produc consecințe juridice asupra victimelor sau autorilor discriminării dar, în același timp, afectează întreg cadrul social asupra căruia normele juridice își vor găsi aplicare. În acest context, fie că este vorba de statele membre ale Uniunii Europene sau cele cu statut de țară-candidat la Uniunea Europeană, adoptarea legislației în domeniul discriminării etnice a devenit imperativă, fiind dublată de termene limită pe care aceste state trebuie să le respecte. Statele trebuie să își asume responsabilitatea creării unui asemenea cadru instituțional.

Dezvoltarea cadrului instituțional, prin mecanisme coerente, asigură oricărei victime posibilitatea de a se plângeră împotriva discriminării și de a obține remediul dreptului încălcat în fața instanțelor de judecată.

Impactul legislației anti-discriminatorii se răsfrânge asupra factorilor implicați în procesul de implementare al acestei legislații. În acest proces, organizațiile non-guvernamentale ale romilor de apărare a drepturilor omului joacă un rol esențial.

În fond, printre actorii principali implicați în acțiunea legală de sancționare a discriminării se numără activiștii de drepturile omului, juriștii dar și, nu în ultimul rând, avocații. Făcând parte din această ultimă categorie, și pus în fața faptului de a pleda în instanță, m-am confruntat direct cu prejudecățile brutale ce vizează romii: "sunt infractori, sunt implicați în crime, nu li s-a permis accesul în bar dar nu există nici un prejudiciu; au putut să-și umple burțile în alt restaurant...". Deși nu aveau nici o legătură cu săvârșirea vreunor infracțiuni, crime sau orice alte legături cu acel restaurant, totuși, lor li s-a refuzat accesul. În fața unei asemenea mentalități, trebuie să convingi judecătorul de încălcarea unor prevederi legale. Care vor fi argumentele avocatului în acest sens? Dincolo de considerentele procedurale cum voi convinge instanța că romilor li s-a cauzat un prejudiciu? Cum pot acționa în numele victimei pentru a depune o plângere în fața unui organism specializat în sancționarea discriminării ?

Discriminarea nu ocolește romii, indiferent de poziția sau funcția pe care o dețin. Frustrarea mea ca avocat a convers la un moment dat cu frustrarea unui funcționar public internațional. Ambele vizau discriminarea și locurile publice.

Atunci am pus întrebarea: Există și alți romi victime ale discriminării în accesul la locurile publice ? Ce au decis instanțele de judecată în aceste cazuri și cum au pledat avocații victimelor ? Ce am putea face pentru a găsi metode eficiente în apărarea victimelor ? Cum le putem convinge că pot avea succes printr-o acțiune legală? Au fost doar câteva întrebări pe care ni le-am pus înainte de a realiza această broșură.

Actorii principali în această cercetare l-au jucat organizațiile non-guvernamentale de apărare a drepturilor omului. În majoritatea cazurilor prezentate în această broșură, acțiunile legale au fost întreprinse de aceste organizații, în numele victimelor discriminării. Acest fapt relevă rolul important în asistarea victimei, fiind primul actor alături de romilor discriminați.

Există un mecanism specializat alăturat victimei? În prima instanță, este "medierea părților" o metodă ce ar trebui luată în considerare sau ar trebui instituite proceduri judiciare în fața unor asemenea organisme? Este pentru victimă, un asemenea organism, o necesitate? Cum abordează statele și organizațiile internaționale această problemă?

Broșura de față încearcă cel puțin să abordeze aceste chestiuni și este o provocare, la reflecție și inovație, a avocaților care activează în domeniul discriminării față de romi.

În aceeași măsură lucrarea se adresează Guvernelor și Magistraților implicați în procesul de implementare a legislației anti-discriminatorii.

Dezideriu Gergely,
Avocat, Baroul București
August 2002

CAPITOL I INTRODUCERE

I.1. Impactul unor cazuri de refuz privind accesul la bunuri și servicii

"Nici un țigan nu are voie să mănânce, să bea sau să se distreze în barul meu". "Am ordin de la patron să nu las țigani în bar?". "Nu li s-a permis accesul în restaurant dar nu există nici un prejudiciu, domnule Președinte. Oricum și-au umplut burțile într-un alt restaurant, așa cum susțin chiar dâșii în mărturia lor...."³. "Nu servim romi și țigani".⁴

Frecvența unor asemenea atitudini față de persoane aparținând minorității romilor exprimă diferite forme de discriminare. Dar, frustrarea celor care simt aceste respingeri, probabil nu este luată în considerare niciodată de cei care discriminează. Generalizarea unor situații particulare la nivelul unei întregi categorii etnice alimentează asemenea percepții. Astfel de mentalități determină unele persoane să ascundă faptul apartenenței la minoritatea de care aparțin. Cei care nu ascund acest lucru își asumă deseori un risc: "În Varșovia, în luna septembrie 2000, trei romi –inclusiv un înalt funcționar OSCE pe problema romilor –au fost scoși cu forța dintr-o cafenea după ce li s-a refuzat servirea și li s-a ordonat să plece"⁵.

Poziția în fața unei instanțe de judecată a unui avocat care trebuie să pledeze cauza unor tineri romi, studenți, este deseori dificilă. Întodeauna pledoaria va trebui să conțină elemente care să demonstreze nu doar faptul că romii nu sunt infractori, dar și că demnitatea umană sau onoarea poate fi lezată chiar și față de un rom căruia nu i s-a permis accesul într-un loc public. Dacă există posibilitatea să fie primit într-un alt restaurant, pentru

---

¹ Citat Biroul Legal pentru Apărarea Minorităților Naționale și Etnice, NEKI, Cartea Alba-White Booklet, cazul Gyula Goman, NEKI, 1996; în același sens vezi White Booklet 1997,1998, se găsește la adresa <http://www.neki.hu> (accesat 1 ianuarie 2002)

² Citat Romani CRISS, Departamentul Drepturile Omului, Raport Anual 2001, cazul CRISS vs. Angely și la adresa <http://www.romanicriss.ro> (accesat 15 August 2002); în același sens vezi și European Roma Rights Center, "Stare de Impunitate-Încălcarea Drepturilor omului – cazul Romilor din România", 2001, pag.114, se găsește la adresa <http://www.errc.org/publications/reports/index.shtml> (accesat 1 ianuarie 2002)

³ Pledoarie a avocatului pârâtului în fața instanței de judecată în cazul CRISS vs. Angely din România; În urma declarației avocatului angajat de Romani CRISS cu ocazia concluziilor finale în fața judecătorului de la Judecătoria din P., 2001.

⁴ Vezi ziarul "Jurnalul de Transilvania" din România, 15 ianuarie 2002, articolul cu titlul "Bar interzis rromilor și țiganilor"; articolul conține fotografia localului și a anunțului aflat la intrare; în același sens vezi ziarul "Evenimentul Zilei" din Romania, 22 februarie 2002, articolul cu titlul "Restaurant interzis Romilor", un anunț asemănător sub forma: "nu este permis accesul Romilor" însoțit de fotografia barului respectiv.

⁵ Vezi European Roma Rights Center, "Racial discriminaton and attacks on Roma in Poland", Roma Rights, nr.1, 2001, se găsește la adresa http://errc.org/rr_nr1_2001/snap11.shtml; în același sens, Institutul pentru o Societate Deschisă, Monitorizarea procesului de aderare la UE: Protecția Minorităților, OSI Budapesta, 2001, pag. 42, se găsește la adresa <http://www.eumap.org>

unii avocați acesta este un motiv suficient care echivalează cu inexistența prejudiciului adus onoarei sau demnității persoanei.⁶

Existența unor cazuri de refuz privind accesul la bunuri și servicii, în ceea ce îi privește pe romi, ridică problema oportunității de șanse egale în acces la servicii destinate publicului larg dar, din punctul de vedere al victimelor, al activiștilor de drepturile omului sau al avocaților care apără reclamanți romi, se ridică un semn de întrebare. Acesta privește posibilitatea obținerii remediei pentru încălcarea dreptului unei persoane căreia i s-a interzis accesul la un bun sau serviciu pentru simplul motiv al apartenenței la o minoritate etnică. Li se interzice romilor accesul în locuri publice, la bunuri și servicii ? Care este motivul real ? Sunt toți infractori, needucați și scandalagii ? Care sunt posibilitățile legale de obținere a remediei în aceste cazuri, cum poate o organizație nonguvernamentală interveni într-un astfel de caz, cui trebuie să se adreseze victima și cum ? Există o instituție cu competența de a soluționa astfel de cazuri ? Dacă da, exista cazuri soluționate favorabil ? Există astfel de cazuri în diferite țări din Europa ? Cum au fost soluționate astfel de cazuri în alte țări ?

Sunt doar câteva întrebări pe care cel puțin organizațiile locale ale romilor, activiștii și avocații le pun de zeci de ori, atunci când un nou caz de discriminare le este adus la cunoștință.

1.2. Ideea unei lucrări privind accesul la servicii și locuri publice- o compilație de cazuri

Lucrarea privind accesul romilor la servicii destinate publicului larg, mai exact, discriminarea romilor în accesul la locurile publice, s-a născut din îmbinarea a două cazuri care au dat naștere ideii de a realiza o compilație privind cazuri de discriminare. Această idee s-a născut, pe de o parte, în urma refuzului, în Varșovia, din luna septembrie 2000, când trei romi – inclusiv un înalt funcționar pe problema romilor – au fost scoși cu forța dintr-o cafenea, după ce li s-a refuzat servirea” și, pe de altă parte, în urma imposibilității de soluționare a unor cazuri de acces la servicii și locuri publice înaintate printr-un avocat, colaborator al unei organizații nonguvernamentale de apărare a drepturilor romilor. Inexistența unui mecanism de sancționare a actului discriminatoriu în sensul evitării inițiale a căilor judiciare prin instanțele de judecată a fost un motiv în plus.

Ideea acestei compilații s-a conturat având în vedere experiența cazurilor în care au fost implicate persoane de etnie romă. Lipsa de încredere în sistemul juridic și teama de represalii din partea unor instituții sau persoane, îi determină pe romi să nu depună plângeri sau să le retragă ulterior. Neîncrederea în posibilitățile reale ale victimei discriminării de a se adresa unor organisme competente în soluționarea unor astfel de cazuri și posibilitățile efective de a obține repararea dreptului încălcat, determină victimele să renunțe. În acest sens, această broșură este și un mijloc de încurajare a victimei, astfel încât să uzeze de toate mijloacele judiciare și extrajudiciare pe care le are la îndemână, de a stăruii în cauza sa, pentru a se realiza repararea prejudiciului cauzat. În această direcție, intervine apărătorul victimei în construcția cazului, pe profilul unei noi legislații în materia discriminării,

---

⁶ Vezi Nota de Subsol 3.

confruntat cu lipsa mecanismelor de aplicare efectivă a prevederilor privind constatarea și sancționarea contravențiilor referitoare la discriminare. Singura opțiune este un proces lung și costisitor din punct de vedere material. Sunt romii pregătiți pentru aceste opțiuni ? Există încredere în aceste posibilități ?

Comparația cu sistemele din alte țări, în aceeași materie a discriminării, a fost considerată esențială. Aceasta vine în ajutorul victimelor, să convingă prin succesul unor cazuri în care au fost implicați romi dar, mai ales, în ajutorul celor implicați în acordarea asistenței legale celor discriminați, să întrevadă o posibilitate de acțiune adaptată la sistemul intern privind discriminarea.

1.3 Scopul lucrării privind discriminarea romilor în accesul la locurile publice

Această lucrare nu își propune să se constituie ca un studiu comprehensiv privind problematica discriminării. Ceea ce se urmărește prin această broșură este cadrul legislativ în care un caz de discriminare privind accesul romilor la locurile publice poate fi soluționat pozitiv în contextul general al legislației europene privind combaterea formelor de discriminare, în speță Directiva nr.43/2000⁷ și în contextul legislativ intern al statului în care s-a produs acțiunea discriminatorie.

Soluționarea cu succes a unui caz de discriminare poate fi un motiv pentru persoane care sunt discriminate de a-și susține eforturile în rezolvarea propriilor cazuri în fața instanțelor de judecată interne cu riscul de a alege o cale costisitoare, atât din punct de vedere material, cât și temporal, care se poate finaliza în defavoarea sa. Existența sau inexistența mecanismelor de sancționare a discriminării ca organisme specializate, alternative instanțelor de judecată în soluționarea cazurilor de discriminare, funcționarea sau disfuncționalitatea acestor mecanisme constituie obiectivele acestei lucrări în sensul analizei avantajelor oferite victimelor discriminării. Pe de altă parte, broșura se constituie ca o selecție de cazuri din diferite țări, în special din Centrul și Sud-Estul Europei în comparație cu diverse cazuri în aceeași materie, din țări vest-europene. Scopul acestui studiu comparativ este unul de analiză ce poate fi un instrument de lucru pentru ONG-urile și persoanele care acordă asistență legală celor discriminați. Dar, această broșură nu se constituie ca expertiză ci o colecție de cazuri în contextul legislației naționale respectivului caz și a mijloacelor internaționale privind tema discriminării.

Nu în ultimul rând, această lucrare se adresează victimelor discriminării pentru a le acorda sprijin în vederea folosirii mijloacelor oferite de lege pentru obținerea reparării prejudiciului creat prin interzicerea accesului la bunuri și, în special, accesul în locuri publice.

---

⁷ Vezi Directiva 2000/43/EC cu privire la implementarea principiului tratamentului egal al persoanelor indiferent de originea rasială sau etnică, adoptată de către Consiliul Uniunii Europene la data de 29 iunie 2000, publicată în Jurnalul Oficial al Comunităților Europene, 19 iulie 2000, L 180/22.

I.4. Compilația și elemente cheie pentru ONG-urile romilor și persoanele care acordă asistență juridică victimelor discriminării

Broșura de față încearcă să prezinte diverse tipuri de cazuri soluționate de instanțe, privind discriminarea în accesul romilor la locuri publice. Critica adusă unei asemenea compilații ar fi, în primul rând, diferența între sistemele de drept în care au fost soluționate respectivele cazuri. Relevanța acestei compilații însă constă în similitudinea aspectelor de fapt care apar în diverse arii geografice atunci când este vorba de accesul romilor la locuri publice. Evident, procedurile judiciare, administrarea probelor și însăși sancționarea faptului discriminatoriu diferă în funcție de legislația fiecărui stat și de sistemul juridic intern. Dincolo de aceste considerente, elemente de drept prezente în sisteme vest-europene devin relevante pentru sisteme est-europene nu doar ca practici pozitive ci ca modele juridice. În acest sens, broșura se adresează organizațiilor nonguvernamentale ale romilor și, implicit, specialiștilor din cadrul acestor organizații care oferă asistență juridică victimelor discriminării. Din acest punct de vedere, abordarea juridică și soluționarea unui caz poate fi relevantă în ciuda diferențelor de sistem juridic din diferite țări. Lipsa de experiență a ONG-urilor din centrul și sud-estul Europei le determină pe acestea din urmă să cerceteze experiența vest-europeană sau americană privind problematica discriminării. Metoda testării, atunci când este vorba de probarea discriminării, pare să aibă succes în ceea ce privește romii și accesul acestora în locuri publice. Cazurile prezentate în această broșură relevă acest fapt. Invocarea unor motive privind justificarea întemeiată a acțiunii discriminatorii având ca bază vestimentația sau comportamentul anterior al unor membrii ai comunităților de romi care se aplică persoanelor rome sunt considerate ilegale. Hotărârile instanțelor de judecată confirmă acest fapt. În Suedia, decizia de a interzice accesul într-un magazin a unei femei care poartă fustă lungă ca element definitoriu al comunității din care face parte, sau în Ungaria decizia de a interzice servirea unui rom datorită simplei identificări, ca aparținând etniei romilor, este sancționată ca fiind ilegală. Argumentul invocat în apărarea acțiunii discriminatorii: "romii sunt infractori, romii sunt needucați, scandalagii" aplicată unor persoane străine de un asemenea comportament ar trebui sancționat ca ilegal.⁸ Motivarea unei hotărâri de către instanța de judecată care condamnă o asemenea motivație este esențială pentru avocatul care își construiește apărarea în cazul unui rom discriminat în accesul la un loc public. Prezentarea cazurilor este în așa fel realizată încât să folosească ONG-urilor în apărarea drepturilor romilor.

După o prezentare a faptelor în fiecare caz, desfășurarea acestuia este urmărită în fața instanțelor, cu prezentarea motivelor admiterii sau respingerii acțiunii și a legislației aferente. Corelarea cazurilor în diverse locuri (baruri, hoteluri, restaurante) subliniază diversitatea ipostazelor. Aceasta vizează tipul de discriminare dar urmărește în special abordarea juridică, posibilitatea soluționării cazului în fața instanței de judecată, în măsura în care prevederile legislative permit acest lucru. În acest fel, se poate urmări pe de o parte tipul de discriminare iar pe de altă parte modul de intervenție în respectivul caz. Elementele de intervenție sunt puncte cheie pe care un ONG al romilor le poate folosi într-un caz de discriminare. În măsura în care legislația domestică permite, plângerea împotriva discrimi-

---

⁸ Vezi infra capitol II cazul Riva B. vs. Frații Larsson.

nării poate viza trei domenii de acțiune sub aspect juridic: penal, civil sau administrativ⁹; sub aspect politic: organizația poate uza de mijloacele de informare naționale și internaționale prin rapoarte obiective și laborios prezentate. Demersul ONG-ului poate viza și mass-media, instituții publice, alte organisme de drepturile omului. Cazurile din broșură reflectă atât acțiunea în sine, cât și, mai ales, soluționarea acestora. În măsura în care discriminarea este sancționată, iar soluția este mediatizată, scopul inițial al acțiunii se lărgeste prin a încuraja victimele discriminării în uzul mijloacelor legale și a descuraja atitudinile discriminatorii pe viitor. Aceste considerente pot fi implicit sesizate în fiecare caz prezentat în broșură.

Urmărind cazurile în fața instanțelor de judecată, rămâne însă semnificativ și conex spețelor, sublinierea frecvenței cazurilor de discriminare, prezentate în rapoarte internaționale ce vizează pe de o parte tipul de discriminare abordat în prezenta broșură și, pe de altă parte, subiectul pasiv al discriminării, și anume romii.

A doua parte a lucrării, deși aparent tratează o temă distinctă, este strâns legată de cazurile de discriminare. Necesitatea adoptării legislației anti discriminatorii este tratată într-un capitol distinct. În acest context, importanța acțiunii organizațiilor non-guvenamentale este esențială în crearea unui grup de lobby, în contextul în care adoptarea legislației în acest domeniu a devenit obligatorie pentru statele membre ale UE și implicit a țărilor candidate.

Abordarea acestui subiect într-un capitol distinct subliniază necesitatea și importanța măsurilor legislative privind combaterea discriminării în țările europene, și nu numai. Mergând mai departe, în aceeași direcție, ultimul capitol, și unul din cele mai importante, vizează prezentarea unor practici pozitive în combaterea discriminării prin înființarea unor mecanisme specializate. Modul de funcționare al unor asemenea organisme și sancționarea discriminării sunt relevante atât sub aspect juridic, cât și sub aspect practic, iar înființarea acestora parcurge stadiul de la necesitate la obligație. În contextul discriminării romilor și al sancționării acesteia, asemenea opțiuni vin să întâmpine lipsa educației juridice, neîncrederea în autorități sau lipsa posibilităților materiale de a suporta un proces juridic de către romii.

---

⁹ vezi idem cazul G. Goman vs. B.

CAPITOL II DISCRIMINAREA ÎN ACCESUL LA LOCURILE PUBLICE ȘI CAZURI ÎN FAȚA INSTANȚELOR DE JUDECATĂ

II. 1 Introducere

“...statele condamnă clar și fără echivoc... orice discriminare împotriva oricui... și, în acest context, ele recunosc problemele specifice ale romilor .... în consecință, vor lua măsuri eficace, inclusiv adoptarea... de legi necesare pentru asigurarea protecției contra oricărui act... bazat pe discriminare națională, rasială, etnică sau religioasă...”¹⁰

“Noi, Șefii Statelor sau Guvernelor statelor membre OSCE... deplângem... manifestările de... discriminare împotriva minorităților, inclusiv Romi și Sinti. Ne angajăm să asigurăm că legile și politicile vor respecta efectiv drepturile Romilor și Sinti, și acolo unde este nevoie, promovarea legislației anti - discriminare pentru combaterea acestui efect.”¹¹

Recunoașterea existenței discriminării îndreptate și împotriva romilor a determinat organismele instituționale, organizațiile internaționale și guvernele să adopte măsuri în sensul prevenirii și combaterii discriminării. Uniunea Europeană a făcut din protecția minorităților una dintre principalele teme ale politicii sale de extindere, iar Guvernele statelor candidate la statutul de membru al UE au depus eforturi serioase pentru a îndeplini criteriul protecției minorităților. Organismele Uniunii Europene au promovat politici în acest sens. Parlamentul European a publicat recent un raport care denunță “dimensiunile discriminării, hărțuirii rasiale și a violenței” suferite de către romi și care încurajează colaborarea guvernamentală cu minoritățile.”¹²

Un progres considerabil în combaterea discriminării etnice și rasiale s-a realizat prin adoptarea de către Consiliul Uniunii Europene a Directivei 43/2000 “implementând

¹⁰ Vezi Centre de Recherches Tsiganes, “Roma, Gypsies: Texts issued by International Institutions”, University of Hertfordshire Presss, 2001, pag. 231; Documentul Reuniunii OSCE de la Copenhaga adoptat la 29 iunie 1990, Conferința pentru Dimensiunea Umană, IV, punct 40, 40 (1).

¹¹ Vezi Idem, pag. 245, Declarația Summit-ului OSCE de la Istanbul, 1999, SUM.DOC/2/99, 19 Noiembrie 1999.

¹² Vezi Parlamentul European, “Annual Report on human rights in the world, in 2000” și “European Union Human Rights Policy”, 2001, Comitetul pentru Politică Externă, Drepturile Omului, Securitate Comună și Politică de Apărare, Raportor: Matti Wuori, A5-0193/2001, 30 mai 2001.

principiul tratamentului egal al persoanelor, indiferent de originea lor rasială sau etnică."¹³ Directiva 43, "prima interdicție regională a discriminării pe baza rasei sau etniei, definește discriminarea în sens larg și instituie standarde liberale pentru dovedirea și reparația eficientă a încălcării acestora."¹⁴ Prevederile sale trebuie transformate în legi interne de către toate statele membre ale UE până în 2003 iar ca parte a acquis-ului comunitar, statele candidate li se cere să își modifice propriile legi și instituții în conformitate cu prevederile Directivei.

"Discriminarea pe motiv de rasă, culoare sau etnie ("discriminarea rasială") este întotdeauna o încălcare a drepturilor omului. Potrivit definiției date de Convenția Internațională pentru Eliminarea Tuturor Formelor de Discriminare Rasială (CIETFDR), principala lege internațională care interzice discriminarea, termenul "discriminare rasială" înseamnă orice distincție, excludere, restricție sau preferință bazată pe rasă, culoare, descendență sau origine națională ori etnică, care are scopul sau efectul de a anula sau diminua recunoașterea sau exercitarea, pe picior de egalitate, a drepturilor omului și libertăților fundamentale în domeniul politic, economic, social, cultural sau altul al vieții publice. Drepturile membrilor minorităților rasiale, etnice și naționale la egalitate în fața legii și la protecție egală în fața legii sunt fundamentale pentru principiul nediscriminării. Legislația internațională interzice discriminarea rasială într-o serie de domenii incluzând și asigurarea accesului la bunuri și servicii publice. Statele au obligația pozitivă de a preveni, pedepsi și remedia discriminarea rasială.

În legislația europeană actuală se vorbește de discriminare "directă" și "indirectă". Potrivit recent adoptatei Directive a Uniunii Europene pentru Egalitatea Raselor (Directiva 2000/43/EC, privind "implementarea principiului de tratament egal între persoane indiferent de originea lor rasială sau etnică") "discriminarea directă" apare "atunci când o anumită persoană este tratată mai puțin favorabil decât este, a fost sau urmează să fie tratată o alta, într-o situație comparabilă pe baza originii rasiale sau etnice". Exemplu poate fi un birou de ocupare a forței de muncă a cărui politică este să refuze să accepte solicitanți romi sau un birou de distribuire de locuințe care în mod intenționat și organizat atribuie romilor locuințe sub-standard.

"Discriminarea indirectă" apare "acolo unde o prevedere, un criteriu sau o practică aparent neutră dezavantajează într-un fel sau altul persoanele de o anumită rasă sau etnie față de celelalte persoane, cu excepția cazului în care prevederea, criteriul sau practica este justificată obiectiv de un scop legitim și mijloacele de a atinge acel scop sunt potrivite și necesare". Exemplu poate fi un magazin care interzice persoanelor cu fuste lungi să intre în incinta sa sau un birou guvernamental în care este interzis accesul persoanelor care au capul acoperit. Aceste reguli, deși în aparență neutre cu privire la etnie, pot de fapt să dezavantajeze în mod disproporționat membrii unui anumit grup minoritar, care au tendința să poarte fuste lungi sau basmale.

---

¹³ Directiva Consiliului, 2000/43/EC, adoptată de către Consiliul Uniunii Europene la data de 29 iunie 2000, publicată în Jurnalul Oficial al Comunităților Europene, Official Journal SOC 221 JAI 67.

¹⁴ Vezi Institutul pentru o Societate Deschisă, Monitorizarea procesului de aderare la UE: Protecția minorităților, OSI Budapesta, 2001, pag. 16.

Multe persoane cred că romii nu au cum să sufere de discriminare întrucât Constituția sau alte legi declară discriminarea drept ilegală sau îi recunosc explicit pe romi drept o minoritate. Aceasta este o înțelegere greșită a ideii de discriminare, după cum aceasta este aplicată în prezent în Europa. Doar pentru ca într-o țară există prevederi constituționale sau legale interne care interzic discriminarea nu înseamnă că discriminarea nu are loc.

Existența unei legi împotriva discriminării nu înseamnă că este imposibil ca o persoană să sufere o discriminare - înseamnă doar că există un instrument de luptă împotriva discriminării. Într-un număr foarte mic de situații, discriminarea poate să nu fie ilegală.

În legătură cu discriminarea directă, aceasta apare în ceea ce este cunoscut drept excepția "calificării ocupaționale veritabile". De exemplu, se poate să nu fie ilegal să pui condiția ca solicitantii pentru un post de Rabin să fie de credință iudaică sau ca solicitantii pentru un post de lucrător cu tineri romi să fie rom. În același fel, în anumite cazuri, legea permite discriminarea indirectă. Când persoana care formulează plângerea a considerat că o anumită practică dezavantajează disproporționat un grup rasial sau etnic, atunci persoana răspunzătoare are obligația legală de a dovedi că practica urmărește un scop legitim și că este proporțională și rezonabilă. Un exemplu poate fi un șantier de construcții, la care toți muncitorii au obligația să poarte căști de siguranță. Această politică ar putea discrimina indirect anumite grupuri la care este interzisă acoperirea capului. Totuși, angajatorul ar putea justifica această condiție arătând că în acest caz, scopul legitim este de a asigura protecția muncitorilor, ca cerința este proporțională cu riscul și că purtarea de căști dure este o cerință rezonabilă, conform reglementărilor de protecție a muncii.¹⁵

Există un număr de instrumente dezvoltate pentru a ajuta victimele discriminării rasiale. Acestea includ: - legi anti-discriminare interne; - alte legi interne care nu țin neapărat de discriminare, dar care pot fi aplicate în cazuri de discriminare, cum ar fi legile care protejează demnitatea umană; - legi internaționale, printre care: Convenția Internațională pentru Eliminarea tuturor formelor de Discriminare Rasială (CIEDR), în special articolul 14, care permite Comitetului pentru Eliminarea Discriminării Rasiale să analizeze comunicările venite de la indivizi sau grupuri privind încălcarea Convenției; Convenția Internațională privind Drepturile Civile și Politice interzice discriminarea prin prevederile articolului 26: "legea va interzice orice discriminare și va garanta tuturor persoanelor o protecție egală și efectivă împotriva discriminării..." Convenția Europeană pentru Drepturile Omului (CEDO): articolul 14 din CEDO interzice discriminarea în legătură cu drepturile garantate de Convenție. Protocolul Nr. 12 la CEDO, care a fost deschis spre semnare în 2000, va adăuga o interdicție cuprinzătoare a discriminării în aplicarea oricărui drept oferit de lege, în urma ratificării sale de zece state membre ale Consiliului Europei. Activiștii joacă un rol important în exercitarea de presiuni asupra guvernelor pentru a ratifica Protocolul 12 fără întârziere; Directiva Uniunii Europene 43/2000: această Directivă cere statelor să adopte legi anti - discriminare cuprinzătoare și să înființeze organisme de aplicare eficiente.

---

¹⁵ Vezi Centrul European pentru Drepturile Romilor (ERRC), "Cum să recunoaștem și să combatem discriminarea rasială: Un scurt ghid pentru persoanele care activează în domeniul drepturilor romilor", ERRC, 2001, disponibilă la adresa: <http://www.errc.org>. (Accesat 20 ianuarie 2002)

Reprezintă o parte din corpul de legi ale UE la care trebuie să se conformeze atât statele membre, cât și cele candidate. Activiștii au de jucat un rol important pentru a asigura că statele modifică legislația pentru a îndeplini cerințele incluse în acest important instrument. Din iulie 2003, prevederile Directivei vor intra în aplicare în statele membre ale Uniunii Europene.

II.2 Cazuri de discriminare în acces la locuri publice soluționate de instanțe de judecată definitiv

Secțiunea cazurilor soluționate definitiv de instanțele de judecată, fie civile sau penale, cuprinde o serie de cazuri în care discriminarea se manifestă în diverse locuri publice, incluzând baruri, restaurante, hoteluri sau magazine. Deși, aparent sunt aceleași situații de fapt, cazurile sunt relevante nu doar sub aspectul discriminării în sine, cât și din punctul de vedere al cadrului legal în care discriminarea este sancționată.

În contextul ambiantal mai sus prezentat, accesul romilor este interzis explicit datorită identificării respectivelor persoane ca aparținând minorității romilor. Această identificare este bazată în unele cazuri pe vestimentația tradițională¹⁶, înfățișarea persoanei sau culoarea acesteia. Se pare că, în unele cazuri, acest ultim aspect se află de cele mai multe ori, în spatele intenției discriminatorii, atunci când este vorba de romi. Oficialii internaționali sesizează acest aspect.¹⁷

Dincolo de aceste considerente, în plan juridic, în cazurile prezentate sunt invocate prevederi civile sau penale din legislația țărilor în care s-a manifestat discriminarea. În unele cazuri, s-a folosit atât acțiunea civilă, cât și cea penală, în paralel, fiind invocate și prevederi din legi administrative. Alteori, datorită unei legi speciale sau a unor prevederi explicite, cazul este soluționat de instanțele civile.

Sub aspectul legal al cazurilor, organizațiile nonguvernamentale de apărare a drepturilor omului și ale romilor în special, joacă un rol important în asistarea legală a victimelor în sensul combaterii discriminării prin mijloace judiciare. Astfel de organizații, al căror scop este protecția minorităților naționale și etnice, reflectă dedicarea acestora în combaterea discriminării față de romi și promovarea unei legislații corespunzătoare în prevenirea și sancționarea discriminării.

---

¹⁶ Vezi infra, Capitol II, Cazul P.P. vs. P și Cazul Riva B. vs. Frații Larsson.

¹⁷ Vezi prezentarea d-lui Nicolae Gheorghe, consultant al Punctului de Contact pentru Romi și Sinti în cadrul OSCE/ODIHR, la Audierea din 9 Aprilie 2002, Washington, Departamentul de Stat al Statelor Unite; Comisia pentru Securitate și Cooperare în Europa ; "În același timp aș dori să vă semnalez care este percepția mea privind continua segregare a romilor ce are loc în multe țări. Am început să construim în centrul Europei o linie de culoare, astfel că ceea ce este negru e negru și ce este alb e alb. Și acest lucru devine din ce în ce mai conturat și mai funcțional în viața de zi cu zi."

II.2.A Instanțe Penale și Civile

(i) Cazul G.Goman vs. B.

Pe data de 19 septembrie 1995 în Ungaria, Gyula Goman și-a dus soția la coafor. S-a hotărât să o aștepte într-un bar din fața unei piețe din apropiere. După ce a intrat în bar, a comandat cafea și o Coca Cola, cerând de asemenea să i se schimbe o sută de forinți pentru a-și petrece timpul la aparatele de joc. Chelnerița a refuzat să îl servească pentru că era rom. Când a apelat la dl. B, patronul - care consuma bere la halbă pe terasă - cerându-i o explicație, acesta a confirmat spusele chelneriței și i-a spus "Nici un țigan nu are voie să mănânce, să bea sau să se distreze în barul meu". Dl. Goman a părăsit barul simțindu-se umilit și i-a spus imediat soției și câtorva cunoștințe de ale sale ce a pățit. S-a întors împreună cu soția sa, care l-a întrebat pe patron, printre altele, dacă faptul că "nu trebuie să servească țigani" este menționat sau nu în licența de funcționare a barului. Dl. Goman a cerut cartea clienților pentru a-și înscrie nemulțumirea. Patronul a refuzat să îi ofere cartea din motiv că "nu era client pentru că nu a fost servit". Victima duce o viață modestă împreună cu soția și fiul lor care este înscris la școala de muzică. Ambii părinți lucrează. Dl. Goman este angajat ca bucătar profesionist. Soția lui este asistentă medicală. Niciodată nu avuseseră vreo problemă sau conflict din cauza etniei lor până la cazul de față. "Dl. B., conform "politicii" sale, avea ca grup țintă al serviciilor sale clienții din "clasa medie", de aceea este "foarte selectiv" privind persoanele pe care le servește. La sfârșitul anului 1995, a formulat următoarea opinie privind cazul: "Este doar vorba de ghinion că Gyula Goman a căzut în această categorie. Colegii mei nu au făcut decât ceea ce le-am cerut eu." O serie de articole au fost publicate în ziare naționale și locale privind acest incident. Dl. B. nu a ezitat să facă comentarii asupra cazului în fața jurnaliștilor. O dată a făcut-o în fața corespondentului local al ziarului Nepszabadsag, caracterizând victima drept un "scandalagiu". Victima, pe de cealaltă parte, nu s-a putut însă împăca cu faptul că a fost "umilit în public în fața celorlalți clienți de către un patron de bar, a cărui slujbă este să își servească clienții, nu să pună în practică conceptul discriminării rasiale". Din motivele de mai sus, dânsul a introdus, cu asistența din partea NEKI, o acțiune civilă și una penală împotriva proprietarului.¹⁸

Pe data de 21 septembrie 1995, Dl. Goman a introdus acțiune penală împotriva dlui. B. înaintea Judecătoriei Municipale. A afirmat că a considerat "umilitor atât faptul că nu a fost servit, cât și faptul că a fost numit țigan". În septembrie 1996, în urma a două înfățișări care au reprezentat cererea reconvențională²⁴ a acuzatului și, de asemenea, extinderea plângerii victimei bazată pe comentariul degradant publicat în Nepszabadsag, curtea de primă instanță și-a pronunțat hotărârea (vezi mai jos).

---

¹⁸ Vezi NEKI, Cartea Alba White Booklet, 1998, pag.102-105, se găsește la adresa <http://www.neki.hu> (accesat 20 ianuarie 2002)

²⁴ Proprietarul a afirmat că victima, atunci când s-a reintors la bar împreună cu soția sa pentru a solicita cartea clienților, l-a jignit.

Avocatul Imre Furmann, din partea lui Gyula Goman, a cerut Judecătoria Municipale să îl găsească vinovat pe acuzat de comiterea faptei de insultă și să îl pună în libertate sub supraveghere²⁵ pentru a fi atinse scopurile pedepsei după cum sunt prevăzute de Codul Penal. Consilierul legal a cerut Curții să exprime în sentință sa nivelul umilinței suferite de dl. Goman, care a rezultat ca o consecință directă a delictului dlui. B. Mai mult, dânsul a cerut ca sentința să stabilească în absolut, adică privind toate ființele umane, natura interzicerii discriminării. Din punctul de vedere a avocatului, afirmația dlui. B. (nici un țigăn nu are voie să mănânce...) i-a violat reputația dlui. Goman, în consecință acțiunea dânsului trebuind să fie clasificată drept insultă.

Judecătoria Municipală l-a găsit pe dl. B. nevinovat de acuzația de insultă, găsindu-l răspunzător de contravenția de calomnie și stabilind o amendă de 5000 forinți: "În contextul în care primul acuzat i-a spus victimei că nu va fi servită explicit din cauza etniei sale, indiferent dacă în urma comentariului acesteia sau pur-și-simplu din proprie inițiativă, aceasta a exprimat judecata de valoare umilitoare și degradantă a făptașului față de victimă. Această exprimare împreună cu fapta de neglijență [negarea servirii] au umilit victima, care era o persoană ce ducea un stil de viață ireproșabil, respectând normele de interacțiune socială, iar faptele comise de acuzat au fost fără discuție în de-ajuns pentru a viola demnitatea victimei".

Consilierul legal a făcut apel pentru circumstanțe agravate, într-u cât nici NEKI și nici victima nu au considerat sentința drept potrivită pentru a exprima pericolul pentru societate al acțiunilor dlui. B. și pentru a-i preveni pe alții să comită delictе similare. De asemenea, avocatul nu a fost de acord cu clasificarea. Dl. B. și reprezentantul său legal au cerut un interval de trei zile pentru a reflecta asupra acțiunii. De asemenea, dânsii au pledat și împotriva judecării de fond.

În sentința sa din data de 22 ianuarie 1997, curtea celei de a doua instanțe a stabilit că Dl. B. a comis delictul de calomnie și l-a pus în libertate sub supraveghere pe o perioadă de un an. Sentința de fond a rămas neschimbată în rest, adică privind decizia asupra contravenției de calomnie. Curtea celei de a doua instanțe a fost astfel de acord cu sentința primei instanțe în ceea ce privește faptul că negarea servirii împreună cu comentariul anti-țigănesc au fost "de natură evident peiorativă, exprimând diferențieri nepermise între cetățeni cu statut egal". Cu toate acestea, contrazicând prima instanță, această curte a clasificat comentariul "scandalagiu" care a fost făcut în fața presei, deci în fața publicului, drept delict de calomnie. De această dată, comentariul a însemnat că "a existat o temere rezonabilă că [victima] ar putea [face scandal] oriunde, în orice restaurant, fapt pentru care servirea i-ar putea fi refuzată", astfel i-a violat demnitatea umană. Procedura inițiată de cererea reconvențională a acuzatului a fost încheiată din cauza unor vicii procedurale. Sentința curții de a doua instanță este definitivă și executorie.

Pe data de 8 noiembrie 1995, Primaria i-a aplicat dlui. B. o amendă de 2000 forinți pentru comiterea faptei de administrare ilegală a cărții clienților. Instituția i-a

---

²⁵ În opinia avocatului Furmann, în acest caz, libertatea supravegheată ar fi putut să-l determine mai eficient pe acuzat să se abțină de la a mai repeta fapta, deoarece pedepsele impuse de Codul Penal în cazul recidivării în timpul perioadei de probă sunt mai severe decât recidivarea după acordarea unei amenzi.

comunicat victimei că "Refuzul întreprinzătorului de a vă servi din nefericire nu poate fi sancționat deoarece nu există vreo reglementare legală relevantă în domeniu..."¹⁹.

Pe data de 7 noiembrie 1995, consilierul legal al lui Gyula Goman a intentat proces civil la Judecătoria Municipală. Și-a fondat acțiunea pe paragraful 76 Cod Civil, asupra interzicerii discriminării rasiale, reclamând delictul comis împotriva onoarei și demnității umane a clientului său. A cerut curții să stabilească jignirea adusă demnității umane a clientului său și să îi ordone pârâtului să ofere despăgubiri publice și daune nepecuniare. Pe data de 14 martie 1996, Judecătoria Municipală a suspendat procedura în cazul civil până la acordarea unei sentințe definitive în cazul penal. Avocatul, în acțiunea modificată din mai 1997, a cerut curții să interzică pârâtului să mai comită aceeași faptă sau fapte similare celei în litigiu. Mai mult, a cerut curții să îl oblige pe dl. B. să cumpere pe cheltuiala dânsului un spațiu publicitar în ziarul Nepszabadsag prin care să își ceară scuze pentru faptele sale.

În sentința sa din 7 iulie 1997, instanța a declarat acțiunea drept fondată și:

1. a stabilit că proprietarul a violat drepturile civile ale lui Gyula Goman atunci când din cauza originii etnice a celui din urmă, a refuzat să îl servească și că i-a încălcat de asemenea dreptul la buna reputație atunci când l-a făcut "scandalagiu" într-un interviu publicat în Nepszabadsag, în data de 30 martie 1996;
2. luând seama de natura încălcării, i-a interzis pe viitor să mai comită aceeași faptă sau fapte similare celei în discuție;
3. l-a autorizat pe reclamant să publice pe cheltuiala pârâtului, un anunț în Nepszabadsag, conținând următoarele: "Subsemnatul, l-am jignit pe Gyula Goman, domiciliat în Pecs, prin refuzul de a-l servi în unitatea mea din motive etnice și, de asemenea, prin faptul că l-am numit, fără să îl fi cunoscut înainte sau fără vreun motiv determinat de comportamentul său anterior, 'scandalagiu' într-un articol intitulat 'în căutarea de remedii în fața a trei foruri' publicat în Nepszabadsag, în data de 30 martie [1996]. Pentru toate cele de mai sus, aș dori să îmi cer public scuze față de Gyula Goman. J.B.". Curtea a stabilit că "acest caz a depășit scena din interiorul restaurantului, devenind bine-cunoscut în toată țara. De aceea, curtea consideră că, ținând cont de circumstanțele și caracterul violării, nu este exagerat ca scuzele să fie publicate în Nepszabadsag";
4. curtea l-a obligat pe pârât să-i plătească lui Gyula Goman despăgubiri în valoare de 150.000 forinți. La analiza cererii de daune, curtea a luat aminte de următoarele: "înaintea incidentului petrecut pe proprietatea pârâtului și a comentariului calomnios, viața de familie și conduita de viață a reclamantului care erau compatibile cu valorile medii ale societății ungare, l-au determinat pe drept să se aștepte ca concetățenii săi, oamenii în general, îl vor judeca exclusiv pe aceste baze și nu pe baza originii sale etnice. Date fiind conduita, morală și caracterul său, în general, nu putea să se aștepte să fie refuzat într-o manieră atât de jignitoare, de nimeni, un drept pe care concetățenii săi îl au în general și la care contribuise și el până atunci. Umiliința suferită de reclamant este îndeajuns să îi clatine convingerile pe care le-a avut privind stilul de viață și valorile sale anterioare și respectul de

---

¹⁹ Vezi NEKI, Cartea Alba (White Booklet), NEKI, 1998, pag.104, și la adresa <http://www.neki.hu> (accesat 20 ianuarie 2002)

sine. Toate acestea se adaugă la daune care reprezintă consecința directă a conduitei ilegale a pârâtului."

Josef B. a făcut apel pentru modificarea sentinței din cazul civil și respingerea acțiunii inițiale, în timp ce Gyula Goman și reprezentantul său legal au solicitat curții celei de a doua instanță să mențină decizia. Pe 3 februarie 1998, curtea de justiție districtuală a menținut sentința din prima instanță și a accentuat faptul că prima instanță a evaluat corect probele aduse în fața ei și că a luat o decizie bine-fondată. Această curte, astfel, s-a arătat de acord cu argumentația curții de prima instanță și l-a obligat pe pârât să-i plătească reclamantului toate costurile de judecată. Curtea l-a mai obligat pe pârât să-și ceară public scuze într-un anunț plătit publicat în Nepszabadsag. Mai mult, în caz de nesupunere, curtea i-a acordat reclamantului dreptul de a comanda publicarea pe cheltuiala pârâtului. Reclamantul și-a exercitat acest drept în data de 12 august 1998.²⁰

(ii) Cazul N.G. vs. G.Pub

◆ În data de 29 septembrie 2000, Consilierul pe problemele Romilor și Sinti din cadrul OSCE, Dl. N.G., împreună cu asistenta sa, Dra S.H., și alți trei colegi au fost refuzați la servirea într-un café-bar în centrul Varșoviei înainte de a fi dați afară cu forța din local de către personalul de securitate.

Grupul intenționa servirea unui prânz de afaceri și a reținut o masă la Guinness Pub din Str. Koszykowa. Conform dlui. N.G. chelnerița a refuzat să îi servească și le-a cerut să părăsească localul, lucru pe care l-au refuzat. Managerul localului a insistat de asemenea să părăsească restaurantul și a chemat o firmă privată de securitate, numită "Juventus". Doi dintre membrii grupului s-au speriat și au plecat, însă dl N.G., dra S.H. și un alt coleg dl G.B. au rămas.

Cinci bărbați de la compania de securitate au sosit și i-au târât practic pe cei trei afară din local, rupând haina dlui N.G. În acest timp, Dl N.G. a chemat poliția care se afla în afara barului. Ofițerii au sosit imediat și au luat declarații de la cei implicați, dar se pare că reprezentanții oficialității au fost de părere că legea din Polonia permite patronilor de baruri și de restaurante să aleagă pe cine servesc și ceea ce s-a întâmplat anterior nu reprezintă o încălcare a legii. Procuratura a inițiat o anchetă în ceea ce privește incidentul, aparent datorită statutului victimelor implicate.²¹

Polonia a ratificat Convenția Internațională pentru Eliminarea tuturor Formelor de Discriminare (CERD) în 1968, care cere în mod explicit statelor semnatare să ia toate măsurile necesare pentru a garanta tuturor fără discriminare de rasă " dreptul de acces în

---

²⁰ Vezi NEKI, Cartea Alba (White Booklet), NEKI, 1999, se găsește la adresa <http://www.neki.hu> (accesat 20 ianuarie 2002)

²¹ Vezi OSCE/ODIHR, INTER-OFFICE MEMORANDUM, Către: Management-ul OSCE/ODIHR–Punctul de Contact pentru Romi și Sinti; subiect: Tratament nefavorabil împotriva romilor în Varșovia, Marți, 03 octombrie 2000, nepublicat; în același sens, plângerea d-lui B.G., cetățean român, azilant în Polonia și plângere a S.H. asistent în cadrul ODIHR, Punctul de Contact pentru Romi și Sinti; Vezi și ERRC, Roma Rights nr.1 din 2001; Snapshots from around Europe, "Racial Discrimination and attacks on Roma in Poland" disponibil la adresa http://errc.org/r_r_nr1_2001/snap11.shtml, (accesat 20 ianuarie 2002)

orice loc sau la orice serviciu dispus pentru uzul publicului, cum ar fi transportul, hotelurile, restaurantele, cafenelele, teatrele și parcurile.” (art. 2 în conjuncție cu art. 5 - f).

Cu toate acestea, Biroul Procurorului Public a anunțat pe data de 20 decembrie 2000, că investigația a fost întreruptă deoarece fapta în sine săvârșită în cadrul incidentului prin refuzul de a servi respectivele persoane nu constituia infracțiune²². O eventuală acțiune civilă privind daune morale, în acest caz, nu a fost introdusă de victime²³.

(iii) Cazul P.P. vs. M.²³

◆ În Suedia, procuratura a adus un caz în fața Curții Municipale din Stockholm, ca exemplu de discriminare etnică ilegală. Patronul restaurantului dăduse ordin ca „oaspeții încălțați cu cizme, saboți sau haine caracteristice femeilor țigănci” să nu fie primiți. Acesta a primit o amendă de douăzeci de ori venitul zilnic, iar garderobiera (soția sa), o amendă de 15 ori venitul său zilnic pentru discriminare ilegală. Instanța a luat, în special, în considerare faptul că: „acest cuplu nu a manifestat în mod evident antipatie față de cineva datorită originii sale etnice”. Ei aveau țigani atât angajați, cât și oaspeți particulari.

Cazul a ajuns la Curtea de Apel unde s-a pornit de la premiza că patronul „se temuse că există riscul ca alți oaspeți să reacționeze împotriva unor persoane îmbrăcate astfel”. Totuși, Curtea de Apel a păstrat sentința primei instanțe.

Cazul a fost prezentat în fața Curții Supreme unde s-a ajuns la concluzia că anunțul însemna că: „oaspeților de sex feminin care poartă fuste lungi caracteristice femeilor rome le va fi refuzat accesul”... „Aceste instrucțiuni afectează practic numai femeile de origine țigănească”, iar „cuplul trebuie să-și fi dat seama de acest lucru”.

Motivul principal fusese că aceștia doriseră „să evite orice reacție din partea altor oaspeți în prezența unor persoane care prin costumație arată că sunt țigani”. Curtea Supremă a ratificat sentința²⁴.

II.2.B. Instanțe Civile

(i) Cazul P. Horvath vs. Imperial

Pe 18 noiembrie 1998, în Cehia, trei romi au intrat în restaurantul hotelului „Imperial” din Ostrava, s-au așezat la o masă și au comandat cafele. O anagajată a Centrului European pentru Drepturile Romilor s-a așezat la o masă alăturată și a comandat de asemenea cafea. Puțin mai târziu, un chelner s-a apropiat de romi și le-a spus „Aici nu servim romi”. Apoi, chelnerul i-a rugat pe romi să părăsească hotelul,

²² Adresa Oficială a Ministerului Afacerilor Externe al Poloniei, adresa cu număr de înregistrare PD 17-7-00-OBWE133/01, disponibilă la biroul Punctului de Contact pentru Romi și Sinti al OSCE/ODIHR.

²³ Interviu cu N.G. și S.H., în Varșovia, aprilie 2002.

²³ Raportul organizației Comitetul Helsinki pentru Drepturile Omului din Suedia nu menționează numele reclamantului sau al pârâtului, de aceea s-au ales pentru reclamant inițialele P.P.(reprezintă Public Prosecutor) și pentru pârât, M., respectiv manager.

²⁴ Vezi Comitetul Helsinki pentru Drepturile Omului din Suedia, Report privind Țigani/Romii în Suedia, p.16, disponibil la ODIHR-Punctul de Contact pentru Romi și Sinti, 2002.

spunând că urmează ordinele directorului hotelului. În urma plecării celor trei romi, avocatei ERRC i s-a adus cafeaua.

Una dintre victimele romi, Petr Horvath de la Asociația pentru Romi din Moravia, a introdus acțiune în judecată împotriva hotelului „Imperial” pentru încălcarea demnității sale umane și discriminare rasială, prin încălcarea articolului 11 din Codul Civil Ceh. Plângerea lui Horvath a fost susținută de declarațiile celorlalți trei martori prezenți. ERRC l-a asistat pe avocatul ceh, Vladimir Jezek, în înaintarea acțiunii. Dl. Jezek a susținut în pledoaria sa că “Petr Horvath a fost umilit. Dânsul nu mai vizitase niciodată acel hotel și, pur și simplu, nu există nici un fel de justificare pentru refuzul servirii sale din motive etnice.” Directorul hotelului și-a menținut punctul de vedere, potrivit căruia refuzul chelnerului a fost un incident izolat. Totuși, potrivit unor ziare cehe, și alți angajați ai hotelului au confirmat faptul că au primit ordin de la conducere să nu îi servească pe romi.²⁵

Într-un comunicat de presă, Centrul European pentru Drepturile Romilor (ERRC)²⁶, organizație cu sediul la Budapesta, a aplaudat înțelegerea aprobată de instanța de judecată în privința procesului înaintat în 1998 împotriva hotelului restaurant pentru că a refuzat să servească romi. Pe 26 octombrie 1999, Curtea Regională din Ostrava a acceptat oferta Hotelului Imperial din Ostrava, oraș din nordul Moraviei, Republica Cehă, de a plăti 25.000 coroane cehe (echivalentul a aproximativ 800 USD) drept compensație pentru că a refuzat să servească trei romi. În același timp, directorul hotelului a recunoscut că personalul hotelului i-a discriminat pe romi prin refuzul de a-i servi, cu aproape un an în urmă. Aprobarea de către instanță a înțelegerii a pus capăt primului caz legal încununat de succes din Republica Cehă în lupta împotriva discriminării în accesul în locuri publice.

Potrivit termenilor înțelegerii aprobate de Curtea Regională, hotelul „Imperial” urma să plătească 10.000 coroane cehe lui Petr Horvath și 15.000 coroane cehe asociației civice “Co-Existenta”, în sprijinul construirii în Ostrava a unui cartier de locuințe atât pentru romi, cât și ne-romi numit “Satul Co-Existenta”. Petr Horvath a afirmat că va dona despăgubirea de 10.000 de coroane Asociației pentru Romi din Moravia. Debbie Winterbourne, avocata angajată la ERRC și martora în caz, a declarat: “Locuim în Ostrava de opt luni. Rasismul și discriminarea împotriva romilor din acest oraș sunt înfricoșătoare. Comportamentul chelnerului de la Hotel Imperial reflectă atitudinile rasiste ale celor mai mulți ne-romi din Ostrava pe care i-am întâlnit. Dacă aș merge pe stradă cu un prieten rom, ne-romii s-ar uita la noi iar Hotel Imperial nu a fost singurul loc în care se refuză servirea romilor în timpul șederii mele în oraș”²⁷.

---

²⁵ Vezi Centrul European pentru Drepturile Romilor, Roma Rights, nr.4, 1999, disponibil și la adresa http://errc.org/rr_nr4_1999/snap07.shtml, (accesat 20 ianuarie 2002) ; în același sens vezi Centrul European pentru Drepturile Romilor și la adresa http://errc.org/publications/letters/cz_oct_29_99.shtml, (accesat 20 ianuarie 2002)

²⁶ Centrul European pentru Drepturile Romilor este o organizație de apărare a drepturilor omului de interes public care monitorizează situația drepturilor omului privind Romii și oferă asistență juridică în cazurile privind abuzuri săvârșite împotriva Romilor. ERRC derulează un proiect împreună cu alți doi parteneri - Interights din Londra și Migration Policy Group din Brussels - având ca scop implementarea Directivei Uniunii Europene privind Egalitatea Rasială și Protocolul nr.12 la Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

²⁷ Vezi ERRC, Publicații, Scrisori, 1999, Declarația avocatei, se găsește la adresa http://www.errc.org/publications/letters/1999/cz_oct_29_99.shtml, (accesat 2 ianuarie 2002) ; și ERRC, Comunicat de presa, Roma Rights, nr.4, 1999, disponibil la adresa http://www.errc.org/rr_nr4_1999/snap07.shtml, (accesat 22 ianuarie 2002)

(ii) Cazul R. vs. W.²⁸

◆ In Germania, un chelner care a refuzat să servească clienți dintr-o comunitate romă și i-a dat afară dintr-un bar în orașul Mannheim, a fost amendat cu 2000 DM (aprox. 1000 Euro). Respectivul chelner acuzat a susținut că nu făcea decât să îndeplinească ordinele patronilor barului. La data incidentului și a sancționării actului discriminatoriu, datorită unei erori de procedură, patronii nu puteau fi judecați personal. Cazul a fost relatat pe larg în cotidianul german "Mannheimer Morgen" și preluat de organizația Zentralrat Deutscher Sinti und Roma din Germania²⁹.

(iii) Cazul Riva B. vs. Frații Larsson

◆ Stefan Larsson și Frederik Larsson dețineau un magazin universal cu prețuri mici numit Hedlandet în orașul Eskilstuna, Suedia, și le interziceau femeilor care purtau fuste lungi și largi să intre în magazin. Potrivit proprietarilor, aceștia au introdus interdicția după ce un procuror local a dispus neînceperea urmăririi penale împotriva a două persoane, pe care proprietarii le acuzaseră de furt din magazin. Proprietarii au explicat că afacerea lor produce un profit prea mic pentru ca să poată finanța un sistem de pază adecvat împotriva hoților și că multe femei s-au conformat regulii, fie dezbrăcându-se de fustele lungi și largi și intrând în magazin în jupoane, fie așteptând afară în timp ce soții și copiii lor faceau cumpărăturile.³⁰ Dna. Ritva Berg, împreună cu soțul ei s-au hotărât să meargă la "Hedlandet" pentru a le cumpăra haine copiilor lor. O prietenă de-a ei i-a spus să nu se bazeze că va fi primită în magazinul universal. Întrucât îi fusese deja interzis cu o altă ocazie să intre într-un alt magazin, își cunoștea "drepturile" și de aceea a apelat la un reporter înaintea vizitei. Nu i s-a oferit posibilitatea să își schimbe rochia cu o alta, dar chiar dacă i-ar fi fost, nu ar fi acceptat. I sa părut extrem de deranjant să trebuiască să își schimbe hainele pentru a fi lăsată să facă cumpărături.

Curtea Supremă a Suediei i-a găsit pe cei doi patroni de magazin vinovați de discriminare ilegală și le-a ordonat să plătească despăgubiri. În sentință, instanța și-a exprimat înțelegerea pentru faptul că interdicția de a intra purtând anumite haine a fost intenționată pentru a preveni ca hoții să fure din magazin; cu toate acestea, însă, instanța a accentuat faptul că interdicția a fost formulată într-o manieră care afecta femeile de o anumită etnie, adică femeile rome.

Curtea de Apel Suedeză, în 25 noiembrie 1997, în dosarul B 1386/97 în privința lui Stefan Larsson și Frederik Larsson, a dispus prin hotărârea sa: 1.... Curtea de Apel îl condamnă pe Stefan Larsson pentru discriminare ilegală la o amendă de șazececi (60) de ori

---

²⁸ Citat Zentralrat Deutscher Sinti und Roma, Raport disponibil la ODIHR-Punctul de Contact pentru Romi și Sinti, Documente, 2002. Raportul nu menționează numele reclamantului și nici al pârâtului, de aceea s-au folosit prescurtările R. (Rom) și W (weiteress = chelner).

²⁹ Ziarul "Mannheimer Morgen" și Zentralrat Deutscher Sinti und Roma disponibile la ODIHR-Punctul de Contact pentru Romi și Sinti, Documente Discriminare, 2002, informații despre acest caz sunt disponibile și la adresa OSCE/ODIHR <http://www.legislationline.org/document.php?DocumentID=775> (accesat la 22 ianuarie 2002)

³⁰ Vezi Centrul European pentru Drepturile Romilor, Roma Rights, Autumn, 1998, disponibil și la adresa http://errc.org/r_r_aut1998/notebook-cases.shtml

treizeci (30) coroane suedeze, conform Art. 16 alin. 9 Cod Penal; 2. Stefan Larsson îi va plăti Ritvei Berg, în parte egală cu Fredrik Larsson, despăgubiri în valoare de 5000 coroane suedeze; 3. Stefan Larsson va plăti o amendă de trei sute (300) coroane suedeze, conform Actului (1994:419); 4. Lui Mats Aberg i se acordă suma de zece mii cinci sute patruzeci și nouă (10.549) coroane suedeze, din care 5321 coroane suedeze pentru muncă, 3646 coroane suedeze pentru timpul petrecut și 1582 coroane suedeze pentru cheltuieli din fonduri publice. Din această sumă, Stefan Larsson va trebui să înapoieze statului suma de 500 coroane suedeze. Sentința Curții de Apel în privința lui Frederik Larsson conține aceleași prevederi.

Procurorul și Ritva Berg au cerut Curții de Apel să îi condamne pe frații Stefan și Frederik Larsson pentru discriminare ilegală. Ritva Berg a cerut, de asemenea, ca frații Larsson să mai fie obligați să îi plătească în comun daune de 8000 coroane suedeze, din care 3000 pentru suferința provocată și 5000 pentru încălcarea drepturilor. Stefan Larsson și Frederik Larsson au contestat orice schimbare și nu au considerat rezonabilă nici o sumă. Stefan Larsson, Frederik Larsson, Ritva Berg, Anna-Kristina Lonnborg și Anneli Bohman au fost audiati din nou la Curtea de Apel.

Ritva Berg în timpul procesului a explicat că este țigancă finlandeză, iar îmbrăcămintea ei este caracteristică în special țiganilor finlandezi. În momentul în care fetele ajung la o anumită vârstă, de 16-18 ani, ele aleg dacă doresc să se îmbrace într-un port special, format de exemplu dintr-o fustă lungă și largă de catifea. Dacă aleg să o facă, după cum a făcut cea în cauză, trebuie să respecte alegerea toată viața. Dacă se îmbracă altfel, își face familia de rușine. I sa părut extrem de deranjant să trebuiască să își schimbe hainele pentru a fi lăsată să facă cumpărături.

Stefan Larsson a susținut că interzicerea fustelor largi a fost decisă după ce procurorul a dispus neînceperea urmăririi penale împotriva celor pe care i-a acuzat de furt din magazin. Din pricina marjei scăzute de profit, nu își puteau permite să introducă echipament de supraveghere electronică sau personal de supraveghere adițional. Câteva femei au preferat să își scoată fustele largi și au intrat în juponul lung până la genunchi. A estimat că între 40 și 50 dintre femei au acceptat să își schimbe fusta. În perioada interdicției, au oprit în jur de 15-20 de persoane. În grupurile în care femeile purtau fuste lungi și largi, s-a întâmplat uneori ca soții și copiii să intre în timp ce femeile așteptau afară. Interdicția fustelor lungi și largi era de ordin general. Nu se dorea ca doar femeile de anumite etnii sau naționalități să fie afectate de aceasta. Frederik Larsson susținuse că nu dorea ca interdicția să afecteze exclusiv femeile țigănci. El nu se gândea la naționalitatea sau originea culturală a femeilor pe care nu le primea din cauza interzicerii fustelor. Era, de asemenea, interzis să intri în magazin cu geți sau sacoșe mari.

Curtea de Apel a făcut următoarea evaluare: "În acest caz, este indisputabil că Ritvei Berg i-a fost negat accesul în magazinul universal cu prețuri mici "Hedlandet" și că motivul a fost interdicția impusă de frații Larsson privind persoanele care poartă fuste lungi și largi. Nu există nici un motiv de îndoială asupra faptului că scopul interdicției a fost să prevină furturile din magazinul universal. Un om de afaceri are dreptul să refuze accesul cuiva, țiganc sau nu, în magazin din acest motiv. Cu toate acestea, un astfel de refuz trebuie să fie bazat pe cunoașterea prealabilă a clientului individual și nu trebuie fondat pe apartenența acestuia la un anumit grup etnic. Interzicerea accesului impusă de frații Larsson a

fost formulată de așa manieră încât a afectat femeile de origine roma, în mod general și exclusiv. Frații Larsson trebuie să își fi dat seama de aceasta. Ei nu au susținut că Ritei Berg i-a fost interzis accesul pe baza faptului că o cunoșteau personal.

Astfel, Curtea de Apel stabilește că interdicția accesului introdusă de frații Larsson, cu refuzul ulterior de a o lăsa pe Ritva Berg să intre, trebuie să fie considerată ca o discriminare ilegală. Această evaluare nu este schimbată de faptul că frații Larsson în mod clar au lăsat barbați și femei de origine țiganească să intre în magazin, și nici de acela că anumite femei au acceptat să își schimbe fustele la intrarea în magazin. Stefan Larsson și Fredrik Larsson trebuie astfel condamnați pentru discriminare ilegală³¹.

(iv) Cazul McDonagh vs. J. Whelan

Pe data de 26 septembrie 1998, ziarul Irish Times a relatat faptul că Judecătoria Districtuală Ennis din Irlanda, a refuzat să reînnoiască licența patronului de bar Jackie Whelan, în urma plângerii unui nomad (traveller) stabilit, dl. David McDonagh (42 de ani), în care afirma că a fost tratat "ca un animal" în barul dlui. Whelan.

Dl. McDonagh a afirmat în depoziția sa din fața instanței de judecată, că în data de 19 noiembrie 1997 a fost refuzat când a cerut să fie servit cu o a doua băutură în Barul Gării din Ennis, proprietatea pârâtului, de către barman, dna. Hayes. Când dl. McDonagh a cerut să vorbească cu patronul, pârâtul a sosit și imediat a înțuiat ușa, s-a întors în spatele teighelei și a început să țipe la dl. McDonagh, folosind un limbaj abuziv și bătând cu pumnul în teighea de cinci sau șase ori.

Instanța de judecată a stabilit că plângerea referitoare la refuzul de a fi servit este întemeiată și a fost de acord că singurul motiv pentru care acesta nu a fost servit l-a constituit faptul că era un nomad (traveller). Astfel, judecătorul Albert O'Dea a ajuns la concluzia că dl. Jackie Whelan, proprietarul barului, "nu este o persoană potrivită pentru a deține o licență". Drept urmare instanța districtuală din Ennis nu a reînnoit licența proprietarului Barului din Gara orasului Ennis din Irlanda.

În septembrie 1997, Dl. David McDonagh reușise deja să obțină nereînnoirea licenței pentru un alt bar din Ennis. Aceasta a fost reînnoită la Circumscripția Judiciară Ennis, după ce proprietarul barului și-a cerut scuze pentru refuzul de a îl servi pe dl. McDonagh.³²

II.2.C. Concluzii vs. Analize pe Scurt

În cazurile menționate, reclamantii au încercat să obțină remedii invocând săvârșirea faptei de insultă sau calomnie împotriva lor, pe calea unei acțiuni penale sau pe calea unei acțiuni civile. Prevederi privind încălcarea demnității și a onoarei există în Codurile Civile sau Penale din majoritatea statelor, dar prevederi explicite privind încălcarea demnității umane prin discriminare sunt mai rar întâlnite. Totuși, în cazul G.Goman vs.B.,

---

³¹ Vezi Centrul European pentru Drepturile Romilor, Roma Rights, Autumn, 1998, se găsește la adresa http://errc.org/r_r_aut_1998/notebook-cases.shtml, (accesat 22 ianuarie 2002)

³² Vezi Idem

împotriva discriminatorului a fost introdusă acțiune penală, victima considerând ca fiind "umilitor atât faptul că nu a fost servit cât și faptul că a fost numit țigan". Instanța în hotărârea sa, explică: "În contextul în care primul acuzat i-a spus victimei că nu va fi servită explicit din cauza etniei sale, indiferent dacă în urma comentariului acesteia sau pur-și-simplu din proprie inițiativă, aceasta a exprimat o judecată de valoare umilitoare și degradantă a autorului față de victimă. Această exprimare împreună cu fapta de neglijență [negarea servirii] au umilit victima, care era o persoană ce ducea un stil de viață ireproșabil, respectând normele de interacțiune socială, iar faptele comise de acuzat au fost fără discuție în de-ajuns pentru a viola demnitatea victimei". Reclamând delictul comis împotriva onoarei și demnității umane a victimei discriminării, s-a introdus o acțiune civilă prin care să se stabilească jignirea adusă demnității umane a victimei și să se ordone pârâtului să ofere despăgubiri și daune nepecuniare. Instanța a admis această cerere, discriminarea fiind sancționată ca urmare a încălcării demnității victimei.

Alteori, însă, fapta în sine de a nu servi o persoană este posibil să nu constituie infracțiune. În cazul N.G. vs. G.Pub, procuratura a considerat că fapta săvârșită în cadrul incidentului prin refuzul de a servi respectivele persoane (n.n. romi) nu constituie infracțiune. Este adevărat însă că victimele nu au introdus o acțiune civilă privind încălcarea demnității sau onoarei, iar pe de altă parte, lipsa unor prevederi în materia discriminării a determinat nesancționarea unui asemenea comportament.

Relevante sunt deciziile instanțelor în două cazuri relativ asemănătoare sub aspectul intențional al faptei discriminatorii. În cazul P.P. vs. P, ca urmare a ordinului ca „oaspeții încălțați cu cizme, saboți sau haine caracteristice femeilor țigănci” să nu fie primiți într-un restaurant, Instanța de judecată a luat "în special în considerare faptul că „aceștia (n.n.discriminatorii), nu au manifestat în mod evident antipatie față de cineva datorită originii sale etnice". Ei aveau romi atât angajați, cât și oaspeți particulari. Totuși, Curtea Supremă a ajuns la concluzia că anunțul însemna că: „oaspeților de sex feminin care poartă fuste lungi caracteristice femeilor rome le va fi refuzat accesul"... "Aceste instrucțiuni afectează practic numai femeile de origine țigănească". De altfel, reprezentanții restaurantului au fost sancționați pentru discriminare.

În același sens, este și decizia în cazul Riva B. vs. Frații Larson unde Instanța de judecată a decis referitor la interzicerea accesului în magazin a femeilor care poartă fuste lungi: "Nu există nici un motiv de îndoială asupra faptului că scopul interdicției a fost să prevină furturile din magazinul universal. Un om de afaceri are dreptul să refuze accesul cuiva, rom/țigan sau nu, în magazin din acest motiv. Cu toate acestea, un astfel de refuz trebuie să fie bazat pe cunoașterea prealabilă a clientului individual și nu trebuie fondat pe apartenența acestuia la un anumit grup etnic. Interzicerea accesului impusă de frații Larsson a fost formulată de așa manieră încât a afectat femeile de origine romă, în mod general și exclusiv". Patronii magazinului au fost astfel sancționați pentru discriminare.

În principiu, în ceea ce privește aceste decizii, nu se poate face o extindere. Argumentul în favoarea acestei ipoteze o constituie diferențele de sistem juridic de la o țară la alta. Astfel, decizia instanțelor în cele două cazuri nu poate fi relevantă sub aspect juridic pentru instanțele din alte state. Dar, cel puțin, sub aspectul construcției juridice al unui caz de discriminare, invocarea unor asemenea considerente de către persoana care apără victime ale discriminării sunt esențiale.

Astfel, este ilegal să fie impusă interzicerea accesului într-un loc deschis publicului larg, persoanelor de etnie romă pentru simplul considerent că aceștia produc scandal, se comportă necuviincios sau sunt îmbrăcați necorespunzător pentru un asemenea loc. Se poate chiar argumenta că în respectivele localuri chiar există romi atât angajați, cât și oaspeți particulari, dar aceste interdicții afectează practic persoane de etnie roma. Scopul interdicției poate fi acela de a preveni scandaluri sau violențe. Un om de afaceri are dreptul să refuze accesul cuiva, rom/țigan sau nu, în magazin din acest motiv? Un astfel de refuz trebuie să fie bazat pe cunoașterea prealabilă a clientului individual și nu trebuie fondat pe apartenența acestuia la un anumit grup etnic. Interzicerea accesului impusă de unii angajați sau reprezentanți ai restaurantelor sau magazinelor formulată în maniera prezentată mai sus poate afecta persoane care fără a avea nici o legătură cu scandaluri sau acte de violență suferă o discriminare ilegală. În secțiunile următoare, se pot surprinde aspecte relevante în acest sens.

II.3. Cazuri de discriminare în acces la locuri publice în fața instanțelor de judecată cu o prima sentință

II.3.A Diferite metode în probarea discriminării

(i) Cazul CRISS vs. Angely

În data de 26 ianuarie 2001, un colaborator al organizației Romani CRISS³³ a fost sesizat de către doi cetățeni români de etnie romă că, în aceeași dată, le-a fost îngăduit accesul în barul "Angeli" din localitatea P., România, de către body-guardii barului.³⁴

În urma sesizării din 26 ianuarie 2001, când celor doi cetățeni de etnie romă nu le-a fost permis accesul în barul Angeli, Romani CRISS a organizat în data de 02 februarie 2001 o acțiune de "testare" la respectivul bar, în scopul de a verifica informațiile primite. Un membru al Romani CRISS, alături de alți 3 romi au încercat să intre în bar. Ajunși la intrare, respectivele persoane au fost oprite de body-guard, fiindu-le pus în vedere să părăsească barul, motivând că proprietarul localului a ordonat interzicerea accesului "țiganilor". În tot acest timp, reprezentantul Romani CRISS a folosit un reportofon în scopul înregistrării dialogului cu bodyguard-ul respectiv, iar evenimentul a fost filmat, de la distanță, de către un cameraman amator. La "testing" a participat și o persoană ne-romă, jurnalist al unui ziar

---

³³ Romani CRISS - Centrul Romilor pentru Intervenție Socială și Studii este o organizație de apărare a drepturilor romilor implicată în atenuarea conflictelor interetnice și prevenirea violenței în relațiile dintre romii și majoritățile locale, prevenirea și combaterea discriminării față de romi și dezvoltare comunitară. În România, anul 2000 a însemnat și adoptarea ordonanței de guvern 137/2000 privind eliminarea și sancționarea tuturor formelor de discriminare aprobată de Parlamentul României prin legea 48/2002. Potrivit actului normativ menționat "organizațiile nonguvernamentale care au ca scop protecția drepturilor omului au calitate procesuală activă în cazul în care discriminarea se manifestă în domeniul lor de activitate și aduce atingere unei comunități sau unui grup de persoane".

³⁴ Vezi Romani CRISS, Departamentul Drepturile Omului, Raport Anual 2001, cazul CRISS vs. Angeli, se găsește la <http://www.romanicriss.ro> (accesat 15 august 2002); în același sens și Centrul European pentru Drepturile Romilor, "Stare de impunitate - Încălcarea Drepturilor Omului, Situația Romilor din România", ERRC, septembrie 2001, se găsește la adresa <http://errc.org/publications/reports/index.shtml> (accesat 20 ianuarie 2002).

central din București, căruia i sa permis accesul fără să fie întrebat absolut nimic, asistând de altfel la refuzul body-guard-lui în ceea ce privește ordinul dat de către patron de a nu permite accesul țiganilor în bar.

În data de 6 februarie 2001 au fost depuse sesizări la Instituția Avocatul Poporului, atât din partea Romani CRISS, cât și din partea persoanelor cărora li s-a refuzat accesul în bar. A doua zi, în data de 7 februarie 2001, Romani CRISS a organizat, la Grupul pentru Dialog Social, o dezbatere publică cu tema "Locurile Publice – interzise romilor" luând parte reprezentanți ai romilor din structurile politice, romi din societatea civilă, invitați ai ambasadelor și jurnaliști.

Potrivit Ordonanței de Guvern 137/2000 "constatarea și sancționarea contra-vențiilor... privind fapte discriminatorii se fac de către membrii Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării.³⁵ În termen de 60 de zile de la data publicării prezentei ordonanțe în Monitorul Oficial al României se constituie Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării, organ de specialitate al administrației publice centrale, în subordinea Guvernului."³⁶ Din păcate, la data de 06 februarie 2001, acest organism de specialitate care constată și sancționează fapte discriminatorii nu exista. De aceea, staff-ul CRISS a decis în prima instanță sesizarea Avocatului Poporului cu privire la incidentul discriminatoriu din orasul P. Deoarece Ordonanța 137 prevede că, în toate cazurile de discriminare prevăzute în prezenta ordonanță, persoanele discriminate au dreptul să pretindă despăgubiri proporțional cu prejudiciul suferit, restabilirea situației anterioare discriminării sau anularea situației create prin discriminare, potrivit dreptului comun³⁷, CRISS a introdus acțiune în judecată împotriva respectivului bar.³⁸

În data de 20 februarie 2001, Romani CRISS a depus o cerere la Camera de Comerț și Industrie a României pentru a afla informații despre (firma) și reprezentantul acesteia, din ordinul căruia s-a îngădit accesul romilor în bar. Aceste informații erau necesare în vederea îndeplinirii procedurii legale de citare în procesul civil. În urma informațiilor primite de la Camera de Comerț și Industrie privitoare la Societatea Comercială și proprietarul acesteia, Romani CRISS a introdus, în data de 8 martie 2001, acțiunea în judecată împotriva SC A.E.SRL. Acțiunea s-a întemeiat pe dispozițiile art. 13 și 18 din O.G. 137/2000, privind interzicerea accesului unei persoane datorită etniei acesteia și prevederile art. 998-999 C.Civ.³⁹ privind repararea prejudiciului moral cauzat prin fapta body-guardului, angajat al barului, de a interzice accesul „țiganilor”, ca urmare a ordinului primit de la patron.

În data de 23 aprilie 2001, a avut loc primul termen al procesului în care s-a cerut, de către judecător, prezentarea procesului verbal de constatare a contravenției de către Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării. Acest fapt a fost de altfel prevăzut de către staff-ul CRISS. În timpul procesului, reprezentanții barului au depus documente din

---

³⁵ Art. 20, al. 3 din Ordonanța de Guvern 137/2000 privind eliminarea și sancționarea tuturor formelor de discriminare, se găsește la adresa <http://www.publicinfo.ro/ENGLEZA.html>, (accesat 5 ianuarie 2002).

³⁶ Art. 23 al.1 din O.G. 137/2000.

³⁷ Art. 21 al.1 din O.G. 137/2000.

³⁸ Vezi Romani CRISS, Departamentul Drepturile Omului, cazul CRISS vs. Angely, Romani CRISS, 2001; se găsește la adresa <http://www.romanicriss.ro>, (accesat 15 august 2002)

³⁹ Codul Civil al României, art. 998, 999.

care rezultă că firma respectivă se desființase, în fapt realizându-se o tranzacție între patronul barului A.I. către tatăl acesteia F.I., sub o altă firmă, al cărei director tehnic este același patron, doamna A.I. Dizolvarea acestei firme însă nu figura în datele oficiale din Registrul Comerțului. Deși patronul avea obligația legală de a radia firma din Registrul Camerei de Comerț, acest lucru nu s-a întâmplat. De aceea, reprezentanții organizației fuseseră în posesia unor date care în fața instanței de judecată s-au dovedit necorespunzătoare în fapt. În data de 8 noiembrie 2001, la ultimul termen al procesului, avocatul pârâtei a susținut lipsa calității procesuale active a organizației în proces și respingerea cererii, argumentându-se inexistența unui prejudiciu față de persoanele de etnie romă cărora li s-au refuzat accesul în bar. Referitor la capătul de cerere cu privire la retragerea autorizației de funcționare a barului, avocatul pârâtei a subliniat că admiterea unei astfel de cereri reprezintă un pericol pentru societatea românească. Aceasta deoarece romii vor putea astfel să obțină anualrea eforturilor cinstite de a munci ale românilor.⁴⁰

Inexistența Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării, ca organism de specialitate ce constată și sancționează fapte discriminatorii, a creat un dezavantaj reclamantului în fața instanței de judecată. Fapta discriminatorie nu a fost constatată de singurul organism de implementare a prevederilor actului anti-discriminatoriu, în speță Ordonanța de Guvern 137/2000 privind eliminarea tuturor formelor de discriminare. Mai mult decât atât, cererea judecătorească de a prezenta procesul verbal de constatare al Consiliului nu a fost satisfăcută întrucât acesta nu exista la data respectivă. Probele produse în timpul testului, înregistrările video și audio, nu au putut fi valorificate ca probe în fața instanței civile din România. Romani CRISS a folosit însă aceste materiale în cadrul dezbaterii publice din 7 februarie 2001 pentru a sensibiliza mass media. În timpul procesului, persoana ne-romă, jurnalist al unui cotidian central, prezenta la interdicerea accesului romilor în respectivul bar, a refuzat să depună mărturie. Toți martorii reclamantului au fost romi.

Acțiunea a fost respinsă de către instanța civilă din motive de vicii procedurale, consemnând, de altfel, refuzul body-guardului de a nu primi respectivele persoane având în vedere ordinul primit de la patron.. Referitor la lipsa capacității procesuale active, instanța a stabilit că Romani CRISS are capacitate procesuală activă, deci poate introduce acțiuni civile în calitate de reclamant în numele persoanelor de etnie romă discriminate. Staff-ul Romani CRISS a hotărât introducerea unei noi acțiuni împotriva firmei care în fapt era condusă de proprietarul barului Angeli SC A.E.S.R.L., firma desființată, ca director tehnic al IF 14 F.S.R.L. La data de 24 februarie 2002, Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării nu putea fi sesizat deoarece încă nu își desfășura activitatea. Hotărârea de Guvern privind înființarea acestuia a fost adoptată în noiembrie 2001, dar singura opțiune a fost instanța de judecată⁴¹.

---

⁴⁰ Pledoarie finală a Avocatului Pârâtului în fața instanței de judecată din P. România, 8 noiembrie 2001- potrivit declarațiilor avocatului Romani CRISS – Dezideriu Gergely.

⁴¹ Vezi Romani CRISS, Departamentul de Drepturile Omului, Raport Anual 2001, cazul CRISS vs. Angely, se găsește la adresa <http://www.romanicriss.ro>, (accesat 15 august 2002).

(ii) Cazul P.M. și J.O. vs. K.L.K și A.V.

◆ În decembrie 1998, auto-guvernarea minoritară a țiganilor din D., Ungaria, s-a plâns unui membru al comisiei parlamentare pentru minoritățile naționale și etnice de faptul că romii nu sunt primiți la discoteca din localitate. Membrul comisiei a trimis plângerea către inspectoratul pentru consumatori competent, care a demarat o anchetă în acest caz. Pe data de 16 ianuarie 1999, inspectorii au testat discoteca, fiind asistați de forțe ale poliției din K. și de câțiva voluntari romi. Inspecția a stabilit că plângerea a fost bine-întemeiată, într-u cât agenții de securitate nu i-au lăsat să intre pe cei patru voluntari romi. Pe 19 ianuarie 1999, inspecția consumatorilor a obligat-o pe A.V., întreprinzătoarea care conducea stabilimentul, să se conformeze cu Secțiunea 23/A a decretului guvernamental Nr. 4/1997 kormanyrendelet, asupra funcționării magazinelor și condițiilor care guvernează activitățile de comerț intern, în care se stipulează că în timpul desfășurării activităților lor profesionale, angajatorii și angajații nu au voie să violeze drepturile civile ale clienților. Mai mult, conform Secțiunii 26 sub. 3, inspectorii au obligat-o pe întreprinzătoare să asigure ca fiecare client să fie informat asupra autorităților către care poate trimite plângeri ⁴².

În decembrie 1998, auto-guvernarea minorității s-a adresat și primarului. Într-o scrisoare din 13 ianuarie 1999, primarul i-a informat pe solicitanți de imposibilitatea consiliului local de a adopta o poziție sau de a lua vreo măsură, într-u cât Actul asupra guvernărilor locale nu îi conferă competența necesară în acest caz.

Pe 1 aprilie 2000, la 20:30, doi voluntari ne-romi au intrat în aceeași discotecă. Au relatat mai târziu că au cumpărat fără nici o problemă două bilete la intrare și au intrat. Au comandat băuturi și s-au așezat la o masă. Douăzeci de minute mai târziu, un angajat al localului a venit la ei și i-a întrebat dacă au legitimații de membru. Apoi le-a eliberat legitimații și le-a trecut numele și adresele într-un registru. În acest timp - fără să fie întrebați - angajatul le-a spus voluntarilor ne-romi că "trebuie legitimații pentru că doar așa îi putem opri pe romi să intre; înainte am avut probleme cu inspecția consumatorilor și cu comisia parlamentară."

Treizeci de minute mai târziu, B.B., voluntar local și P.M., un tânăr rom din localitate, s-au îndreptat la rândul lor spre discotecă. Și ei au cerut să cumpere două bilete la intrare dar au fost refuzați, într-u cât nu aveau legitimații de membru. Atunci, au întrebat cum pot obține legitimațiile și li s-a spus să prezinte un CV și recomandări din partea a doi membri. Apoi, B.B. a cerut cartea clienților. I s-a răspuns că aceea nu era o discotecă, ci un club, astfel neavând nevoie să aibă o astfel de carte. Cincisprezece minute mai târziu, alți trei tineri romi din localitate au încercat să intre, fără succes. La întoarcere, toți voluntarii au completat un chestionar detaliat și au identificat doi polițiști locali despre care au afirmat că păzeau discoteca.

Pe 10 mai 2000, avocatul Istvan Szikinger, acționând în numele lui P.M. și J.O., a depus o acțiune civilă împotriva părților Asociația K.L.K. și A.V., la Judecătoria Orașului. Acțiunea a fost fondată pe Secțiunea 76 a Cod Civil și Secțiunile 54 și 70/A din Constituție. Reclamanții au cerut instanței să stabilească faptul că le-au fost încălcate drepturile civile,

---

⁴² Vezi NEKI, Cartea Alba-White Booklet, NEKI, 2000, pag. 47, se găsește la adresa <http://www.neki.hu>, (accesat 25 ianuarie 2002).

să interzică pe viitor pârâților să mai comită alte încălcări, și să îi oblige la plata sumelor de 200.000 forinți în despăgubiri nepecuniare și 800.000 de forinți în amendă în interes public ⁴⁴.

Pe 22 mai 2000, Procurorul Districtual a depus o acțiune la Curtea Districtuală, cerând dizolvarea asociației în conformitate cu Secțiunea 16 sub. 2 alin. D a Actului Nr. 2 din 1989. În sentința sa din 2 octombrie 2000, Curtea Districtuală a respins cererea Procurorului Districtual de dizolvare a asociației. Instanța a ajuns la concluzia că doar într-un singur caz s-a putut stabili că asociația nu a acționat în conformitate cu Regulile sale de Conducere, aceasta atunci când nu a fost ea organul competent care a luat decizii privind înscrierea membrilor.

Pe data de 28 noiembrie 2000, Judecătoria Orașului a pronunțat sentința, stabilind că pârâții au încălcat drepturile reclamantilor atunci când le-au refuzat accesul în discotecă.. Instanța i-a obligat pe pârâți la plata sumei de 100.000 forinți plus dobânda în interesul reclamantilor. Instanța a admis mărturiile a doi voluntari ne-romi și a unui rom, într-u cât pârâții nu au reușit să ofere probe capabile să le dezmință. Potrivit Secțiunii 84 sub. 1 alin. A Cod Civil, instanța a aprobat acuzația că pârâții le-au încălcat drepturile civile ale reclamantilor. Pe data de 1 aprilie 2000, reclamantii au suferit daune morale cauzate de faptul că nu au fost lăsați să intre în discotecă. Instanța a considerat suma de 100.000 forinți potrivită pentru a compensa aceste daune morale. Cu toate acestea, a refuzat să le interzică pe viitor reclamantilor să mai comită încălcări asemănătoare, deoarece a descoperit că datorită numeroaselor acțiuni contra lor, aceștia au renunțat la practica ilegală și s-au oferit să îi înscrie pe reclamantii ca membri în asociație. Tot astfel, instanța a respins cererea reclamantilor ca pârâții să plătească o amendă în interes public. Hotărârea nu este încă irevocabilă.

(iii) Cazul CRISS vs. C.I. și CRISS vs. A.

◆ În seara zilei de 7 iulie 2001, colaboratori ai Romani CRISS, alături de Asociația Studenților și Tinerilor Romi – ROMANITIN din România, au organizat în orașul Iași, acțiuni de 'testare' cu scopul de a identifica locuri publice din municipiul Iași (discoteci, baruri etc.), în care romilor nu le este permis accesul datorită apartenenței etnice. Tineri romi, studenți la diferite facultăți din orașul Iași, au vizitat 5 discoteci. În discotecile Viper și Ecstasy accesul grupului a fost permis, probabil datorită lipsei bodyguardurilor de la intrare.

În discoteca Roșu și Negru un grup format din șase persoane, trei bruneti însoțiți de câte o parteneră, intenționând să intre în discotecă au încercat să obțină bilete de intrare. Alături de aceste persoane se aflau aproximativ 30 de tineri. În acest timp, unul dintre body-guardzi s-a îndreptat spre grupul tinerilor romi, punând în vedere acestuia să meargă la o altă discotecă. Bodyguard-ul, venind înspre grupul care stătea la rând pentru biletele de intrare, a punctat spre persoanele cu tenul închis spunându-le că nu au voie în discoteca respectivă. Încercând să afle motivul pentru care nu s-a permis accesul, bodyguard-ul a afirmat că unul dintre tinerii din grup arată "nașpa", "extraordinar de nașpa", deși întregul grup era îmbrăcat în mod decent și corespunzător pentru un local public.

---

⁴⁴ Amendă în interes public este echivalentă cu despăgubiri punitive sau exemplare.

La discoteca Estudiantina accesul tinerilor romi nu a fost permis, bodyguardii de la intrare motivând că, de fiecare dată când au fost probleme, acestea au fost cauzate de persoane brunete, înțelegându-se că este vorba despre romi. În timpul discuțiilor purtate cu bodyguard-ul discotecii, unul dintre membri grupului, cu tenul deschis, alb, intrase, dar ceilalți nu au avut avut acces.

În discoteca Maxx, tinerii romi au testat atitudinea discriminatorie a bodyguardilor printr-o acțiune de tip "Sandwich", în sensul că s-au format trei grupuri. Primul grup și al treilea a fost format din câte două persoane cu tenul deschis (alb), iar grupul 2, format din trei tineri bruneti. Cele două persoane cu tenul alb aparținând primului grup au intrat, neîntâmpinând refuzul personalului. Cel de-al doilea grup, format din tinerii bruneti (negrii), a fost oprit de bodyguardi, aceștia motivând că „nu se poate”. Ultimul grup, având în componență doi tineri albi a intrat, de asemenea, fără să întâmpine vreo problemă.

În data de 17 iulie 2001, Romani CRISS a organizat, la sediul Grupului pentru Dialog Social, o dezbatere publică cu tema "Locurile Publice – INTERZISE romilor!". La dezbateri au luat parte reprezentanți ai organizațiilor de romi din România, reprezentanți ai ambasadelor, reprezentanți ai Inspectoratului General al Poliției, ai Înalțului Comisariat ONU pentru Refugiați, ai Avocatului Poporului și jurnaliști. În cadrul dezbaterii, s-a pus în discuție cazurile de discriminare pe motiv etnic, din localitatea Iași, și s-au readus în discuție alte cazuri de discriminare având ca victime romii.

Problema inexistenței la momentul respectiv a Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării a fost reluată și în cadrul dezbaterii publice. Singura posibilitate de obținere a remediei dreptului încălcat a fost acționarea în judecată a celor care săvârșesc fapte discriminatorii, în sensul obținerii despăgubirilor pe această cale.

Romani CRISS a introdus două acțiuni civile, la Judecătoria Iași, împotriva societăților C.I. S.R.L. și A. S.R.L. Primul termen al procesului a fost în data de 24 septembrie 2001, în ambele cazuri. Deși acțiunile au fost introduse în ambele cazuri în baza prevederilor ordonanței 137/2000, art.22 al.1 și 2⁴⁵, Instanța de judecată a ridicat excepția calității procesuale active a orgaznizației.

Astfel atât Judecătoria Iași cât și Tribunalul Iași au decis că Romani CRISS nu are calitate procesuală activă. În noiembrie 2002 deciziile tribunalului în ambele cazuri menționează: "Din situația de fapt expusă anterior este evident că actul de discriminare nu a vizat o comunitate de romi. Este adevărat că pretinsul act de discriminare a vizat un grup de 6 persoane. Având în vedere modalitatea de redactare a textului de lege prin alăturarea, în cuprinsul aceluiași aliniat, a "comunității" și "grupului de persoane", Tribunalul reține că intenția legiuitorului a fost aceea ca grupul de persoane să nu fie o simplă alăturare de persoane fizice și o entitate distinctă. Ori, în speță dedusă judecătii nu se poate reține existența unei entități în sensul prevăzut de legiuitor. Așadar, reclamanta nu are calitate procesuală activă, întrucât pretinsa discriminare nu a adus atingere unei comunități sau grup de persoane așa cum cer dispozițiile art.22 din O.G. 137/2000. În cauză nu s-a dovedit

---

⁴⁵ Ordonanța de Guvern 137/2000, Art. 22 - (1) Organizațiile neguvernamentale care au ca scop protecția drepturilor omului au calitate procesuală activă în cazul în care discriminarea se manifestă în domeniul lor de activitate și aduce atingere unei comunități sau unui grup de persoane; (2) Organizațiile prevăzute la alin. (1) au calitate procesuală activă și în cazul în care discriminarea aduce atingere unei persoane fizice, dacă aceasta din urmă mandatează organizația în acest sens.

existența unui mandat, în favoarea Ong care să provină de la cele 6 persoane de etnie romă, pretins vătămate prin atitudinea angajaților pârâtei.³⁹

Totuși, instanțele s-au pronunțat în mod diferit. Astfel într-un caz similar în care unui număr de 4 persoane le-a fost refuzată intrarea într-un bar, instanța de Judecată a admis calitatea procesuală activă a Romani CRISS, în lipsa unor mandate în favoarea organizației.⁴⁰

II.3.B. Concluzii vs. Analize pe scurt

Organizațiile nonguvenamentale de apărare a drepturilor omului și ale romilor, în special, joacă un rol important în asistarea legală a victimelor discriminării. Elementul esențial însă, într-un caz de discriminare, rămâne probarea acesteia. Problema mijloacelor de probă trebuie analizată din cel puțin două puncte de vedere: sub aspectul juridic al probelor trebuie analizate probele admise potrivit sistemului juridic intern al statului în care se manifestă discriminarea și sub aspectul sensibilizării opiniei publice trebuie prezentate suficiente elemente pentru a convinge prin materialul prezentat.

Dacă din punct de vedere juridic, în unele state, o înregistrare audio-video nu poate fi administrată ca probă în cadrul unui proces civil, totuși acesta este un mijloc de probă relevant pentru mass-media. În acest sens, în cazul CRISS vs. Angely, vs. C.I. și vs. A, au fost folosite înregistrări audio-video. Chiar dacă acestea nu au putut fi folosite ca probe în cadrul proceselor civile, totuși, au fost probe în cadrul dezbaterilor publice organizate de Romani CRISS privind cazuri de discriminare manifestate împotriva romilor.

Experiența americană privind probarea discriminării a fost transpusă și în țările din Europa Centrală și de Est. Metoda folosită în probarea discriminării este cunoscută ca tehnica numită "testare". Această tehnică presupune în fapt un experiment. Testarea implică trimiterea de perechi de romi și ne-romi, persoane care în privința îmbrăcăminte, capacităților etc., sunt de altfel foarte asemănătoare - pentru a participa la un concurs de angajare, pentru a cumpăra sau închiria un apartament, a intra într-un restaurant sau într-o discotecă bănuită că practică regulat discriminare împotriva romilor. Dacă perechea ne-romă este tratată altfel decât perechea romă - de exemplu, dacă perechea ne-romă este primită în discotecă, în timp ce cea romă este rugată să prezinte legitimații de membru și apoi refuzată - atunci trebuie notate cu atenție mărturiile detaliate ale așa-numiților "operatori de testare". Aceste mărturii formează dovada actului discriminatoriu și, în multe țări, pot fi folosite în instanță. În țările est europene această metodă este relativ nouă, dar a fost folosită cu succes pentru cazurile care ulterior au fost înaintate spre soluționare instanțelor de judecată. Testarea în sine va fi o dovadă a discriminării. În cazul refuzului de a primi romi, spre deosebire de ne-romi, proba este evidentă. Aceasta poate fi însoțită de refuzul explicit: "nu intrați pentru că sunteți romi" sau poate fi implicită: ne-romii sunt primiți fără a li se cere legitimație, în timp ce romilor li se cere legitimații. Efectul tratamentului

---

³⁹ Vezi Romani CRISS, Departamentul Drepturile Omului, Cazul CRISS vs. Arteni și cazul CRISS vs. Compact Impex, 2001, 2002, se găsesc la adresa <http://www.romanicriss.ro> (accesat 20 octombrie 2002).

⁴⁰ Vezi Romani CRISS, Departamentul Drepturile Omului, cazul CRISS vs. Angely, Romani CRISS, 2001, se găsește la <http://www.romanicriss.ro> (accesat 15 august 2002).

diferențiat este anularea dreptului de acces într-un loc public. Motivația acestui tratament diferențiat are ca bază apartenența la o categorie etnică, în cazul nostru romii. Analizând aceste elemente, instanța de judecată poate admite o acțiune civilă privind discriminarea prin probele administrate. În cazul P.M. și J.O. vs. K.L.K. și A.V., voluntari romi și ne-romi au testat comportamentul discriminatoriu al angajaților discotecii. Instanța a admis mărturiile a doi voluntari ne-romi și a unui rom, și i-a obligat pe părți la plata sumei de 100.000 forinți plus dobânda în interesul reclamanților pentru atingerea adusă reclamanților prin discriminare.

În cazul *CRISS vs. C.I. și vs. A.*, testarea a reliefat elementul care a stat la baza discriminării. Refuzul de a permite intrarea în discotecă s-a manifestat doar față de tinerii romi care aveau tenul închis. Culoarea în acest caz a stat la baza discriminării. O hotărâre în acest caz referitoare explicit la discriminare încă nu a fost pronunțată, speța fiind pe rol. Mai mult, discriminarea ar fi putut fi dovedită în cazul în care mecanismul specializat de constatare și sancționare al discriminării ar fi funcționat efectiv. Avantajele și necesitatea unui asemenea mecanism sunt tratate într-un capitol distinct din prezenta broșură, într-un sistem comparativ cu alte state.

Exista însă și o altă tipologie de cazuri de discriminare în care părțile ajung la o înțelegere. Și în aceste cazuri, organizațiile nonguvernamentale joacă un rol important. Secțiunea următoare scoate în evidență elemente relevante privind mentalitatea și percepția unor persoane viz à vis de comportamentul unor indivizi, percepții generalizate care indică un nivel ridicat al prejudecăților.

II.4. Cazuri de discriminare în acces la locuri publice și prevenirea prin "acord"

II.4.A. Diferite "Acorduri"

(i) Cazul *CRISS vs. C.*

◆ În data de 15.01.2002, "Transilvania Jurnal", un ziar local din orașul C. în România, publica un articol cu titlul "Bar interzis romilor și țiganilor". Se prezenta un caz de discriminare într-unul din cartierele orașului C., într-un bar în care intrarea romilor este interzisă prin afișarea unui anunț discriminatoriu: "Nu servim țigani și romi". Interesant părea faptul că acesta era așezat chiar deasupra tejehelei și "în ciuda anunțului, barul este plin de persoane care aparțin acestei etnii. Proprietarul localului declarase că romii din zonă l-au amenințat că îi vor incendia barul, în urma amplasării acestui anunț" ⁴⁶. Unul dintre liderii romilor din C. precizase că "gestul patronului este unul eminent rasist, îndreptat nu doar împotriva romilor din zonă, ci împotriva întregii etnii".

Reprezentanți ai organizației Romani *CRISS* s-au deplasat în orașul C. pentru a documenta acest caz.. Au fost contactate organizații nonguvernamentale locale, reprezentanți ai instituțiilor publice, jurnaliștii autori ai articolului și Oficiul pentru Protecția Consumatorului.

---

⁴⁶ Citat din ziarul local, "Transilvania Jurnal", articolul "Bar interzis romilor și țiganilor", 15.01.2001, Cluj-Napoca, România.

În urma testării unei posibile atitudini discriminatorii a angajaților barului, s-a confirmat că aceștia primeau romi, iar anunțul nu era afișat. Oficiul Județean pentru Protecția Consumatorilor din C. (OJPC), în urma inspecției făcute la respectivul local a amendat "proprietarul barului cu suma de 6.000.000 lei (aprox. 200 USD), aceasta fiind aplicată datorită nerespectării condițiilor igienico – sanitare și pentru neafișarea prețurilor la unele băuturi alcoolice comercializate". Amenda aplicată nu a avut nici o legătură cu anunțul discriminatoriu care, de altfel, a fost găsit de către inspectorii OPC sub tejeaua barului. Inspectorii Oficiului declaraseră că potrivit legii după care își desfășoară activitatea, nu pot acorda sancțiuni în astfel de cazuri de discriminare"⁴⁷.

În seara zilei de 17.01.2002, reprezentanții Romani CRISS au avut o întrevedere cu proprietarul barului, I. V., acesta motivând decizia de a afișa anunțul ca urmare a comportamentului inadecvat în incinta barului a unor persoane de etnie romă, recunoscând că sunt și clienți din aceeași etnie care au întodeauna un comportament civilizat. Analizând situația de fapt, părțile au convenit asupra unui acord, ce a fost comunicat mass media, privind următoarele: reprezentantul barului a recunoscut că, "prin afișarea anunțului respectiv, s-a comis o greșeală prin care s-a afectat imaginea romilor din România. Ca urmare, anunțul a fost retras, motivul afișării fiind problemele cauzate în respectivul bar de unele persoane aparținând acestei etnii. Însă, aceste probleme nu pot fi generalizate față de întreaga etnie a romilor". Având ca principal obiectiv prevenirea și combaterea discriminării față de romi, Romani CRISS a considerat că un litigiu privind discriminarea în acest caz este înlăturat pe cale amiabilă, având în vedere faptul că patronul respectivului bar și-a manifestat public regretul față de situația creată"⁴⁸.

(ii) Cazul NEKI vs. A.

◆ Pe data de 19 iulie 1996, în Ungaria, în urma spectacolului oferit de trupa de dans popular tradițional din orașul Sz., cei cinci reprezentanți ai Consiliului Minorităților, inspirați de succesul spectacolului, i-au invitat pe trei conducători ai trupei populare la restaurantul A. din Sz. Un polițist îmbrăcat în haine civile stătea la ușă și le-a spus că țigani nu sunt primiți în restaurant fără permisiunea specială a patronului. "...fiind contactat proprietarul, acesta a spus că oaspeții de origine țigănească nu au voie să îi viziteze restaurantul. Proprietarul a ignorat faptul că respectivele persoane nu mai fuseseră niciodată la restaurantul său, astfel, neputând avea nimic împotriva lor ..." ⁴⁹.

Organizația NEKI a desfășurat cercetări privind aspectele cazului urmărind purtarea proprietarului, adică diferențierea oaspeților pe baza originii lor etnice, de ce se afla polițistul în fața restaurantului, era angajat de patron sau acționa în calitate de polițist în afara serviciului sau, din contra, îi avertiza pe vizitatori în calitate de cetățean independent. NEKI a solicitat răspunsuri atât de la Secția Municipală de Poliție, cât și de la Departamentul pentru Prevenirea Infraționalității din cadrul Secției Districtuale de Poliție.

⁴⁷ Interviu realizat la Oficiul pentru Protecția Consumatorului din Cluj, Ianuarie 2002, România.

⁴⁸ Comunicat de presă, Romani CRISS și Patron Bar, 18.01.2002, vezi Romani CRISS, Departamentul Drepturile Omului, 2002, Baza de Date, la adresa <http://www.romanicriss.ro>, (accesat 15 august 2002).

⁴⁹ Fragment dintr-o scrisoare a președintelui consiliului local al minorităților, vezi NEKI, Cartea Alba-White Booklet, NEKI, 1996, pag. 82, la adresa <http://www.neki.hu>, (accesat 20 Ianuarie 2002).

Răspunsul poliției prevedea că polițistul nu a spus că le este interzis țiganilor să intre în restaurant. De asemenea, răspunsul prevedea că "împreună cu directorul Oficiului Districtual pentru Protecția Consumatorilor, s-au luat măsuri - în care au fost implicați atât polițiști, cât și inspectori - pentru a desfășura inspecții în diferite ocazii pentru a cerceta și stopa discriminarea care ar putea fi comisă împotriva cetățenilor de origine țigani"⁵⁰.

Consiliul Minorităților locale a raportat cazul la Oficiul Districtual pentru Protecția Consumatorilor. Oficiul a decis inspectarea restaurantului. În data de 23 august 1996, o persoană de la NEKI urma, de asemenea, să participe la inspecția/inspecțiile inițiate de Oficiu. Proprietarul în cauză a aflat de inspecția planificată - încă nu se știe clar din ce sursă i-a parvenit informația. În acea seară, a aranjat să invite câțiva romi. Când membrii Consiliului Minorităților locale au aflat despre aceasta, au renunțat la planul inițial și au încercat să găsească un alt mod de a aborda problema. Aceștia au organizat o întâlnire la care i-au invitat pe patron, reprezentanți ai Oficiului, primar și o persoană de la NEKI. Scopul întâlnirii a fost rezolvarea prin dialog a neînțelegerilor, cu ajutor din partea unor mediatori. Discuțiile s-au axat pe trei teme principale :- caracterul privat al petrecerii și, în acest sens, proprietarul avea martori care să demonstreze că petrecerea din acea seară a fost privată. În această situație, potrivit informațiilor oferite de Oficiul Central pentru Protecția Consumatorilor, alți oaspeți în afara celor invitați nu au voie să participe la petrecere. Romii în cauză susțineau însă că semnul nu era afișat și că interzicerea accesului lor s-a bazat pe alte motive. Diferențierea dintre origine etnică și comportament: ambele părți au menționat că în oraș locuiesc atât romi, cât și ne-romi, care nu se comportă 'adecvat' în restaurant. Proprietarul a afirmat explicit că, judecând după posibilul comportament al oaspetelui, nu permite oricui să intre în restaurant. Cu toate acestea, a negat cu tărie acuzația că face discriminări împotriva oamenilor pe baze etnice. Întreprinzătorul nu a negat faptul că A.K., care lucrează la Secția Municipală de Poliție, a luat parte la evenimente. A afirmat că polițistul, ca prieten, îl mai ajută din când în când pentru a menține ordinea cu anumite ocazii. Pe baza celor menționate mai sus, a fost elaborat un "Acord" scris, prin care patronul și-a luat obligația să afișeze un semn de fiecare dată când găzduiește petreceri private. De asemenea, dânsul a mai declarat că nu va face diferențe între clienți pe baza originii lor etnice. "Acordul" nu reprezintă decât un gest simbolic într-u-cât nu are sens să stabilești un acord asupra unui subiect reglementat de lege. Interzicerea discriminării este prevăzută atât în Constituția Republicii Ungaria, cât și în Codul Penal.⁵¹

II.4.B. Concluzii vs. Analize pe scurt

Față de cele două cazuri prezentate, se poate remarca o asemănare, deși, în fapt, sunt diferite. Cauzele pentru care romilor nu li se permite accesul în respectivele baruri este prezența unor persoane care au un comportament neadecvat. În ambele cazuri, părțile recunosc că datorită unor asemenea atitudini au decis că, judecând după posibilul comporta-

---

⁵⁰ Vezi Idem.

⁵¹ Vezi Idem

ment al oaspetelui, să nu permită oricui să intre în restaurant (vezi caz NEKI vs. A.), respectiv afișarea în bar a anunțului “Nu servim romi și țigani” (cazul CRISS vs. C.).

Justificarea unor asemenea acțiuni este considerată ilegală prin deciziile unor instanțe de judecată. Spre exemplu, în cazul Riva B. vs. Frații Larsson Suedia, Curtea de Apel a decis că “Un om de afaceri are dreptul să refuze accesul cuiva, țigan sau nu, în magazin ... Cu toate acestea, un astfel de refuz trebuie să fie bazat pe cunoașterea prealabilă a clientului individual și nu trebuie fondat pe apartenența acestuia la un anumit grup etnic.⁵²

Aceși situație o avem în cazul celor două baruri. Însă, manifestarea unui comportament neadecvat al unor persoane, primate individual, în nici un caz nu se poate răsfrânge asupra altora, străine de acele comportamente sau atitudini. Prezumția că toți au un posibil comportament inadecvat nu poate fi legală.

II.5. Cazuri de discriminare în accesul la locurile publice în fața instanțelor internaționale

II.5.A. Curtea Europeană a Drepturilor Omului

(i) Cazul Nagov și Medzilabroc vs. Slovacia

În vara lui 1997, orașele Nagov și Rokytove din județul Medzilaborc, în nord-estul Slovaciei, au adoptat rezoluții care prevedeau expres că romilor nu li se va permite accesul. La 9 iunie, consiliul municipal din Rokytove a publicat o rezoluție care amenința că romii ce se stabilesc în sat “vor fi, cu ajutorul locuitorilor satului, expulzați...”. La 16 iulie, cu doar o lună mai târziu, consiliul municipal din Nagov a hotărât “să nu permită cetățenilor de etnie romă... să intre în satul Nagov, sau să se stabilească în adăposturi în districtul satului”.

Adoptarea ordinului de excludere a încununat o campanie de aproximativ zece zile a autorităților guvernamentale de a – cu cuvintele unui primar local – “scăpa de” localnicii romi. Astfel, în 1989, membrii ai șapte familii de romi, rezidenți permanenți în orașele afectate, au fost goniți din casele lor când angajatorul lor – o cooperativă agricolă – și-a încetat activitatea. Doi ani mai târziu, în 1991, nici un oraș din județ nu mai permitea romilor să-și parcheze rulotele pe teritoriul său. În 1993, locuințele temporare, construite de unii romi/țigani, au fost dărâmate, aceștia fiind forțați să plece. Întoarcerea lor în Medzilaborce, în 1997, a determinat o serie de reuniuni ale liderilor politici locali – care au culminat cu adoptarea rezoluțiilor – în scopul rezolvării a ceea ce aceștia numeau “problema romilor din ținut”.

Acțiunile legale înaintate Procuraturii Generale și Curții Constituționale în toamna lui 1997 și primăvara lui 1998, în numele câtorva cetățeni de etnie romă și al Fundației pentru Apărarea Legală a Minorităților Etnice, cu sediul în Kosice, nu au avut succes. Ca urmare, rezoluțiile rămân în vigoare, și trei cetățeni slovaci de etnie romă (doi dintre aceștia

---

⁵² Vezi Centrul European pentru Drepturile Romilor, Roma Rights, Autumn, 1998 și la adresa http://www.errc.org/r_r_au1998/notebook-cases.shtml, (accesat 20 ianuarie 2002)

fiind înregistrați ca rezidenți permanenți ai satelor afectate) s-au adresat pentru redresarea situației Curții Europene pentru Drepturile Omului, autoritatea legală supremă pentru drepturile omului din Europa. Reprezentând trei cetățeni slovaci de etnie romă, Centrul European pentru Drepturile Romilor (ERRC), în cooperare cu consiliul local, a înaintat o acțiune la Curtea Europeană pentru Drepturile Omului de la Strasbourg, împotriva celor două ordonanțe municipale, care interzic accesul și/sau reședința romilor în zonă. Acțiunea înaintată Curții susține că rezoluțiile reclamă, în mod impropriu și public, tratamentul diferențiat – și negativ – al unui grup de persoane (romi) pe baza apartenenței la rasă. Aceasta se bazează pe autoritatea legală a organelor de la Strasbourg, care au specificat că "este necesar să se acorde atenție specială discriminării pe criterii rasiale", argumentând utilizarea explicită de clasificări rasiale în rezoluții constituie "un afront la adresa demnității umane" care violează Articolul 3 al Convenției Europene a Drepturilor Omului.

Rezoluțiile au fost evident promovate, cel puțin în parte, de animozități rasiale împotriva familiilor rome care au locuit inițial în orașele afectate. Cu toate acestea, acțiunea susține că utilizarea distincțiilor pe criterii rasiale reprezintă o ofensă și o umilință la adresa întregii etnii rome. Într-adevăr, rezoluțiile sunt prelucrate în așa măsură – referindu-se la Romi în general – încât să facă toți romii să creadă cu temei că se numără printre ținte. Plângerea adresată Curții susține, de asemenea, că adoptarea rezoluției a încălcat dreptul reclamanților la viața intimă, familială și privată⁴¹, la libertatea de mișcare și alegerea reședinței⁴² și nediscriminarea în folosirea acestor drepturi⁴³. În sfârșit, acțiunea susține că, prin refuzul acțiunilor interne în instanță menționate mai sus, și prin faptul că a permis ca aceste ordonanțe discriminatorii pe criterii rasiale să rămână public în vigoare pentru atâta vreme, guvernul slovac însuși a greșit, încălcând prevederile Articolului 13 al Convenției, de a permite reclamanților remedii eficiente.

Acțiunea cere Curții Europene să constate încălcarea prevederilor Convenției menționate mai sus și să acorde compensații.⁵³ Același incident este obiectul unei plângeri, în numele altor familii de romi implicați, depusă la CERD-Comitetul pentru Eliminarea Discriminării Rasiale. În 8 august 2000, Comitetul a adoptat opinia referitoare la acest caz, menționând: "Comitetul recomandă Statului Parte la Convenție (n.n. Slovacia) să adopte măsurile necesare pentru a asigura că practici ce privesc restricționarea dreptului la libera circulație și rezidența a romilor sunt efectiv și în totalitate eliminate⁵⁴.

---

⁴¹ Articolul 8 al Convenției Europene a Drepturilor Omului

⁴² Articolul 2 al Protocolului Patru al Convenției Europene a Drepturilor Omului

⁴³ Articolul 14 al Convenției Europene a Drepturilor Omului

⁵³ Vezi Centrul European pentru Drepturile Romilor, Publicații, ERRC, 1999 și la adresa: http://errc.org/publications/letters/1999/si_mar_12_99.shtml, (accesat 25 ianuarie 2002)

⁵⁴ Pentru o prezentare detaliată a cazului în fața CERD vezi Marcia Simone Rooker, "Supervizarea Internațională privind Protecția Romilor în Europa", Nijmegen University Press, 2002, pag. 137-139.

II.6. Comitetul pentru Eliminarea Discriminării Rasiale (CERD)

(i) Cazul M. Lacko vs. Slovacia

Miroslav Lacko, cetățean slovac de etnie romă, susține că este victimă a încălcării de către Republica Slovacă a articolelor 2, 3, 4, 5, și 6 ale Convenției Internaționale privind Eliminarea Tuturor Formelor de Discriminare Rasială. El este reprezentat de Centrul European pentru Drepturile Romilor, o organizație non-guvernamentală, cu sediul la Budapesta, acționând în calitate de consilier juridic.⁵⁵

Faptele așa cum au fost înaintate de reclamant- La 24 aprilie 1997, reclamantul, în compania a altor persoane de etnie romă, s-au dus la Restaurantul Gării din incinta celei mai mari gări din Kosice, Slovacia, să bea ceva. La scurt timp după intrarea în restaurant, reclamantului și însoțitorilor săi li s-a spus de către o chelneriță să părăsească restaurantul. Chelnerița a explicat că acționează în conformitate cu un ordin dat de patronul restaurantului de a nu servi romi. După ce a cerut să discute cu supervisorul ei, reclamantul a fost îndrumat către un domn care a explicat că restaurantul nu servește romi, deoarece mai mulți romi distruseseră în trecut echipament din restaurant. Când reclamantul a relatat că nici el și nici însoțitorii săi nu distruseseră nici un echipament, supervisorul a repetat că numai romii politicoși vor fi serviți.

La 7 mai 1997, reclamantul a înaintat o plângere la Procuratura Generală din Bratislava, solicitând o investigație care să determine dacă s-a comis o contravenție. Cazul a fost dat în lucru Procuraturii Județene din Kosice care a înaintat problema poliției căilor ferate. Între timp, reclamantul a cerut remedierea problemei și la Inspectoratul Slovac al Comerțului, responsabil de supravegherea operării în conformitate cu legea a întreprinderilor comerciale. Într-o scrisoare adresată reclamantului, datată 12 septembrie 1997, Inspectoratul a raportat că a întreprins o investigație a plângerii în timpul căreia s-a constatat că femeile de etnie romă fuseseră servite la restaurant și că patronul aranjase că nu se vor mai face discriminări față de nici un client politic, inclusiv de etnie romă.

Prin rezoluția din 8 aprilie 1998, Departamentul Poliției Căilor Ferate din Kosice a raportat că a desfășurat o investigație în caz și că nu a găsit dovada nici unei contravenții. Reclamantul a făcut apel la Procuratura Județeană, care, prin rezoluția din 24 aprilie 1998, a hotărât că decizia Departamentului Poliției Căilor Ferate este valabilă și a indicat că nu există altă remediere legală.

Plângerea-Consiliiul(n.n.CERD) declară că eșecul remedierii discriminării în caz reflectă absența oricărei legislații slovace care să scoată expres și eficient în afara legii discriminarea în accesul la locuri publice. Dl. Lacko a trebuit să trăiască cu continua nesiguranță – depinzând de capriciile rasiale ale patronului restaurantului – știind că oricând este posibil să nu fie admis în restaurant. Dacă patronul hotărăște că într-o anumită zi romii politicoși vor fi serviți, atunci reclamantul va fi servit, dacă este suficient de politic. Dacă însă patronul hotărăște că nici un rom nu va fi servit în ziua respectivă, atunci i se va refuza servirea.

---

⁵⁵ Vezi CERD-Comitetul pentru Eliminarea Discriminării Rasiale; Sesiunea din 30 iulie - 17 august 2001, Comunicarea Nr. 11/1998: Slovakia. 09/08/2001. CERD/C/59/D/11/1998. (Jurisprudență).

Decizia Comitetului privind admiterea- La cea de-a 55-a sesiune a sa din august 1999, Comitetul a considerat admiterea comunicării. Comitetul a luat cunoștință de motivația părții statale că reclamantul nu a utilizat toate remediile interne la dispoziția sa. Comitetul a făcut referire la articolul 14, paragraful 7(a), al Convenției, care prevede că acesta nu va lua în considerare nici o comunicare decât dacă s-a asigurat că toate remediile interne disponibile au fost utilizate. Comitetul a decis în jurisprudența sa anterioară că reclamantului i se cere să utilizeze toate remediile care sunt eficiente în circumstanțele unui caz particular.

Comitetul a luat cunoștință de faptul că decizia Procuraturii Județene a fost una finală, cel puțin în ce privește procedura penală. Partea statală nu a demonstrat că o cerere de revizuire, care ar fi un remediu împotriva ilegalității deciziei, ar putea, în cazul de față, să conducă la o nouă examinare a plângerii. Mai mult, Comitetul a constatat că faptele plângerii sunt de așa natură că numai remedierea penală poate constitui o cale adecvată de redresare. Obiectivele unei investigații penale nu pot fi atinse prin remedii civile sau administrative de genul celor propuse de partea statală. De aceea, Comitetul a constatat că nu existau alte remedii eficiente la îndemâna reclamantului.

Comitetul a constatat că nu are suficiente informații să stabilească dacă, după spusele reclamantului, exista legislație a părții statale care să garanteze oricui dreptul de acces la orice loc sau serviciu destinat uzului public, fără deosebire de rasă, culoare sau origine națională ori etnică. Comitetul a observat că cerințele pentru admitere, stabilite prin regula 91 din Regulile de Procedură, fuseseră îndeplinite și a hotărât comunicarea admisă. A cerut părții statale și reclamantului să furnizeze informații despre legislația internă și remediile în sopol protecției dreptului de acces la orice loc sau serviciu destinat uzului general, fără deosebire de rasă, culoare sau origine națională ori etnică, cum s-a stabilit în articolul 5(f) al Convenției.

Considerațiile Comitetului privind meritele- Acționând sub articolul 14, paragraful 7 (a), al Convenției Internaționale pentru Eliminarea Tuturor Formelor de Discriminare Rasială, Comitetul a luat în considerare toate informațiile înaintate de reclamant și de partea statală. În opinia Comitetului, condamnarea domnului J.T. și penalitățile impuse, deși după o perioadă lungă de la evenimente, constituie sancțiuni compatibile cu obligațiile părții statale. Luând în considerare această condamnare, chiar întârziată, Comitetul nu a constatat nici o încălcare a Convenției de către partea statală.

Acționând sub articolul 14, paragraful 7 (b), al Convenției, Comitetul recomandă părții statale să-și completeze legislația pentru a garanta dreptul de acces în locuri publice în conformitate cu articolul 5 (f) al Convenției și a sancționa refuzul accesului într-un astfel de loc prin discriminare rasială. Comitetul recomandă, de asemenea, părții statale să ia măsurile necesare pentru a se asigura că procedura pentru investigarea încălcărilor nu va fi prelungită mai mult decât este necesar.⁵⁶

---

⁵⁶ Citat Comitetul pentru Eliminarea Discriminării Rasiale-(CERD); Sesiunea din 30 iulie - 17 august 2001, Comunicarea Nr. 11/1998: Slovakia. 09/08/2001. CERD/C/59/D/11/1998. (Jurisprudență).

II.7. Concluzii: Discriminarea romilor - demnitatea umană și prevederi legale

Convenția Europeană a Drepturilor Omului menționează în articolul 3 că "nimeni nu poate fi supus torturii, nici pedepselor sau tratamentelor inumane ori degradante". Prin acest articol, se instituie protecția integrității fizice și psihice a individului, cât și demnitatea acestuia. Protecția acestora constă în faptul că în nici o împrejurare un asemenea tratament nu este considerat legal. Curtea Europeană a Drepturilor Omului susține că discriminarea constituie un tratament suficient de umilitor pentru a fi considerată tratament degradant și, astfel, o încălcare a Articolului 3.⁵⁷

Demnitatea umană și onoarea unei persoane discriminate este lezată ori de câte ori aceasta suferă o acțiune discriminatorie, indiferent de natura acesteia. Lezarea demnității umane, în cazul romilor cărora nu li s-a permis accesul în locuri publice, este inacceptabilă. Posibilitatea obținerii remediei dreptului încălcat trebuie asigurată prin orice mijloc legal: pe de o parte, prin posibilitatea victimei de a se adresa unui organism specializat în constatarea și sancționarea actului discriminatoriu și, pe de altă parte, în posibilitatea de a se adresa unei instanțe civile atunci când este discriminată.

În unele țări europene, refuzul unei persoane privind accesul la servicii sau locuri publice constituie infracțiuni, atunci când există intenția motivată rasială. Astfel de prevederi legale privind interzicerea discriminării în accesul la servicii și locuri publice se regăsesc în:

Anglia: în Actul Relațiilor Rasiale, din 1976, art. 20 (1), se specifică faptul că "este ilegal pentru orice persoană implicată în furnizarea (contra cost sau nu) de bunuri sau servicii către public sau un segment al publicului, să discrimineze împotriva unei persoane care dorește să obțină acele bunuri sau servicii (a) prin refuzul sau omiterea deliberată de a-i furniza bunurile sau serviciile solicitate în aceeași manieră și în aceeași termeni care sunt obișnuite în cazul primei persoane menționate în relația cu alți membri ai publicului (atunci când persoana solicitantă aparține unui segment al publicului, cu ceilalți membri ai segmentului respectiv).⁵⁸

Austria: în articolul IX (1) nr. 3 al Prevederilor Introductive ale Codului de procedură Administrativă (EGVG) și în Secțiunea 87 a Legii privind acordarea de licențe comerciale. Prevederea relevantă a EGVG interzice exprimarea prejudecăților împotriva persoanei pe motivul rasei, culorii, originii naționale sau etnice, într-o manieră nejustificată, și împiedicarea accesului persoanei în anumite locuri sau a utilizării unor servicii destinate uzului public, deși sancțiunea este minimă. Mai mult, Secțiunea 87 din Legea privind acordarea de licențe comerciale include discriminarea între motivele în baza cărora poate fi revocată licența comercială a celui care discriminează.

Belgia: secțiunea 2, a Legii din 30 iulie 1981, în forma amendată prin Legea din 12 aprilie 1994, prevede amendarea și pedeapsa cu închisoarea pentru comportamentul

---

⁵⁷ Vezi Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Strasburg, Cazul Asiaticii din Africa de est contra Regatului Unit, App. Nr. 4403/70, 4423/70, 4476/20, 4478/7, 4486/70, 4501/70, 4256/70-4530/70.

⁵⁸ Vezi Comisia Europeană împotriva Rasismului și Intoleranței (ECRI), "Legal measures to combat racism and intolerance in the member States of the Council of Europe", Raport realizat de Institutul Elvețian de Drept Comparat Lausanne pentru ECRI, Strasburg, 2000, p. 523.

discriminatoriu în furnizarea bunurilor și serviciilor. Instanțele au aplicat această prevedere pentru discriminarea în accesul într-o sală de dans și în închirierea de apartamente.⁵⁹

Cipru: secțiunea 2 A, din Legea nr. 11 (III) / 1992, autorizează impunerea unei amenzi și/sau închisoarea, nu mai mult de un an, pentru orice persoană care prin profesie furnizează bunuri și servicii și care, pe criterii rasiale sau alte motive prevăzute, refuză să furnizeze astfel de bunuri/servicii și/sau le condiționează.⁶⁰

Danemarca: secțiunile 1 și 2, din Legea nr. 289 / 1971, prevede amendarea și pedeapsa cu închisoarea pentru refuzul pe criterii rasiale de a furniza un serviciu public sau comercial.⁶¹

Finlanda: articolul 9, din Capitolul 11 al Codului Penal, autorizează impunerea de amenzi sau pedepse cu închisoarea pentru refuzul pe criterii rasiale de a furniza un serviciu public. Curtea Supremă a aplicat această prevedere pentru a susține o amendă impusă unui patron de restaurant care a refuzat accesul unei femei de etnie romă (HD 1981 II 33).⁶²

Franța: art. 225-2, din Codul Penal, prevede amendarea și pedeapsa cu închisoarea pentru refuzul pe criterii rasiale de a furniza bunuri și/sau servicii, precum și/sau condiționarea prin discriminare a furnizării unor asemenea bunuri și/sau servicii. În noiembrie 1974, curtea regională de la Strasburg a aplicat această prevedere refuzului de a servi bere pentru doi arabi care nu erau în stare de ebrietate și nu cauzaseră scandal public.⁶³

Luxemburg: art.445 (4), din Codul Penal, prevede amendarea și pedeapsa cu închisoarea pentru refuzul pe criterii rasiale de a furniza bunuri și/sau servicii unei persoane, grup sau comunitate.⁶⁴

Olanda: art.137g și 429, din Codul Penal, autorizează pedeapsa prin amendare și cu închisoarea pentru persoana care în exercițiul funcțiunii, profesiunii sau afacerii discriminează împotriva altor persoane pe criterii, inter alia, rasiale. Aceste prevederi au fost aplicate pentru excluderi pe criterii rasiale din baruri, discoteci. Legea privind tratamentul egal din 1994 prevede remedii civile pentru discriminare pe criterii, inter alia, rasiale în furnizarea de bunuri și servicii.⁶⁵

Norvegia: articolul 349a, din Codul Penal, autorizează pedeapsa prin amendare și cu închisoarea pentru refuzul pe criterii rasiale de a furniza servicii sau beneficii destinate uzului public.⁶⁶

Suedia: articolul 9, din Capitolul 16 al Codului Penal, autorizează pedeapsa cu închisoarea sau prin amendare pentru discriminarea în furnizarea de bunuri și servicii. În 1976, o instanță suedeză a aplicat în mod expres prevederea refuzului unui restaurant de a permite unui client rom să intre ((HD 1976:489)).⁶⁷

Elveția: articolul 261 bis, din Codul Penal, pedepsește în mod specific prin amendare sau pedeapsa cu închisoarea refuzul pe criterii rasiale, etnice sau religioase de a furniza servicii la dispoziția publicului unei persoane sau grup de persoane.⁶⁸

---

⁵⁹ Idem, pag. 61.

⁶⁰ Idem, pag. 93.

⁶¹ Idem, pag. 117.

⁶² Idem, pag. 134.

⁶³ Idem, pag. 146.

⁶⁴ Idem, pag. 315.

⁶⁵ Idem, pag. 359 – 360.

⁶⁶ Idem, pag. 367.

⁶⁷ Idem, pag. 471.

⁶⁸ Idem, pag. 481.

CAPITOL III DISCRIMINAREA ROMILOR ÎN ACCESUL LA LOCURIL PUBLICE, FRECVENȚA UNOR ASEMENEA CAZURI ȘI RAPOARTE INTERNAȚIONALE

“Comitetul pentru Eliminarea Discriminării Rasiale recomandă Statelor, semnatare ale Convenției, prevenirea, eliminarea și sancționarea în mod adecvat a oricăror practici discriminatorii în privința accesului persoanelor aparținând etniei romilor la servicii dispuse pentru uzul publicului, incluzând restaurante, hoteluri, teatre și săli de muzică, discoteci și altele.”⁶⁹

Existența discriminării în diferite domenii de activitate rămâne o problemă fundamentală în Europa. Acest fapt este strâns legat și de lipsa unor prevederi legale anti-discriminatorii în majoritatea statelor care nu au o legislație comprehensivă privind discriminarea. Interzicerea discriminării în exercițiul drepturilor fundamentale ocupă un loc central în standardele prevăzute de statele membre ale OSCE, dar și în legile fundamentale ale tuturor statelor membre OSCE.

Discriminarea etnică este prezentă în rapoartele internaționale ale diferitelor organizații sau instituții, precum Comisia Europeană, OSCE, Consiliul Europei etc.

III.1 Rapoarte ale Înalțului Comisar pentru Minorități Naționale al OSCE

Raportul privind situația Romilor și Sinti în spațiul OSCE al Înalțului Comisar pentru Minoritățile Naționale include și problematica Discriminării referindu-se la accesul Romilor la servicii publice în statele membre:

“Într-o serie de state membre OSCE, romilor li se interzice adeseori intrarea în restaurante, cluburi de noapte sau alte localuri unde se oferă servicii. În aprilie 1998, presa ungară raporta că aproape jumătate din barurile de noapte populare din Békéscsaba, un oraș în sud-estul Ungariei, refuzau accesul romilor.⁷⁰ În Republica Cehă, unde asemenea incidente sunt raportate frecvent⁷¹, unicului parlamentar rom, Monika Horáková, i s-a interzis accesul într-o discotecă din orașul Brno, pe 17 octombrie 1998; deși i s-a spus că

---

⁶⁹ Vezi CERD, Comitetul pentru Eliminarea Discriminării Rasiale, Recomandarea Generală a CERD XXVII - Discriminarea împotriva Romilor, adoptată în 16 August 2000, și la adresa <http://www.unhcr.ch/doc.nsf/MasterFrameView>

⁷⁰ Vezi OSCE, Conferința OSCE privind Implementarea Dimensiunii Umane, 1998, Dimitrina Petrova, Director executiv al ERRC, “The Human Rights Situation of Roma in Europe,” Statement la Conferința OSCE Implementarea Dimensiunii Umane, Varșovia, 26 Octombrie - 6 November 1998, p. 11.

⁷¹ Într-o acțiune de testare în 1996, ce a avut loc în 5 orașe din Boemia, s-a confirmat că Romilor îmbrăcați corespunzător unui local public li s-a refuzat totuși servirea în 24 din 40 de restaurante; vezi id.. Alte exemple, în Republica Cehă, vezi Centrul European pentru Drepturile Romilor, Roma Rights, Spring 1998, “Romani clients have difficulties in Czech Pubs,” ERRC, Budapest, pp. 9 - 10.

localul este plin, ne-romii erau lăsați să intre, iar doamna Horáková a auzit în trecere, la puțin timp înainte de a încerca să intre, un gardian spunând unui vizitator că este aproape gol.⁷²

"Mai recent, la 29 mai 1999, s-a raportat că o familie de romi a fost oprită să utilizeze un bazin public în Brno atunci când membrii acesteia nu au putut arăta certificate de sănătate. În conformitate cu spusele martorului ocular, gardianul care a cerut aceste documente nu a cerut certificate similare non-romilor care se aflau la coadă pentru a intra în bazin. Când membrii acestei familii au protestat, deoarece până atunci nu li se ceruseră certificate de sănătate, gardianul a replicat că fuseseră adoptate noi reguli în conformitate cu care romilor li se va permite să utilizeze bazinul numai după ce au arătat documente care să le certifice sănătatea.⁷³ Cu ocazia unor evoluții pozitive recente, Curtea Regională din orașul ceh Ostrava a aprobat încheierea prin acord a unui proces intentat de un activist rom în 1998, după ce-i fusese refuzată servirea într-un hotel din localitate. Prin proces se susținea încălcarea demnității umane a reclamantului și discriminarea rasială, prin încălcarea Articolului 11 din Codul Civil ceh. În conformitate cu termenii acordului, hotelul va plăti o compensație reclamantului și unei organizații civice care sprijină construirea unui proiect de construcții de locuințe integrat pentru romi și non-romi. Aprobarea acestui acord de către Curte constituie un important pas înainte în lupta împotriva discriminării în accesul în locuri de cazare publice în Republica Cehă.⁷⁴

De asemenea, au existat rapoarte recente de discriminare împotriva nomazilor în Irlanda. În conformitate cu relatarea unui martor, boxerului olimpic irlandez Francie Barrett i s-a refuzat accesul într-un club de noapte din Galway pe motiv că este nomad (mai târziu patronul restaurantului l-a invitat înapoi, spunând că refuzul fusese o greșeală din partea angajaților). În 1998, două hoteluri din Dublin au fost raportate că au anulat o rezervare pentru cină pentru participanții la o conferință internațională privind discriminarea când au aflat că sunt implicați țigani și nomazi^{75,76}

---

⁷² Vezi ERRC, Roma Rights, Autumn, 1998 "Czech Romani MP barred from entering a disco", (Deputat Ceh oprit să intre într-o discotecă), ERRC, Budapest, p. 9.

⁷³ Vezi, ERRC, Roma Rights, Nr. 2, ERRC, Budapest, 1999, p. 6, se găsește la adresa <http://www.errc.org>, (accesat 20 ianuarie 2002).

⁷⁴ Vezi, ERRC, Comunicat de Presă, 29 octombrie 1999, "ERRC Applauds Court-Approved Compensation for Racial Discrimination against Roma by Czech Hotel Owner"(ERRC apreciază Compensațiile aprobate de Instanța de Judecată privind Discriminarea Rasială împotriva Romilor de către patronul unui hotel din Cehia).

⁷⁵ Vezi ERRC, Roma Rights, Nr. 2, p. 6. Într-o inversare a modelului descris anterior, profesorii unei școli din Cehia, orașul Ostrava, au refuzat să fie serviți de către o femeie romă. Înainte de a dobândi clădirea sa proprie, școala Premysl Pitter, ai cărei elevi sunt în majoritate romi, a petrecut un an împărțind spațiul cu o altă școală din Ostrava. Școala Premysl Pitter a angajat o femeie romă în colectivul său care servea prânzul elevilor și profesorilor. Profesorii celeilalte școli, care împărțea sala de mese cu școala Premysl Pitter, "considerau o problemă primirea mesei de la o femeie țigancă, așa că au găsit o femeie albă care să-i servească" interviu, Ostrava, Republica Cehă, 10 aprilie 1999.

⁷⁶ Citat din OSCE, Înalțul Comisar pentru Minorități Naționale, "Reportul privind situația Romilor și Sinti în spațiul OSCE", 2000, Capitolul: Discriminare și Violență Rasială, B.Discriminare, 2. Servicii Publice, p. 34 - 35.

III.2 Rapoartele de țară ale Comisiei Europene împotriva Rasismului și Intoleranței (ECRI)

ECRI se referă la discriminare în Rapoartele de Țară, inclusiv la interzicerea accesului romilor în locuri publice, în diferite state membre ale Consiliului Europei:

Al doilea raport privind Danemarca. "Membrii comunităților de minorități etnice și religioase se confruntă cu discriminarea directă și indirectă în privința capacității lor de a avea acces în locuri publice. Aceștia raportează frecvent dificultăți privind intrarea în locuri publice cum ar fi discotecă, restaurante sau baruri, iar femeilor musulmane acoperite cu văluri li s-a refuzat de asemenea, conform martorilor oculari, transportul cu autobuze publice".⁷⁷

Al doilea raport privind Austria. "Au fost raportate incidente de discriminare a străinilor și membrilor „minorităților vizibile” pe piața imobiliară și în accesul la locuri publice. În general, însă, romii/țigani, se confruntă cu serioase dezavantaje sociale, cu prejudecăți și discriminare în domenii ca angajarea, locuințele, și accesul în locuri publice”.⁷⁸

Al doilea raport privind Norvegia. "ECRI este în mod special preocupat de faptul că posibilitățile legislative relevante sunt rareori utilizate în pedepsirea cazurilor de rasism și discriminare. O astfel de lipsă de implementare poate fi datorată în parte dificultăților în dovedirea discriminării și lipsei de remedii suficiente prevăzute prin lege. Metode, cum ar fi monitorizarea compoziției etnice a "testing-ului de situație", în cazul plângerilor cu privire la refuzarea accesului în locuri publice, nu sunt acceptabile ca dovezi în instanță, așa cum sunt în alte țări".⁷⁹

Al doilea raport privind Republica Cehă. "Mai mult, dat fiind continuarea discriminării romilor/țiganilor și în alte sectoare cheie ale vieții publice, mai ales accesul în locuri publice, locuințe, și acces la alte servicii sociale, ECRI subliniază că legislație anti-discriminatorie similară trebuie să acopere și aceste domenii".⁸⁰

Al doilea raport privind Grecia. "Martori oculari au raportat că și romii/țigani suferă discriminări în diferite sectoare ale vieții publice. Aceștia se confruntă cu discriminarea atunci când încearcă să închirieze locuințe. Uneori, li se refuză accesul în locuri publice, cum ar fi discotecă, cafenele, baruri etc".⁸¹

Al doilea raport privind Polonia. "Prejudecățile împotriva comunității romilor/țiganilor persistă în societate și categoric conduc la discriminare în viața de zi cu zi; un exemplu citat este al unei bănci care a transmis instrucțiuni filialelor sale de a nu acorda credite clienților romi/țigani".⁸²

Al doilea raport privind Olanda. "În ultimii ani, centre locale anti-discriminare au primit un număr din ce în ce mai mare de plângeri impresionante referitoare la refuzul accesului în locuri publice cum ar fi baruri, cafenele și discotecă. Tineri de origine surinameză, antileză, marocană, și turcă sunt cel mai adesea victimele declarate ale unor astfel de practici".⁸³

⁷⁷ Vezi ECRI, Al doilea Raport privind Danemarca, Strasburg, 3 aprilie 2001, pag. 7 și 18.

⁷⁸ Vezi ECRI, Al doilea Raport privind Austria, Strasburg, 3 aprilie 2001, pag. 7 și 11

⁷⁹ Vezi ECRI, Al doilea Raport privind Norvegia, Strasburg, 27 iunie 2000, pag. 7 și 16.

⁸⁰ Vezi ECRI, Al doilea Raport privind Cehia, Strasburg, 21 martie 2000, p.17.

⁸¹ Vezi ECRI, Al doilea Raport privind Grecia, Strasburg, 27 iunie 2000, p.16.

⁸² Vezi ECRI, Al doilea Raport privind Polonia, Strasburg, 27 iunie 2000, p.17.

⁸³ Vezi ECRI, Al doilea Raport privind Olanda, Strasburg, 13 noiembrie 2001, p.16.

III.3 Opiniile Consiliului Consultativ al Convenției Cadru pentru Protecția Minorităților Naționale

Sarcina Consiliului Consultativ al Convenției Cadru pentru Protecția Minorităților Naționale este de a examina rapoartele statelor Parte și de a pregăti avize cu privire la măsurile întreprinse de state pentru implementarea Convenției. Consiliul Consultativ este un organism independent format din experți și poate, de asemenea, sugera Comitetului Ministrilor al Consiliului Europei să adopte anumite recomandări specifice unei țări.

Consiliul Consultativ în Opinia privind Cehia: "... notează cu îngrijorare, așa cum este admis și de guvern în raportul de stat, că există o discriminare larg răspândită în Cehia, mai ales împotriva romilor și a grupurilor etnice... Consiliul Consultativ este de asemenea îngrijorat de informațiile privind discriminarea în domeniul forței de muncă, locuinței și accesului la diferite locuri de distracție..."⁴⁴

În ceea ce privește Opinia Consiliului Consultativ asupra Italiei, "situația romilor da naștere la îngrijorări profunde...", Consiliul Consultativ ...notează că "romii sunt puși într-o situație absolut diferită care cauzează îngrijorare profundă cu privire la discriminarea pe care o înfruntă..."⁴⁵

Referitor la Marea Britanie, "Consiliul Consultativ ia nota cu îngrijorare de faptul că mulți romi/tigani și Calătorilor irlandezi se confruntă cu considerabile dificultăți socio-economice în comparație atât cu majoritatea populației, cât și cu celelalte minorități naționale, mai ales în domeniul educației, sănătății, forței de muncă și a locuințelor (incluzând și disponibilitatea de locuri de popas)"⁴⁶

În cuprinsul Opinia privind Croația, Consiliul Consultativ concluzionează că Croația nu a reușit să asigure egalitatea deplină și efectivă între populația majoritară și romii și că situația romilor rămâne dificilă în domenii ca forța de muncă, locuința și educația.⁴⁷

În cuprinsul Opinia privind România, Consiliul Consultativ menționează că "situația romilor da naștere la profunde îngrijorări, mai ales în privința numeroaselor acte de discriminare într-o serie largă de cadre ale societății. De asemenea ... romii sunt refuzați uneori la intrarea în diferite locuri deschise publicului larg."⁴⁸

În Opinia privind Ungaria, Consiliul Consultativ concluzionează: "Situația romilor da naștere la profunde îngrijorări, mai ales în privința numeroaselor acte de discriminare într-o serie largă de cadre ale societății."⁴⁹

---

⁴⁴ Vezi Consiliul Europei, Consiliul Consultativ al Convenției Cadru pentru Protecția Minorităților Naționale, Opinia privind Republica Cehia, adoptată în 6 aprilie 2001, disponibilă la adresa de web a Consiliului Europei <http://www.coe.int>

⁴⁵ Vezi Consiliul Europei, Consiliul Consultativ al Convenției Cadru, Opinia privind Italia adoptată în 14 septembrie 2001, disponibilă la adresa de web a Consiliului Europei <http://www.coe.int>

⁴⁶ Vezi Consiliul Europei, Consiliul Consultativ al Convenției Cadru, Opinia privind Marea Britanie, adoptată în 30 Noiembrie 2001, disponibilă la pagina de web a Consiliului Europei <http://www.coe.int>.

⁴⁷ Vezi Consiliul Europei, Consiliul Consultativ al Convenției Cadru, Opinia privind Croația, adoptată la 6 aprilie 2001, disponibilă la adresa de web a Consiliului Europei, <http://www.coe.int>

⁴⁸ Vezi Consiliul Europei, Consiliul Consultativ al Convenției Cadru, Opinia privind România, adoptată 16 Aprilie 2001, disponibilă pe pagina de web a Consiliului Europei la <http://www.coe.int>

⁴⁹ Vezi Consiliul Europei, Consiliul Consultativ al Convenției Cadru, Opinia privind Ungaria, adoptată la 22 septembrie 2000, disponibilă la <http://www.coe.int>

În Opinia privind Finlanda, Consiliul Consultativ este preocupat de rapoartele credibile indicând că discriminarea împotriva romilor în privința furnizării de servicii continuă, în ciuda faptului că o astfel de discriminare este interzisă de Codul Penal finlandez. Spre exemplu, romilor le-a fost interzisă intrarea într-un număr de restaurante pentru singurul motiv că aparțineau minorității menționate și purtau haine tradiționale ale romilor.⁵⁰

Cu privire la Danemarca, Consiliul Consultativ este preocupat de informația referitoare la atitudinile intolerante din societatea daneză. În acest sens, Consiliul Consultativ este în special îngrijorat despre rapoartele privind discriminarea împotriva străinilor și a cetățenilor naturalizați în domeniul pieții muncii, locuințelor, etc.⁵¹

În Opinia privind Slovacia, Consiliul Consultativ este preocupat în special de discriminarea cu care românii se confruntă în diferite domenii, precum tratamentul acestei minorități de către oficiali care aplică legea, inclusiv raportul colectării de informații personale privind etnia, fără un temei legal clar.⁵²

III.4 CERD și Discriminarea în accesul la locurile publice

Prin Convenția Internațională privind Eliminarea Discriminării Rasiale, articolul 5, în conformitate cu obligațiile fundamentale enunțate în... prezenta Convenție, statele părți se angajează să interzică și să elimine discriminarea rasială sub toate formele și să garanteze dreptul fiecăruia la egalitate în fața legii, fără deosebire de rasă, culoare, origine națională sau etnică, în folosința drepturilor următoare:...

f) dreptul de acces la toate locurile publice și serviciile destinate folosinței publice, cum ar fi mijloace de transport, hoteluri, restaurante, cafenele, spectacole, parcuri. Comitetul pentru Eliminarea Discriminării Rasiale se constituie în baza Convenției, iar Statele părți se angajează să prezinte, secretariatului General al ONU, un raport asupra măsurilor de ordin legislativ, judiciar, administrativ sau altele pe care le-au adoptat și care pun în aplicare dispozițiile prezentei Convenții..."

În observațiile în încheiere privind Danemarca ale Comitetului pentru Eliminarea Discriminării Rasiale, din 28.03.96 (CERD/C/304/Add.2), Comitetul recomandă acordarea unei atenții egale drepturilor economice, sociale și culturale listate la articolul 5, mai cu seamă drepturile la muncă, locuință, sănătate, educație, pregătire și acces la servicii destinate publicului larg, inclusiv hoteluri, restaurante, cafenele și locuri de distracție, cum ar fi discotecile.

În observațiile în încheiere privind Republica Cehă, Comitetul pentru Eliminarea Discriminării Rasiale din 30 martie 1998 (CERD/C/304/Add.470, paragrafele 12 și 19) "nota cu îngrijorare" "refuzul accesului în locuri publice, cum ar fi restaurante, cârciumi, discotecii (...) persoanelor care aparțin unei minorități etnice, în special romii", și recomandă

---

⁵⁰ Vezi Consiliul European, Consiliul Consultativ al Convenției Cadru, Opinia privind Finlanda, adoptată la 22 septembrie 2000, disponibilă la <http://www.coe.int>

⁵¹ Vezi Consiliul European, Consiliul Consultativ al Convenției Cadru, Opinia privind Danemarca adoptată la 22 septembrie 2000, disponibilă la <http://www.coe.int>

⁵² Vezi Consiliul European, Consiliul Consultativ al Convenției Cadru, Opinia privind Slovacia adoptată la 6 iulie 2001, disponibilă la <http://www.coe.int>

Guvernului ceh introducerea de măsuri legale pentru combaterea discriminării, între altele, și "accesul la servicii și locuri deschise publicului".

Comunicarea nr. 11/1998 a CERD referitoare la Slovacia, din 09.08.2001 (CERD/C/59/D/11/1998) se referă la un caz de discriminare a romilor în accesul la locuri publice. La 24 aprilie 1997, reclamantul, însoțit de alte persoane de etnie romă, s-au dus la Restaurantul Gării, situat în gara principală din Kosice, Slovacia, să bea ceva. La scurt timp după intrarea în restaurant, reclamantului și companionilor săi, li s-a spus de către o chelneriță să părăsească restaurantul. Chelnerița a explicat că acționează în conformitate cu un ordin dat de patronul restaurantului ca romii să nu fie serviți.⁸⁴

În Raportul înaintat de Finlanda Convenției, la 23 august 1999, Comitetul pentru Eliminarea Discriminării Rasiale a atras atenția asupra unor incidente implicând refuzul accesului în locuri publice unor persoane, în baza originii lor naționale sau etnice. Acest fenomen a fost, de asemenea, demonstrat printr-un test realizat de cel mai mare cotidian din Finlanda. În două cazuri, patronul unui restaurant a fost suspectat de infraționarea de discriminare, deoarece interzisese intrarea unor persoane de origine romă în restaurant.⁸⁵

În observațiile în încheiere privind Suedia, Comitetul pentru Eliminarea Discriminării Rasiale, la 01.05.2001, își exprimă (CERD/C/304/Add.103) îngrijorarea cu privire la incidența crescută a discriminării rasiale în restaurante, alte locuri publice, și cu privire la accesul la servicii. Comitetul recomandă luarea de măsuri active, prin utilizarea mijloacelor administrative, ca și a urmării penale, pentru ca accesul la locuri și servicii destinate publicului să nu fie refuzat pe criteriile de origine națională sau etnică, contrar articolului 5 (f) al Convenției.⁸⁶

La 16 august 200, CERD a adoptat, cu ocazia celei de-a cincizeci și șaptea sesiune, Recomandarea Generală XXVII – Discriminarea romilor, prin care se recomandă ca statele părți ale convenției, luând în considerare situația lor specifică, să adopte în beneficiul membrilor comunităților de romi, între altele, următoarele măsuri, după caz: - revizuirea, aplicarea sau amendarea adecvată a legislației, în scopul eliminării tuturor formelor de discriminare rasială împotriva romilor, ca și împotriva persoanelor sau grupurilor, în conformitate cu prevederile Convenției; - prevenirea, eliminarea și sancționarea adecvată a oricăror practici discriminatorii referitoare la accesul membrilor comunităților de romi la toate serviciile și locurile destinate uzului public, inclusiv restaurante, hoteluri, teatre, săli de muzică, discoteci și altele.⁸⁷

---

⁸⁴ Vezi CERD, Comitetul pentru Eliminarea Discriminării Rasiale, Comunicarea nr. 11/1998, Slovakia 09/08/2001, CERD/C/59/D/11/1998.

⁸⁵ Vezi Report al Finlandei deus la CEDR, 23 August 1999, CERD/C/363/Add.2, 12 mai 2000, p. 30 (IV) acces la orice loc public.

⁸⁶ Vezi CERD, Observațiile finale privind Suedia ale Comitetului pentru Eliminarea Discriminării Rasiale: 01/05/2001, CERD/C/304/Add.103.

⁸⁷ CERD, Recomandarea Generală a CEDR XXVII - Discriminarea împotriva Romilor, adoptată la sesiunea din 16 august, 2000, se găsește la adresa <http://www.unhcr.ch/doc.nsf/MasterFrameView>

CAPITOL IV MECANISME INTERNAȚIONALE DE PREVENIRE ȘI COMBATERE A DISCRIMINĂRII

“ Recunoscând faptul că există o larg răspândită discriminare împotriva romilor, în practic fiecare țară în care sunt stabiliți, dar mai ales că numărul lor în Europa Centrală și de Est face această problemă mai acută....

Parlamentul European...

2. Face apel către Instituțiile Europene, incluzând în general Comisia, Consiliul Europei și OSCE, să conlucreze cu Parlamentul pentru combaterea discriminării împotriva romilor.”⁸⁸

IV.A. Mecanisme politice internaționale de prevenire și combatere a discriminării

Un rol important în elaborarea politicilor privind prevenirea și combaterea discriminării revine mecanismelor internaționale non-judiciare, ce realizează politici de recomandare Guvernelor, în sensul îmbunătățirii cadrului legislativ național privind eliminarea rasismului, xenofobiei, intoleranței și discriminării. Unul dintre mecanismele non-judiciare privind prevenirea discriminării la nivel național, prin adoptarea de recomandări, este Comisia Europeană împotriva Rasismului și Intoleranței. Aceste recomandări vizează și adoptarea măsurilor legislative privind combaterea discriminării în țările membre ale Consiliului Europei, dar și măsuri efective care vizează recomandările adresate respectivelor Guverne. Alte asemenea mecanisme sunt: Înalțul Comisar al Națiunilor Unite pentru Drepturile Omului, Înalțul Comisar al OSCE pentru Minoritățile Naționale, Biroul pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului-Punctul de Contact pentru Romi și Sinti, Comisarul Consiliului Europei pentru Drepturile Omului, Centrul European de Monitorizare a Rasismului și Xenofobiei, Comisia Națiunilor Unite pentru Drepturile Omului, Consiliul Consultativ al convenției Cadru pentru Protecția Minoritatilor Naționale al Consiliului Europei etc. Toate aceste mecanisme dețin un rol esențial în combaterea discriminării, datorită presiunilor pe care le pot exercita asupra statelor. Ele nu aplică sancțiuni, fiind organisme non-judiciare, însă efectul creat prin acțiunea lor este un mijloc de persuasiune în prevenirea și combaterea discriminării la nivelul statelor cărora se adresează.

IV.1. Înalțul Comisar al OSCE pentru Minorități Naționale

Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE) este cea mai mare organizație regională pentru securitate din lume, cu 55 de state participante din Europa, Asia Centrală și America de Nord. OSCE activează pentru avertizarea din timp, prevenirea conflictelor și reabilitare post-conflictuală. Abordarea securității din prisma OSCE

---

⁸⁸ Parlamentul European, Discriminarea împotriva romilor - Rezoluția Parlamentului European B4 - 0974/95, din 13 iulie 1995, Monitorul Oficial al Comunității Europene, nr. C 249/156, din 25 septembrie 1995.

este una cuprinzătoare și bazată pe cooperare: cuprinzătoare, în sensul că se ocupă de o gamă largă de probleme de securitate, inclusiv controlul înarmării, diplomatie preventivă, măsuri de construirea încrederii și a securității, drepturile omului, democratizare, monitorizarea alegerilor, ca și securitate economică și a mediului; bazată pe cooperare, în sensul că toate statele membre ale OSCE beneficiază de un statut egal, iar deciziile se bazează pe consens.

Oficiul Înaltului Comisar al OSCE pentru Minorități Naționale a fost instituit în 1992 pentru identificarea și găsirea unor soluții din vreme pentru tensiunile etnice care pot afecta pacea, stabilitatea sau relațiile de prietenie dintre statele participante ale OSCE. Printre uneltele utilizate de Înaltul Comisar în activitatea sa sunt și recomandările făcute de guvernele statelor participante, referitoare la tratamentul aplicat minorităților lor naționale. Operând independent de toate părțile implicate, Înaltul Comisar este împuternicit să desfășoare misiuni la fața locului și să se implice în diplomatie preventivă încă din faza incipientă a tensiunilor.

Punctul de Contact pentru Romi și Sinti (CPRSI) a fost înființat în cadrul Oficiului OSCE pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului (ODIHR), ca urmare a unei decizii a Șefilor de State OSCE adoptată la Summit-ul de la Budapesta din 1994. Ca parte a funcției sale de elucidare a problemelor, Punctul de Contact culege informații de la statele participante cu privire la măsurile legislative și de altă natură referitoare la situația romilor și sinti, pe care le pune la dispoziția comunității OSCE și altor organizații internaționale. Aceasta include elaborarea de rapoarte suplimentare privind situația romilor și sinti în aria OSCE. Un prim raport referitor la situația populației rome din Kosovo a apărut în august 1999 în colaborare cu Consiliul Europei.

Consilierul ODIHR pentru romi și sinti s-a angajat într-o serie de întâlniri cu diferite organizații internaționale, guverne și organizații non-guvernamentale angajate în realizarea politicilor referitoare la romi și sinti. Scopul acestor întâlniri este promovarea unei mai bune cooperări, sinergii și abordări în comun destinate să combată discriminarea și să promoveze participarea completă și oportunități egale pentru romi și sinti în societățile în care aceștia locuiesc. Punctul de Contact a adoptat o abordare pro-activă în ce privește consilierea guvernelor cu privire la politicile referitoare la romi și sinti, între altele prin promovarea construirii capacității și a legăturilor între comunitățile de romi și sinti ca și prin încurajarea participării reprezentanților romilor și sinti în organismele de luare a deciziei la nivel local, național și regional.

IV.2. Comisarul pentru Drepturile Omului al Consiliului Europei

Oficiul Comisarului pentru Drepturile Omului a fost înființat ca urmare a adoptării de către Comitetul de Miniștri a rezoluției (99)50, la 7 mai 1999. În conformitate cu rezoluția (99)50, Comisarul va promova educația în domeniul drepturilor omului și va contribui prin observarea eficientă a aplicării acestor drepturi. Se specifică faptul că trebuie să acționeze imparțial, dar în cooperare cu structurile naționale, internaționale, guvernamentale și non-guvernamentale existente. Activitățile sale cele mai proeminente au fost vizite la nivel înalt

în statele membre ale Consiliului Europei și întâlniri cu diferite structuri și asociații pentru drepturile omului.⁸⁹

IV.3. Înalt Comisarul pentru Drepturile Omului al ONU

Adunarea Generală a ONU a înființat postul de Înalt Comisar pentru Drepturile Omului în 1993, cu mandatul de a promova și proteja toate drepturile omului și de a fi oficialul ONU cu responsabilitate principală pentru activitățile ONU pe linia drepturilor omului. Înalt Comisarul a adresat frecvent problemele de discriminare rasială și a făcut apel la sporirea activității de combatere a rasismului și a discriminării în consecință la nivel național și sub-național.

IV.4. Comisia Europeană împotriva Rasismului și Intoleranței

Comisia Europeană împotriva Rasismului și Intoleranței (ECRI) este un mecanism care a fost instituit de către primul Summit al șefilor de state și guverne ale statelor membre ale Consiliului Europei. Acțiunile ECRI acoperă toate măsurile necesare pentru combaterea violenței, discriminării și prejudecăților de către persoane sau grupuri de persoane pe criterii de rasă, culoare, limbă, religie și origine națională sau etnică. Primul aspect al activităților ECRI se referă la abordarea sa țară cu țară. Scopul acestui exercițiu este de a formula recomandări care pot asista guvernele în adoptarea de măsuri practice și precise pentru combaterea rasismului și intoleranței. Rapoartele ECRI sunt transmise inițial în formă de proiect statelor membre vizate pentru un scurt proces de dialog confidențial cu autoritățile naționale ale acestor țări. Conținutul raportului este revizuit în lumina acestui dialog. Raportul este apoi adoptat în formă finală și transmis de ECRI guvernului statului membru respectiv, prin intermediul Consiliului de Miniștri al Consiliului Europei. Activitatea se desfășoară în cicluri de către patru ani, zece țări fiind acoperite anual. Rapoartele primului ciclu au fost încheiate la sfârșitul anului 1998. Scopul vizitelor de contact este de a obține o imagine cât mai detaliată și completă a situației privind rasismul și intoleranța în țările examinate.⁹⁰

IV.5. Comisia ONU pentru Drepturile Omului

Comisia ONU pentru Drepturile Omului (CHR) este principalul organism al ONU pentru drepturile omului. Acesta se poate ocupa de situația drepturilor omului în orice țară care este membru al ONU. Mecanismele CHR pot fi utilizate pentru a furniza o cale pentru publicitate și presiune asupra unui guvern, chiar dacă statele nu au ratificat tratatele internaționale din domeniul drepturilor omului. Spre deosebire de alte organisme, Comisia este în esență un corp politic al cărui membri își reprezintă guvernele. Cu toate acestea, procedurile Comisiei furnizează oportunități pentru ca avocații să poată crește preocuparea

---

⁸⁹ Vezi Consiliul Europei, Comisarul pentru Drepturile Omului, Raport Anual, Raport al Comisarului pentru Drepturile Omului al Consiliului Europei, 15 octombrie până la 1 aprilie-2001.

⁹⁰ Vezi Consiliul Europei, Comisia Europeană împotriva Rasismului și Intoleranței, Raport Anual de Activitate al ECRI, perioada 1 ianuarie – 31 decembrie 2000, Strasburg, 2 mai 2001.

cu privire la discriminarea rasială și, într-adevăr, Comisia a adresat acest subiect în numeroase ocazii de-a lungul anilor, prin rezoluții, studii și recomandări. Una dintre rezoluțiile adoptate de Comisia pentru Drepturile Omului în 2000, conținând referiri la discriminarea rasială și etnică, este Rezoluția 14/2000 referitoare la Rasism, discriminarea rasială, xenofobie și intoleranța legată de acestea.⁹¹ Unul dintre mecanismele în vigoare, care poate fi utilizat în combaterea discriminării rasiale, este Raportorul Special privind formele contemporane de Rasism, Discriminare Rasială, Xenofobie și Intoleranța legată de acestea. Rapoartele anuale ale Raportorului Special conțin un rezumat al activităților acestuia în anul respectiv. Acestea includ misiuni în teren, răspunsuri trimise de guverne în replică la solicitările de informații sau la declarațiile transmise acestora, și reacții la vizite în teren cu privire la măsurile legislative, juridice și de altă natură luate de guverne. Rapoartele descriu, de asemenea, incidente de rasism în care a fost implicată discriminarea împotriva negrilor, arabilor, anti-semitism, xenofobie, ...discriminare împotriva romilor.⁹²

IV.B. Mecanisme juridice internaționale privind prevenirea și combaterea discriminării

Mecanismele internaționale juridice de combatere a discriminării se constituie ca organisme care sancționează discriminarea rasială prin metode judiciare, obligând părțile pârâte la remedierea dreptului încălcat. Astfel de organisme depășesc caracterul de recomandare al politicilor pe care le promovează, devenind obligatorii pentru cei care încalcă prevederile normative în cauză. Curtea Europeană a Drepturilor Omului este un astfel de mecanism ce funcționează în baza Convenției Europene a Drepturilor Omului.

Convenția Internațională pentru Eliminarea Tuturor Formelor de Discriminare a creat un precedent prin instituirea unui organism specializat – Comitetul pentru Eliminarea Discriminării Rasiale (CERD) – pentru audierea plângerilor individuale din partea unor persoane sau grupuri care se declară victime ale discriminării rasiale.

IV.B.1. Curtea Europeană a Drepturilor Omului

Curtea Europeană a Drepturilor Omului este o instituție internațională care, în anumite circumstanțe, poate fi sesizată cu plângeri de către persoane ce pretind că drepturile lor, prevăzute în Convenția Europeană a Drepturilor Omului, au fost violate. Aceste drepturi fundamentale, garantate, sunt prevăzute în Convenția însăși și în 12 Protocoale pe care anumite state le-au acceptat. O interzicere generală a discriminării este stabilită prin Protocolul 12 al CEDO care, spre deosebire de Articolul 14, nu se limitează la discriminare în privința drepturilor cuprinse în Convenție. Acest Protocol prevede că exercitarea oricăror drepturi stabilite prin lege trebuie garantată fără discriminare pe nici un criteriu ca rasa, culoarea, sau orice alte criterii specificate, de asemenea, în Articolul 14. Odată ratificat de state, protocolul va intra în vigoare și va deveni o unealtă importantă

---

⁹¹ Vezi Amnesty International, "Using the international human rights system to combat racial discrimination-A handbook," Amnesty International, 2001, p. 52.

⁹² Idem, pag. 53.

pentru realizarea protecției legale împotriva discriminării rasiale în cadrul Convenției Europene a Drepturilor Omului.

IV.B.2. Comitetul pentru Eliminarea Discriminării Rasiale (CERD)

Convenția Internațională pentru Eliminarea Tuturor Formelor de Discriminare este principalul tratat ONU privind discriminarea pe criterii de rasă și a fost primul tratat adoptat din seria celor internaționale pentru drepturile omului. În conformitate cu prevederile Convenției, statele se angajează la o serie de măsuri specifice pentru interzicerea și eliminarea discriminării rasiale. De asemenea, se angajează să garanteze dreptul fiecăruia, fără discriminare pe criterii de rasă, culoare, origine națională sau etnică, la egalitate în fața legii și exercitarea drepturilor civile, politice, economice sociale sau culturale, inclusiv dreptul de acces în toate locurile și serviciile deschise publicului. CERD verifică periodic măsurile întreprinse în îndeplinirea obligațiilor privind combaterea discriminării rasiale. Fiecărui stat parte i se solicită înaintarea unui raport cuprinzător la fiecare patru ani cu informații despre măsurile de ordin legislativ, judiciar, administrativ sau oricare alte măsuri luate în scopul implementării Convenției împotriva Discriminării Rasiale. Indivizii sau grupurile de indivizi pot înainta plângeri ca victime ale încălcării Convenției împotriva Discriminării Rasiale direct către CERD, cu condiția ca statul respectiv să se fi declarat de acord cu această procedură prin Articolul 14. CERD a inițiat, de asemenea, două metode inovatoare de lucru: "avertizare din timp și proceduri de urgență". Aceste proceduri au fost adoptate ca instrument pentru CERD în sprijinirea prevenirii escaladării încălcării drepturilor omului la nivel de conflict. În conformitate cu procedurile de avertizare din timp și de urgență, CERD examinează situația respectării drepturilor omului într-un anumit stat în afara programării inspecțiilor periodice obișnuite. ONG-urile pot sugera ca CERD să acționeze în conformitate cu această procedură.⁹³

---

⁹³ Idem p. 24.

CAPITOL V. NEVOIA ADOPTĂRII LEGISLAȚIEI ANTI-DISCRIMINATORII ȘI MECANISME DE IMPLEMENTARE LA NIVEL NAȚIONAL

“Comitetul pentru Eliminarea Discriminării Rasiale... recomandă statelor părți... revizuirea și aplicarea sau modificarea legislației, în mod corespunzător, în scopul eliminării tuturor formelor de discriminare rasială împotriva romilor ca și a altor persoane sau grupuri, în conformitate cu prevederile Convenției... de a preveni, elimina și pedepsi în mod adecvat orice practici discriminatorii referitoare la accesul membrilor comunităților de romi în toate locurile și la toate serviciile destinate uzului public, inclusiv restaurante, hoteluri, teatre și săli de concert, discoteci și altele.”⁹⁴

V.1. Introducere

Un rol important în elaborarea politicilor privind prevenirea și combaterea discriminării revine mecanismelor internaționale non-judiciare, ce realizează politici de recomandare Guvernelor în sensul îmbunătățirii cadrului legislativ național privind eliminarea rasismului, xenofobiei, intoleranței și discriminării. Trebuie menționat că efectul creat prin acțiunea lor este un mijloc de persuasiune în prevenirea și combaterea discriminării la nivelul statelor cărora se adresează.

Așa cum spunea domnul Alvaro GIL ROBLES, Comisarul pentru Drepturile Omului, în Raportul său General la Conferința Europeană împotriva rasismului, “Completarea legislației anti-discriminatorii la nivel național rămâne o prioritate. Este incredibil – dar adevărat – că în anul 2000 nu toate țările europene au o astfel de legislație”. Această lipsă este, de asemenea, amintită frecvent în analizele țară cu țară ale ECRI sau ale Comitetului Consultativ al Consiliului al Convenției Cadru pentru Protecția Minoritatilor Naționale. Atât ECRI cât și Consiliul Consultativ, continuă să evidențieze necesitatea pentru multe țări membre de a adopta legislație specifică și comprehensivă anti-discriminatorie cuprinzând prevederi legislative care să acopere diferite domenii cum ar fi angajarea, educația, locuințele, accesul la servicii publice și sociale și relațiile contractuale între indivizi.

Romii/țigani continuă să fie în mod special expuși rasismului în multe țări. Ei suferă de pe urma prejudecăților și discriminării în multe aspecte ale vieții sociale și economice. Ei reprezintă, de asemenea, ținta unor violente manifestări de rasism și intoleranță. Implementarea recomandării de politică generală nr. 3 a ECRI privind

---

⁹⁴ Vezi Comitetul pentru Eliminarea Discriminării Rasiale-CERD, Recomandarea Generală XXVII, Discriminarea împotriva Romilor adoptată la a cincizeci și șaptea sesiune, 16 August 2000, se găsește și la adresa <http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nfs>

combaterea rasismului și intoleranței împotriva romilor/țigănilor ar putea servi drept ghid pentru o serie de activități în acest sens și rămâne o prioritate.⁹⁵

Analiza recomandărilor ECRI și a altor mecanisme internaționale ale statelor europene și nu numai, relevă cel puțin un aspect care a devenit între timp definitiv. Adoptarea legislației anti-discriminatorie, nu doar în țările membre ale Uniunii Europene, este recomandare de politică generală. CERD (Comisia pentru Eliminarea Discriminării Rasiale) în Recomandarea Generală XXVII, adoptată în 16 August 2000, recomandă statelor membre ale Convenției: - revizuirea, aplicarea sau amendarea adecvată a legislației, în scopul eliminării tuturor formelor de discriminare rasială împotriva romilor, ca și împotriva persoanelor sau grupurilor, în conformitate cu prevederile Convenției; - prevenirea, eliminarea și sancționarea adecvată a oricăror practici discriminatorii referitoare la accesul membrilor comunităților de romi la toate serviciile și locurile destinate uzului public, inclusiv restaurante, hoteluri, teatre, săli de muzică, discoteci și altele.⁹⁶

Mai mult, pentru implementarea legislației anti-discriminatorie se impune constituirea unor mecanisme specializate. Înaltul Comisar OSCE pentru Drepturile Omului sublinia: "este necesară instituirea de organe de stat pentru combaterea discriminării. Într-o serie de țări membre ale OSCE, astfel de organe și-au adus o contribuție valoroasă la combaterea rasismului și a altor forme de discriminare. Un alt model care s-a dovedit eficient în unele țări este cel al avocatului poporului."⁹⁷

La 29 iunie 2000, Consiliul Uniunii Europene a adoptat Directiva 2000/43/EC "care implementează principiul tratamentului egal al persoanelor, indiferent de originea lor rasială sau etnică. În termen de trei ani de la adoptare (până la mijlocul lui 2003), toate țările membre UE trebuie să adopte legislația, reglementările și prevederile administrative necesare pentru implementarea principiilor acesteia. În plus, ca parte a aquis-ului comunitaire, directiva trebuie transpusă adecvat de toate țările membre care doresc să se alăture Uniunii Europene. Aceste măsuri au fost adoptate ca rezultat al discriminării îndreptate din păcate și împotriva romilor.

V.2. Recomandări ECRI în rapoartele privind statele membre ale Consiliului Europei

Al doilea Raport privind Cehia: "dat fiind că discriminarea romilor/țigănilor în special este raportată ca prezentă în toate sferile vieții, ECRI solicită autorităților să ia urgent în considerare adoptarea unei legi anti-discriminare comprehensive care să acopere toate domeniile vieții, între altele...accesul al servicii și locuri publice".⁹⁸

Al doilea Raport privind Bulgaria: "În Bulgaria nu există nici o lege civilă sau administrativă specifică referitoare la discriminare în domeniul...serviciilor publice sau

---

⁹⁵ Vezi Consiliul Europei, ECRI, Raport Anual al ECRI acoperind perioada 1 ianuarie 2000 - 31 decembrie 2000, Strasburg, pag. 7.

⁹⁶ Vezi Comitetul pentru Eliminarea Discriminării Rasiale-CERD, Recomandarea Generală XXVII - Discriminarea împotriva Romilor, adoptată în 16 August 2000; și pe site-ul <http://www.unhcr.ch/doc.nsf/MasterFrameView>.

⁹⁷ Vezi OSCE, Înaltul Comisar pentru Minoritățile Naționale, "Raport privind situația Romilor și Sinti în spațiul OSCE," Înaltul Comisar pentru Minoritățile Naționale, 2000, pag. 3.

⁹⁸ Vezi Consiliul Europei, ECRI, Al doilea Raport privind Republica Cehia, Strasburg, 21 martie 2000, pag. 8, se găsește la <http://www.coe.int>.

sociale... Recomandarea de politică Generală nr. 2 a ECRI subliniază rolul important al organismelor specializate, cum ar fi comisiile sau avocatul poporului în combaterea rasismului și discriminării și promovarea de șanse egale pentru toate grupurile din societate”.⁹⁹

Al doilea Raport privind Turcia: “nu există prevederi legislative cuprinzătoare, civile sau administrative, împotriva discriminării. ECRI încurajează puternic autoritățile turce să considere adoptarea unor astfel de prevederi”.¹⁰⁰

Al doilea Raport privind Croația: “Croația nu beneficiază de legislație civilă sau administrativă referitoare la discriminare în alte domenii cheie ale vieții cum ar fi locuințele, sănătatea, securitatea socială și furnizarea bunurilor și serviciilor, deși membri ai grupurilor de minorități naționale și etnice se pot confrunta cu discriminarea în toate aceste domenii”.¹⁰¹

Al doilea Raport privind Slovacia: “Pentru combaterea eficientă a rasismului și discriminației pe considerente rasiale sau etnice în Slovacia, și pentru asigurarea implementării complete a legislației în acest domeniu, ECRI recomandă Slovaciei înființarea unui organism specializat pentru combaterea rasismului și intoleranței conform principiilor adoptate de către ECRI prin recomandarea privind politicile generale Nr 2 având ca obiect organismele specializate...”.¹⁰²

Al doilea Raport pe Ungaria: “Opinia ECRI este că introducerea unui organism de drept de antidiscriminare care să acopere toate domeniile vieții ar trebui să fie luat în considerare în mod serios de către autoritățile ungare ca o posibilă cale de îmbunătățire a cadrului legislativ în acest domeniu”.¹⁰³

Al doilea Raport Polonia: “ECRI încurajează introducerea de către autoritățile poloneze a unui organism multidisciplinar de drept penal, civil și administrativ care să întrezică rasismul și discriminarea în toate domeniile vieții (...accesul în locurile publice, baruri, restaurante etc.)”.¹⁰⁴

Al doilea Raport pe Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei: “nu există nici o legislație anti-discriminatorie în domeniile muncii, locuinței și accesului la bunuri și servicii”.¹⁰⁵

Al doilea Raport pe Cipru: “ECRI consideră că stabilirea unor reglementări anti-discriminatorii civile și administrative coerente poate fi un instrument util în combaterea discriminării în domenii vitale ca munca, locuința, educație etc...”.¹⁰⁶

Al doilea Raport pe Grecia: Momentan, nu există în Grecia un organism legislativ specific privind discriminarea în educație, locuință, muncă, servicii publice sau sociale. ECRI subliniază că introducerea unui singur organism multidisciplinar de legislație anti-

---

⁹⁹ Vezi Consiliul European, ECRI, Al doilea Raport privind Bulgaria, Strasburg, 21 martie 2000, pag. 8.

¹⁰⁰ Vezi Consiliul European, ECRI, Al doilea Raport privind Turcia, Strasburg, 3 iulie 2001, pag. 10.

¹⁰¹ Vezi Consiliul European, ECRI, Al doilea Raport privind Croația, Strasburg, 3 iulie 2001, pag. 8.

¹⁰² Vezi Consiliul European, ECRI, Al doilea Raport privind Slovacia, Strasburg, 27 iunie 2000, pag. 7.

¹⁰³ Vezi Consiliul European, ECRI, Al doilea Raport privind Ungaria, Strasburg, 21 martie 2000, pag. 7.

¹⁰⁴ Vezi Consiliul European, ECRI, Al doilea Raport privind Polonia, Strasburg, 27 iunie 2000, pag. 7.

¹⁰⁵ Vezi Consiliul European, ECRI, Al doilea Raport privind Fosta Republică Iugoslavă Macedonia, Strasburg, 3 aprilie 2001, pag. 6.

¹⁰⁶ Vezi Consiliul European, ECRI, Al doilea Raport privind Cipru, Strasburg, 3 iulie, pag. 8.

discriminare care să acopere discriminarea în toate domeniile vieții și să asigure aplicarea efectivă și eficientă s-a dovedit a fi un instrument util în multe țări.¹⁰⁷

Al doilea Raport pe Germania: ECRI ia la cunoștință cu regret faptul că în prezent Germania încă nu are la nivel național o comisie sau un Avocat al Poporului în măsură să accepte plângeri individuale sau să asiste victimele în procedura acestor plângeri.¹⁰⁸

Al doilea Raport pe Franța: În ciuda rolului important jucat de Comisia Națională Consultativă pe Drepturile Omului în combaterea rasismului și intoleranței, stabilirea unui organism specializat cu competențe specifice în acest domeniu ar trebui luată în considerare de către autoritățile franceze.¹⁰⁹

V.3. Opiniile Comitetului Consultativ al Convenției Cadru pentru Protecția Minorităților Naționale a Consiliului Europei

Consiliul Consultativ este de părere că Cehia poate lua în considerare adoptarea unei serii întregi de măsuri legale, interzicând autorităților publice și persoanelor juridice private să comită acte de discriminare și consideră că autoritățile cehice trebuie să garanteze existența remediilor efective și sancțiunilor corespunzătoare.⁵³

Consiliul Consultativ consideră că guvernul italian trebuie să-și revizuiască legislația anti-discriminatorie pentru a asigura că toate actele de discriminare sunt sancționate și sunt stabilite remedii efective și sancțiuni pentru persoanele care au suferit discriminare, atât din partea autorităților publice cât și a firmelor private.⁵⁴

Consiliul Consultativ consideră că este de dorit ca în Croația să se dezvolte o legislație anti-discriminatorie iar această legislație trebuie să protejeze indivizii împotriva discriminării atât din partea autorităților publice, cât și a firmelor private.⁵⁵

Consiliul Consultativ recomandă autorităților ungare să realizeze o revizuire completă atât a situației legale cât și a aplicării procedurilor, și, pe această bază, să adopte legislația necesară în domeniul anti-discriminare.⁵⁶

Consiliul Consultativ, consideră că guvernul danez trebuie să analizeze legislația pentru a asigura că remediile efective sunt disponibile tuturor persoanelor care se confruntă cu discriminare, atât din partea autorităților publice, cât și a firmelor private.⁵⁷

Consiliul Consultativ notează privind Cipru că "un set cuprinzător de reglementări legale care să scoată în afara legii discriminarea din partea firmelor private în diferite domenii ale vieții, precum educație și locuința, trebuie încă dezvoltat alături de remedii

---

¹⁰⁷ Vezi Consiliul Europei, ECRI, Al doilea Raport privind Grecia, Strasburg, 27 iunie 2000, pag. 7.

¹⁰⁸ Vezi Consiliul Europei, ECRI, Al doilea Raport privind Germania, Strasburg, 3 iulie 2001, pag. 7.

¹⁰⁹ Vezi Consiliul Europei, ECRI, Al doilea Raport privind Franța, Strasburg, 27 iunie 2000, pag. 7.

⁵³ Vezi Consiliul Europei, Comitetul Consultativ al Convenției Cadru, Opinia Comitetului Consultativ privind Cehia adoptat în 6 aprilie 2001.

⁵⁴ Vezi Consiliul Europei, Comitetul Consultativ al Convenției Cadru, Opinia Comitetului Consultativ privind Italia adoptat în 14 septembrie 2001.

⁵⁵ Vezi Consiliul Europei, Comitetul Consultativ al Convenției Cadru, Opinia privind Croația adoptată în 6 aprilie 2001

⁵⁶ Vezi Consiliul Europei, Comitetul Consultativ al Convenției Cadru, Opinia privind Ungaria adoptată în 22 septembrie 2000

⁵⁷ Vezi Consiliul Europei, Comitetul Consultativ al Convenției Cadru, Opinia privind Danemarca adoptată în 22 septembrie 2000

efective, mai ales acelea permițând persoanei să obțină compensații pentru prejudiciul suferit.⁵⁸

Consiliului Consultativ consideră că este de dorit ca în Estonia să se dezvolte o legislație anti-discriminatorie care să acopere aceste domenii. Consiliul Consultativ subliniază că această legislație trebuie să protejeze persoanele împotriva discriminării atât din partea autorităților publice, cât și a firmelor private.⁵⁹

V.4. Concluzii vs. Analiza pe scurt

Necesitatea adoptării unei legislații anti-discriminare este evidentă nu doar ca rezultat al analizei recomandărilor făcute de către ECRI sau Consiliul Consultativ al Convenției Cadru, statelor. Existența discriminării, în toate aceste arii geografice, impune măsuri de remediere efectivă a drepturilor încălcate. Inexistența normelor juridice anti-discriminare sau insuficiența lor impune nu doar ca necesitate dar, în condițiile actuale, și ca obligație, adoptarea unor asemenea corpuri de acte normative. Implementarea unor asemenea prevederi nu se poate realiza decât prin intermediul unui mecanism cu funcții speciale privind prevenirea și combaterea discriminării. Și, în acest sens, Recomandarea de Politică Generală a ECRI, nr. 2 prevede principiile pe care un asemenea organism ar trebui să le urmeze. Aceasta recomandare adresată statelor nu are caracter obligatoriu. De la necesitate la obligație este totuși un pas important.

Acesta s-a realizat la sfârșitul lui iunie 2000, când Consiliul Uniunii Europene a adoptat Directiva 2000/43/EC, "implementând principiul tratamentului egal al persoanelor indiferent de originea lor rasială sau etnică ("Directiva Egalității de Rase" sau "Directiva"). Produsul unei campanii de zece ani a unei largi rețele de organizații non-guvernamentale, Directiva Egalității de Rase a primit un nou imbold politic prin evoluțiile electorale din Austria în iarna 1999-2000, care au făcut ca un număr de guverne membre ale UE să ofere dovezi tangibile ale angajamentului lor în combaterea rasismului. Până la sfârșitul primului semestru al anului 2003, toate țările membre UE trebuie să adopte legile, reglementările și prevederile administrative necesare pentru implementarea principiilor. Mai mult, ca parte din acquis-ul comunitar, Directiva trebuie transpusă adecvat de toate țările candidate la Uniunea Europeană. Până în prezent, protecția împotriva discriminării într-o serie de țări membre și candidate la UE a fost slabă sau inexistentă. Dacă a fi aplicată eficient, Directiva are potențialul de a transforma legislația și litigiile anti-discriminare în întreaga Europă.¹¹⁰ Elementele definitorii ale Directivei sunt:

-**Scopul discriminării:** Directiva include în mod expres atât discriminarea "directă" cât și "indirectă" în scopul acțiunii interzise (Art.2).

-**Actorii publici/privați:** Directiva se aplică atât sectorului public, cât și celui privat, inclusiv organismele private [Art.3(1)].

---

⁵⁸ Vezi Consiliul European, Comitetul Consultativ al Convenției Cadru, Opinia privind Cipru adoptată în 6 aprilie 2001

⁵⁹ Vezi Consiliul European, Comitetul Consultativ al Convenției Cadru, Opinia privind Estonia adoptată în 14 septembrie 2001.

¹¹⁰ Vezi INTERRIGHTS, Bulletin, 2001, Volume 13, nr. 3, James A. Goldston "European Law: New Possibilities in the Fight against Discrimination", p. 127.

-Domeniile în care este interzisă discriminarea: directiva se aplică condițiilor de angajare și muncă, securității sociale și sănătății, educației, furnizării de bunuri și servicii destinate publicului, inclusiv locuințe [Art.3(1)].

-**Acțiune pozitivă:** Directiva deschide posibilitatea ca Statele să adopte "măsuri specifice pentru prevenirea și compensarea dezavantajelor legate de originea rasială sau etnică"(Art.5).

-**Remedii legale:** Directiva mandatează înființarea de proceduri judiciare și/sau administrative "pentru implementarea prevederilor sale [Art.7(1)] și autorizează "asociațiile, organizațiile sau alte entități legale" să se angajeze în căutarea de remedii legale, în numele victimelor care sunt de acord cu acest lucru [Art. 7(2)].

-**Sarcina Probei:** Directiva face fezabilă pentru multe victime dovedirea discriminării pe care au suferit-o în două moduri. În primul rând, Directiva transferă sarcina probei în cazurile civile (Art.8). În al doilea rând, Directiva prevede ca discriminarea indirectă să poată fi stabilită prin orice mijloace, inclusiv în baza evidențelor statistice (Preambul, paragraful 15).

-**Sanțiuni:** Directiva specifică cu claritate faptul că trebuie impuse "sanțiuni eficiente, proporționale și preventive pentru încălcarea normelor naționale anti-discriminatorii" (Art.15).

-**Organisme de aplicare a legii:** Directiva solicită ca Statele să "desemneze un organism sau organisme pentru promovarea tratamentului egal", "capabil să furnizeze asistență independentă victimelor discriminării în susținerea plângerilor lor", "prin desfășurarea de investigații independente referitoare la discriminare" și publicarea de rapoarte și recomandări. [Art.13(2)].¹¹¹

---

¹¹¹ Idem, p. 128.

CAPITOL VI PRACTICI POZITIVE: MECANISME SPECIALIZATE ÎN COMBATAREA DISCRIMINĂRII¹¹²

“Neexistând nici un dubiu că organisme specializate în combaterea rasismului, xenofobiei, antisemitismului și intoleranței la nivel național pot avea o contribuție concretă printr-o multitudine de căi la întărirea eficienței măsurilor luate în acest sens și să ofere asistența și informații autorităților naționale.....ECRI recomandă guvernelor statelor membre să ia în considerare înființarea unui organism specializat pentru a combate rasismul, xenofobia, antisemitismul și intoleranța la nivel național, dacă un astfel de organism nu există...”¹¹³

VI.1. Introducere

Profilul psiho-social și economic al unui individ care este discriminat și care nu detine posibilități reale de a-și revendica încălcarea dreptului poate genera anumite efecte. Pe acest profil, evitarea în prima fază a căilor judiciare ar aduce un avantaj atât reclamantului, cât și celorlalte părți. Datorită unor lipsuri sociale, neîncrederii în sistemul juridic și teama de represalii, romii nu își valorifică dreptul de a face plângere sau renunță la acest drept.

Lipsa de încredere în mijloace juridice determină același efect. Din această perspectivă, inexistența plângerilor privind o anumită tipologie de cazuri poate crea o imagine corespunzătoare unei situații de fapt nereale. Astfel, deși se poate susține existența unei situații ca aspect general, aceasta nu își găsește corespondent având în vedere inexistența plângerilor în respectivul domeniu. Deși, în fapt, situațiile respective există, inacțiunea victimei percepută într-un context general și coroborată cu lipsa revendicărilor privind faptele încălcate poate implica o concluzie negativă privind aceeași tipologie de cazuri. Acest argument poate fi apoi invocat în defavoarea existenței acelei tipologii. În acest context, în procesul de interacțiune socială, un rol important îl joacă și organizațiile nonguvernamentale de apărare a drepturilor omului. Politicile acestor organizații sunt îndreptate spre individ, în sensul intervenției și sprijinului în apărarea drepturilor victimei. În cele mai multe cazuri de discriminare în care sunt implicați romii,

---

¹¹² Acest Capitol este realizat în baza informațiilor din lucrarea realizată în cadrul Consiliului Europei de Comisia Europeană împotriva Rasismului și Discriminării-ECRI, “Exemples of Good Practices: Specialised bodies to combat racism, xenophobia, antisemitism and intolerance at national level”, Strasburg, 1996 și pe site-ul oficial al ECRI la adresa: <http://www.ecri.coe.int> (accesat 8 ianuarie 2002)

¹¹³ Vezi Consiliul Europei, Comisia Europeană împotriva Rasismului și Intoleranței, Compilație a Recomandărilor Generale, Strassbourg, ianuarie 2001, Recomandarea de Politică Generală nr.2 mecanisme specializate pentru combaterea rasismului, antisemitismului și intoleranței la nivel național, Strasburg, pag. 17.

ONG-urile de drepturile omului au intervenit în sensul asistenței și reprezentării romilor. Experiența a demonstrat că este adesea extrem de dificil, iar în practică aproape imposibil, să se probeze că prejudecățile rasiale sunt motivația (sau cauza) discriminării. Probleme legate de probare apar în general atunci când nu există martori la un incident, sau când adunării în cauză i se dă un nume neautentic, ca "petrecere privată", "casă plină" sau "doar pentru membri". Principalul obstacol în calea remedierii este lipsa unei reglementări care să interzică și să sancționeze explicit conduita care are ca efect o discriminare directă sau indirectă.

Dar, neîncrederea și teama căii confrunționale a determinat nu de puține ori ca romii să renunțe la valorificarea dreptului încălcat. Puse în balanță, renunțarea la dreptul de a face plângere și utilizarea unui mijloc judiciar cu riscul timpului îndelungat și al posibilităților materiale limitate, au determinat totuși ONG-urile romilor să aleagă cea din urmă variantă. Romii au obținut chiar și în fața instanțelor de judecată repararea prejudiciului suferit prin interzicerea accesului la servicii publice sau bunuri. Atingerea onoarei sau reputației unei persoane, demnitatea umană au aceeași relevanță din prisma drepturilor fundamentale ale omului, indiferent de culoare, apartenența la o rasă, etnie sau categorie socială.

Relevant însă în sancționarea discriminării este pe de o parte existența la nivel național a unei legislații specifice și a unui mecanism specializat care să implementeze efectiv prevederile normative anti-discriminatorii. Pe de altă parte, existența acestor instrumente legale este insuficientă, în măsura în care nu sunt funcționabile. Aceste mecanisme ar trebui să îndeplinească și un rol de mediere, de consultanță și asistență a victimelor. Acest rol poate preîntîmpina inacțiunea victimei și determina doar în ultima instanță alegerea căilor judiciare. Mai mult, comisii, inspectorate sau comitete specializate în anumite domenii de activitate ar trebui să fie împuternicite cu competențe de a sancționa discriminarea în domeniul lor de activitate. Un exemplu în acest sens poate fi Inspectoratul pentru Protecția Consumatorului sau Inspectoratul privind Comerțul din diferite țări, precum Ungaria sau Cehia. Organismele care au puterea de a face recomandări în sensul ajustării legislației în acest sens au un rol esențial. Exemple pozitive privind existența unor asemenea mecanisme specializate întâlnim în țări vest europene dar și în centrul și estul Europei.

Existența unei legislații anti-discriminatorii și a unui mecanism specializat pentru sancționarea discriminării este strâns legată de modul în care aceste mecanisme sunt constituite, de competența și puterile acestora, de modul în care se asigură accesul efectiv al unei persoane la acest organism. Oferă un asemenea organism posibilitatea medierii părților, include o procedură judiciară, poate efectua o testare (investigare) a discriminării, poate acorda consultații sau asistență victimelor, poate sancționa prin acordarea de amenzi etc. ?

În secțiunea următoare sunt prezentate mecanisme specializate de combatere a discriminării din diferite țări, constituind practici pozitive în domeniul prevenirii și combaterii discriminării.

VI.3. COMISIA PENTRU EGALITATE RASIALĂ (CER) DIN MAREA BRITANIE

Comisia pentru Egalitate Rasială a fost înființată prin Actul Relațiilor Rasiale din 1976, care include discriminarea bazată pe culoare, rasă, naționalitate, cetățenie și origine națională sau etnică a unei persoane. Comisia își desfășoară activitatea independent față de Guvern și este condusă de Comisari numiți de Secretariatul Central, și este sprijinită de toate partidele politice majore.

Sarcinile sale se împart în trei categorii: să își desfășoare activitatea spre eliminarea discriminării; să promoveze egalitatea de oportunități și relațiile bune între persoane aparținând unor grupuri rasiale diferite; să monitorizeze aplicarea Actului Relațiilor Rasiale și, la cererea Secretarului de Stat sau atunci când consideră necesar, să elaboreze și să depună la Secretariatul de Stat propuneri pentru amendarea ei. Funcțiile Comisiei sunt următoarele:

- **Investigații oficiale:** Comisia poate desfășura investigații oficiale din proprie inițiativă și trebuie să le desfășoare, dacă i se cere din partea Secretarului de Stat. Aceste investigații pot fi desfășurate în vederea atingerii oricărui scop legat de îndatoririle Comisiei. Actul din 1976 stabilește condițiile de desfășurare a acestor investigații - de exemplu, în anumite circumstanțe, Comisia are puterea de a înmâna oricărei persoane o notificare prin care să îi ceară să îi pună la dispoziție informații relevante, ori sub formă de documente, ori ca mărturie verbale. În urma (sau în timpul) unei investigații oficiale, Comisia poate recomanda oricărei persoane să efectueze schimbări în practici sau proceduri, în scopul promovării egalității de oportunități și/sau bunelor relații dintre persoane de rase diferite. Dacă, în timpul unei investigații oficiale, Comisia constată o încălcare a Actului Relațiilor Rasiale, aceasta este împuternicită să îi emită persoanei în cauză o notificare de ne-discriminare, prin care să îi solicite să nu mai încalce prevederile specifice ale Actului. Apoi, persoanei i se cere să informeze Comisia și persoanele în cauză (ex. angajații) asupra măsurilor pe care i-a întreprins pentru a se pune în conformitate cu Actul. Receptorul unei asemenea notificări trebuie să fie informat în avans de intenția comisiei, respectiv faptul că aceasta are în vedere să îi servească notificarea, și are dreptul să apeleze împotriva cerințelor din notificare. Notificările de ne-discriminare, o dată ce rămân definitive, sunt trecute într-un registru de notificări de ne-discriminare păstrat de Comisie. Acest registru este deschis spre inspecție și copiere. Importanța unei notificări de ne-discriminare este aceea că, o dată ce rămâne definitivă, dacă receptorul persistă în comiterea faptei ilegale în următorii cinci ani, Comisia poate demara proceduri pentru obținerea unei hotărâri sau a unui ordin în acest sens. În cazurile în care discriminarea persistă, Comisia poate urmări obținerea unei hotărâri sau a unui ordin de la o instanță judecătorească districtuală sau de la primul președintele districtului, dacă față de o persoană căreia i-a fost emisă o notificare de anti-discriminare (în ultimii cinci ani) sau împotriva căreia o instanță sau un tribunal a luat o hotărâre, există posibilitatea să încalce Actul dacă nu este constrânsă.

- **Puteri în privința practicilor și anunțurilor discriminatorii, și a presiunilor și instrucțiunilor pentru discriminare:** Comisia are competențe și funcții speciale în legătură cu prevederile Actului referitoare la practicile și anunțurile discriminatorii, și la presiunile și instrucțiunile pentru discriminare. Procedurile legale privind contravențiile pot fi inițiate

numai de către comisie. În aceste cazuri, Comisia se poate folosi și de procedurile de investigare oficială și notificare de ne-discriminare.

-Asistența: Oricine crede că a suferit o discriminare rasială are dreptul la acces direct la instanțe sau tribunale în vederea obținerii de remedii. Comisia îi poate ajuta pe reclamantii punându-i în legătură cu alte agenții care să le acorde consultanță (avocați, sindicate etc.), sau are puterea de a-i ajuta direct în cazurile în care este implicată o chestiune de principiu sau dacă reclamantul, din vreun motiv, nu poate continua cazul fără ajutor. În asemenea cazuri, Comisia poate oferi asistența, urmări ajungerea la o înțelegere sau oferi reprezentare ori asistență legală. Dacă o persoană face o cerere scrisă către Comisie pentru asistență în privința cazului ei, Comisia este obligată ca, în timp de două luni de la primirea cererii, să o analizeze, să decidă dacă o finanțează sau nu și să informeze persoana despre decizia pe care a luat-o.

-Oferirea de informații și consultanță: Comisia pentru Egalitate Rasială acordă informații și consultanță unei varietăți de agenții, despre cum să evite discriminarea și să promoveze egalitatea de oportunități (ex. consilii de instruire și de inițiativă, autorități locale, departamente de locuințe, angajatori, autorități sanitare și din învățământ, poliția, comisia publică); realizează rapoarte bazate pe investigații oficiale specifice sau pe studii și anchete mai largi; Informează membrii parlamentului, partidele politice, organizații și instituții naționale și, nu în ultimul rând, mass-media despre activitățile sale.

-Coduri de practică și ghiduri: Comisia poate emite coduri de practică cuprinzând îndrumări pentru eliminarea discriminării și promovarea oportunităților de șanse egale și bunelor relații între persoane de rase diferite. Aceste coduri de practică intră în vigoare după aprobarea lor de către Parlament și Secretariatul Central. De asemenea, Comisia mai oferă îndrumări referitoare la domenii specifice (de exemplu, cum se aplică Actul Relațiilor Rasiale la anunțurile de angajare, cum se aplică acesta la activitatea agenților imobiliari etc.).

-Asistența pentru organizații: Comisia poate oferi asistență financiară sau de orice alt fel oricărei organizații care, în opinia Comisiei, se ocupă cu promovarea egalității de oportunități și relațiilor bune între persoane de rase diferite. De exemplu, acorda finanțări celor 102 Consilii pentru Egalitate Rasială care activează la nivel local pe întreg teritoriul Marii Britanii. Aceste Consilii sunt conduse de reprezentanți ai grupurilor comunitare, organizații voluntare și statutare și indivizi care le sprijină scopurile.¹¹⁵

VI.4 COMISIA PENTRU TRATAMENT EGAL DIN OLANDA

Comisia pentru Tratatment Egal este o organizație profesionistă independentă. A fost înființată de guvern ca o organizație la care indivizii se pot adresa pentru ajutor prin plângeri referitoare la tratament inegal. Comisia analizează plângerile pe care le primește pentru a stabili dacă s-au încălcat reglementările privind tratamentul egal și se ocupă atât cu plângerile de discriminare "directă", cât și "indirectă".

---

¹¹⁵ Pentru detalii privind Comisia pentru Egalitate Rasială la pagina de web a Comisiei la adresa <http://www.open.gov.uk/cre/crehome.htm>; de asemenea Romani CRISS, D. Gergely, "Practici Pozitive privind mecanisme specializate în combaterea discriminării: Marea Britanie și România", Romani CRISS, 2002; vezi Consiliul European, ECRI, Exemples of "Good Practices": Specialised bodies to combat racism, xenophobia, antisemitism and intolerance at national level", Strasburg, CRI(99)43, septembrie 1996.

- **Procedura de plângere:** Indivizii care consideră că au fost tratați inegal, pot depune o plângere la Comisa pentru Tratatul Egal. De asemenea, un individ poate mandata o persoană pentru a-l reprezenta în ceea ce privește procedurile în fața Comisiei. Acesta poate fi o rudă, un sindicat, sau un grup de presiune, cum ar fi o organizație non-guvernamentală, care va acționa drept "reprezentant autorizat" și va continua procedurile în numele individului în cauză. Cu toate acestea, numirea unui "reprezentant autorizat" nu înseamnă că individul poate rămâne anonim. Și grupurile de presiune pot depune plângeri la Comisie, în mod independent. Cu toate acestea, ele pot depune plângeri doar dacă sunt organizații sau societăți înființate oficial pentru a promova interesele oamenilor cărora li se aplică reglementările privind tratamentul egal. Consiliile de Lucru și Comitetele de Serviciu pot și ele să depună plângeri la Comisie, însă plângerile lor trebuie să vizeze tratamentul egal din cadrul propriilor organizații sau companii.

După depunerea unei plângeri, aceasta este verificată preliminar de către Comisie pentru a se vedea dacă poate fi analizată. Victima și presupusul discriminator sunt audiați și fiecărei părți i se dă șansa să răspundă la punctul de vedere al celuilalt. Comisia poate, de asemenea, să ceară unor "părți terțe", cum ar fi martorii, să dea informații despre caz. Procedura este gratuită și nu necesită existența unui avocat.

O dată ce au fost strânse îndeajuns de multe informații, investigația se încheie și se ține o audiere, care durează de obicei în jur de o oră. Ambele părți depun mărturie în cadrul ei și pot aduce și experți. Comisia poate chestiona ambele părți și să le compare punctele de vedere. După audiere, Comisia discută cazul în ședință închisă. Ajunge la o hotărâre în maxim opt săptămâni. În hotărâre se specifică dacă au fost încălcate reglementările și dacă reclamantul a fost victima unei discriminări. Hotărârea Comisiei este importantă, însă nu obligă din punct de vedere legal. Nu poate forța partea care este vinovată de discriminare să se supună hotărârii. Însă, în practică, hotărârile sale sunt de obicei respectate și îndeplinite.

După adoptarea unei hotărâri, Comisia urmărește de obicei evoluția cazului.

- **Evaluarea de acțiuni:** Angajatorii sau organizațiile își pot depune la Comisie propriile reglementări, cerând să se evalueze dacă acestea sunt în acord sau nu cu reglementările legale. Aceste cereri se numesc cereri de "evaluare a acțiunilor proprii ale cuiva".

VI.5 COMISIA FEDERALĂ ELVEȚIANĂ ÎMPOTRIVA RASISMULUI

Comisia împotriva Rasismului a fost înființată de guvernul elvețian, în august 1995, pentru a investiga discriminarea rasială, a încuraja o mai bună înțelegere între persoane de etnie sau religii diferite, a combate toate formele de discriminare rasială directă sau indirectă și acordă o atenție specială prevenirii, ca modalitate de a-și face activitățile eficiente. Principalele sarcini ale Comisiei includ:

- **activități de consultare:** Acorda consultanță și sprijin autoritățile federale, în special în privința legislației și aplicării prevederilor legale, alături de elaborarea de politici și rapoarte. De asemenea, oferă asistență și consultanță indivizilor, în legătură cu rolul său de mediere.

- **activități de investigare și analiză:** Analizează discriminarea rasială dintr-o perspectivă academică și etică, alături de situația din teren și impactul ei asupra indivizilor și societății.

Președintele Comisiei Federale împotriva Rasismului mai desfășoară și funcția de Avocat al Poporului împotriva rasismului. Acesta primește plângeri de la indivizi care susțin că au fost victime ale rasismului. Informează clienții despre drepturile lor legale; Prezintă cazuri în fața autorităților relevante; Comisia are posibilitatea să intervină direct împreună cu autoritățile în cazurile speciale.

- **activități comune:** Colaborează cu autoritățile federale, cantonale și locale, și cu organizații și grupuri care se ocupă cu combaterea rasismului.

- **activități operaționale:** Comisia desfășoară activități de relații cu publicul și sprijin, și organizează campanii de conștientizare și prevenire⁶⁰.

VI.6 CENTRUL PENTRU COMBATAREA DISCRIMINĂRII ETNICE DIN NORVEGIA

Mandatul Centrului pentru Combaterea Discriminării Etnice a fost aprobat oficial prin Decret Regal în data de 11 septembrie 1998. "Centrul va oferi asistență juridică indivizilor care sunt supuși discriminării pe baza credințelor lor religioase, culorii pielii, sau originii naționale ori etnice. Centrul va documenta și monitoriza situația din prisma naturii și dimensiunii discriminării raportate. Centrul va fi înființat sub forma unui organism public administrativ cu autorizații specifice sub numele de Centrul pentru Combaterea Discriminării Etnice. Acesta va fi un serviciu național care va sta la dispoziția oricui din țară".

Principalul obiectiv al Centrului pentru Combaterea Discriminării Etnice este să asigure indivizilor protecție împotriva faptelor de natură discriminatorie. Va aborda cazurile de discriminare, după cum au fost ele definite mai sus, de oriunde din țară, indiferent dacă cel responsabil de presupusa faptă discriminatorie este o persoană privată sau o instituție, agenție, birou oficial etc. Acest serviciu va fi disponibil persoanelor care locuiesc în Norvegia. Cazurile pot fi depuse și de reprezentanți ai indivizilor, de exemplu, de către un grup de interese, organizație ne-guvernamentală sau asociație națională care activează împotriva discriminării.

- **Activitate de consiliere juridică:** Conform Secțiunii 218, paragraf 6, din Actul Curții de Justiție nr. 5, din data de 13 august 1915, Centrul va oferi gratuit consiliere juridică prin: acordarea de asistență și consultanță -sfaturi și îndrumări, trimiterea cererilor de asistență către organul oficial corespunzător, asistarea în pregătirea reprezentării legale și a negocierii. Centrul nu poate să susțină propriu-zis un caz în instanță. În cazurile în care s-ar putea stabili un precedent legal, Centrul poate acoperi cheltuielile de angajare a unui avocat care să susțină cazul în instanță.

- **Documentare și alte activități:** Centrul va documenta și monitoriza situații în privința naturii și dimensiunii oricărei fapte discriminatorii raportate. Alte activități ale Centrului: înregistrarea anchetelor și monitorizarea; compilarea de documentație referitoare la discriminare; elaborarea de rapoarte anuale despre natura și dimensiunea discriminării; lucrul împreună cu părțile relevante în vederea prevenirii discriminării; înaintarea de propuneri pentru acțiuni sau măsuri care pot preveni discriminarea în societatea norvegiană.

---

⁶⁰ Vezi Consiliul European, ECRI, Examples of "Good Practices": Specialised bodies to combat racism, xenophobia, antisemitism and intolerance at national level", Strasbourg, septembrie 1996.

Centrul va fi condus de un comitet de conducere, numit de Rege în Consiliu. Comitetul de conducere va avea șapte membri și trei membri adjuncți proveniți de la organizații de drepturile omului și anti-discriminare, birouri de avocatură, afaceri și industrie, poliție și autorități de urmărire penală sau din alte sfere considerate relevante pentru activitățile Centrului.¹¹⁷

VI.7 CENTRUL PENTRU OPORTUNITĂȚI EGALE ȘI LUPTA ÎMPOTRIVA RASISMULUI DIN BELGIA

Acest Centru a fost înființat prin lege în 1993, cu sprijin din partea Parlamentului și Guvernului și în urma propunerii Comisariatului Regal pentru Politici de Imigrație. Scopul său este să promoveze oportunitățile egale și să combată toate formele de discriminare, excludere, restricție sau preferință bazate pe rasă, culoare, descendență, origine sau naționalitate. Centrul are caracter judiciar și își desfășoară atribuțiile în mod imparțial și independent. Mandatul său, stabilit de legea din 15 februarie 1993, este definit astfel:

- să adreseze opinii și recomandări către autoritățile publice pentru îmbunătățirea reglementărilor în vigoare din acest domeniu; - să adreseze recomandări autorităților publice și persoanelor particulare bazate pe rezultatele studiilor și cercetărilor pe care le-a desfășurat; - să ajute orice persoană care apelează la Centru pentru a-și consulta drepturile și obligațiile. Persoana trebuie să fie ajutată să obțină informații și sfaturi despre respectarea drepturilor protejate de lege; - să demareze acțiuni legale în cazurile în care legea din 30 iulie 1981 privind interzicerea anumitor fapte motivate de rasism sau xenofobie este încălcată; - să ofere sprijin și îndrumare instituțiilor, organizațiilor și celor care oferă asistență juridică; - să producă și să pună la dispoziție orice documentație relevantă față de munca sa; - să desfășoare orice altă sarcină care i-a fost încredințată de orice autoritate publică.

Acțiunile întreprinse de Centru includ:

- **Stabilirea de rețele locale:** Centrul a înființat o unitate a cărei sarcină este să stabilească grupuri care să cuprindă toate organele locale în cauză (autorități locale, asociații, comitete de cartier etc.). Această rețea dorește să vină în sprijinul acțiunilor asociațiilor și să încurajeze contactele și cooperarea reciprocă. Pentru a crea o rețea cât mai extinsă, unitatea abordează această chestiune pe două planuri: inițiază contacte cu asociații de luptă împotriva rasismului și discriminării în vederea folosirii experienței lor și a cunoașterii locale și pentru a desfășura acțiuni comune, și încurajează asociațiile să ia legătura ele însele cu Centrul. Au fost stabilite birouri locale "de vigilență" care lucrează cu populația, în care sunt cuprinse autoritățile locale, asociații, comitete de cartier etc., în vederea evaluării și anticipării problemelor la nivel local.

- **Serviciu de informare a publicului larg:** Centrul acordă o mare importanță contactelor cu publicul larg. A înființat o linie telefonică gratuită prin care se oferă informații publicului despre Legea din 1981 referitoare la eliminarea rasismului și xenofobiei, se răspunde la orice întrebare privind acest subiect și se îndrumă oamenii către serviciul corespunzător

---

¹¹⁷ Pentru detalii privind Centrul pentru Oportunități Egale și lupta împotriva Rasismului vezi <http://www.antiracisme.be>.

pentru obținerea de ajutor. De asemenea, această formă de dialog reprezintă și o importantă sursă de informații pentru Centru.

- **Monitorizarea situației:** Pe baza informațiilor adunate prin contactele cu organizații locale și cu publicul, Centrul poate să își formeze o imagine completă și clară despre evoluția situației din prisma rasismului și discriminării, să determine care sunt acțiunile potrivite pentru a veni în răspunsul problemelor evidențiate (ex. studii, intervenții locale, conciliere), să recurgă la justiție acolo și atunci când este necesar.

- **Monitorizarea legislației:** Centrul monitorizează aplicarea anumitor prevederi legislative, în special Legea din 30 iulie 1981 cu privire la eliminarea faptelor motivate rasial.

- **Mediere și asistență legală:** Centrul are competența să asiste asociațiile sau indivizii victime sau martori ai unor acte rasiale sau de discriminare. Există asistenți sociali și avocați disponibili pentru a oferi informații, a înregistra plângerile, a analiza situația, a îndruma persoanele către alte servicii, a juca rolul de mediator sau pentru a lua în considerare posibile acțiuni juridice.

- **Conștientizare și instruire:** Centrul a continuat munca inițiată de Comisariatul Regal pentru Politici de Imigrație, care a desfășurat un proiect care viza crearea unui dialog și a unei înțelegeri mai bune între populația de imigranți și personalul instituțiilor de drept și ordine și al penitenciarelor, funcționarii publici și pompierii. Centrul a adaptat acest program și îl continua prin instruirea în școli sau centre de instruire a personalului care urmează să desfășoare aceste profesii, în strânsă colaborare cu instructorii și profesorii.

- **Promovarea de oportunități egale:** Având în vedere popularitatea în creștere a mișcărilor extremiste, Centrul desfășoară analize a situațiilor de sărăcie și neajunsuri și cum influențează acestea sentimentele rasiste și xenofobe din comunitate. Acordă o atenție deosebită zonelor mai sărace din orașele mari.

- **Observarea politicilor de imigrație:** Centrul continuă și dezvoltă misiunea desfășurată anterior de Comisariatul Regal pentru Politicile de Imigrație, în special în domeniile angajării, locuințelor, educației, tineretului, sănătății, situației femeilor imigrante, dimensiunii europene și cooperării și dezvoltării.

- **Misiuni specifice încredințate Centrului de autorități publice:** Autoritățile publice i-au încredințat Centrului mai multe misiuni specifice, în cadrul cărora acesta joacă rolul de coordonare, asistență tehnică și continuare (coordonare pentru combaterea traficului internațional de ființe umane; coordonare pentru combaterea absenteismului; managementul Fondurilor de Stimulare pentru politica de imigrație).

- **Serviciul de documentare:** Centrul include un serviciu de documentare specializat în domeniul rasismului și a politicilor de imigrație, care este accesibil asociațiilor, autorităților locale și publicului larg (profesori, studenți, cercetători).¹¹⁸

---

¹¹⁸Idem

VI.8 OMBUDSMAN-UL ÎMPOTRIVA DISCRIMINĂRII ETNICE DIN SUECIA

Instituția Ombudsman-ului datează din 1809. Inițial, ea a reprezentat instrumentul Parlamentului Suedez prin care supraveghea respectarea legilor și ordonanțelor de către judecători, funcționari publici și ofițeri de armată. În prezent, există patru Avocați ai Poporului Parlamentari, fiecare având câte o sferă de supraveghere separată. Ei sunt aleși de Parlament pe perioade de patru ani și raportează Parlamentului, însă se bucură de autonomie totală față de acesta, care nu are dreptul să dea directive.

În prezent, cinci avocați ai poporului suplimentari sunt numiți de către guvern: Ombudsman pentru Consumatori, Ombudsman pentru Oportunități Egale, Ombudsman împotriva Discriminării Etnice și Ombudsman pentru Persoane cu Handicap.

Biroul Avocatului Poporului împotriva Discriminării Etnice (DO) a fost stabilit de către Parlament în data de 1 iulie 1986 prin Legea împotriva Discriminării Etnice. Potrivit legii, DO va lucra pentru combaterea discriminării etnice în viața profesională și celelalte sfere ale vieții sociale. Făcând aceasta, DO va contracara rasismul și xenofobia. Sarcinile DO, care lucrează independent față de guvern sau parlament, sunt următoarele: - îi va ajuta, prin oferirea de sfaturi sau prin alte metode similare, pe cei care au suferit de discriminare rasială să își exercite drepturile; - va instiga, prin discuții cu autorități, companii și organizații, cât și prin activități de modelare a opiniei publice și diseminare de informații, luarea de măsuri împotriva discriminării etnice; - va prezenta guvernului propuneri privind amendamente constituționale și alte măsuri vizând combaterea discriminării etnice.

Dacă un angajator tratează diferit un candidat la un loc de muncă sau un angajat din cauza rasei sale, culorii pielii, originii naționale sau etnice sau credinței religioase, DO a fost în măsură, încă din 1 iulie 1994, să reprezinte acea persoană în fața Tribunalului Muncii. Acest fapt este condiționat de un număr de factori: unul este ca acel individ să nu fie reprezentat de sindicatul sau organizația sa profesională, altul este ca acel caz să fie important din rațiuni de principiu sau că există motive speciale pentru ca DO să își exercite rolul.

Mai mult, toți angajatorii sunt obligați ca, la cererea DO, să participe la discuții și să ofere informațiile necesare activității DO privind relația angajatorului cu candidații la o slujbă sau cu angajații. Există, în plus, o cerință generală față de autorități de a participa la discuțiile convocate de DO și, în limita competențelor lor, să ofere asistența cerută de DO.

DO îi informează pe aplicanți despre metodele legale și practice de recurs disponibile. Atunci când consideră de cuviință, DO contactează partea opusă și cercetează cauza pentru obținerea unui remediu sau clarificarea neînțelegerilor. De asemenea, poate contacta asociații profesionale, persoane în poziții superioare. Dacă o cauză este raportată poliției, DO urmărește maniera în care ea este tratată de către poliție și procurorul în cauză.

Formându-și legături cu organizații influente din societate, DO urmărește să convingă aceste instituții să facă mai mult, pentru a combate discriminarea etnică, xenofobia și rasismul, decât ar fi făcut în mod normal. În acest scop, DO întreține contacte cu, de exemplu, parteneri din piața forței de muncă, asociații profesionale, asociații religioase, forțele armate, poliția, agențiile guvernării centrale și alte instituții și organizații

similare. Mobilizarea tuturor forțelor de bine din societate, în acest fel, este una din sarcinile cele mai importante și urgente ale DO. O atenție specială este acordată situației saami-ilor (lapps-ilor) și romilor/țigănilor din Suedia.¹¹⁹

VI.9 CONSILIUL NAȚIONAL PENTRU COMBATEREA DISCRIMINĂRII ÎN ROMÂNIA

Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării, constituit în conformitate cu prevederile Ordonanței Guvernului nr.137/2000 privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare, se organizează și funcționează ca organ de specialitate al administrației publice centrale, cu personalitate juridică, în subordinea Guvernului. Consiliul are rolul de a implementa principiul egalității între cetățeni, prevăzut în Constituția României, în legislația internă în vigoare și în documentele internaționale la care România este parte. În exercitarea atribuțiilor sale Consiliul își desfășoară activitatea în mod independent, fără ca aceasta să fie îngăduită sau influențată de către alte instituții sau autorități publice.

Consiliul propune Guvernului proiecte de acte normative în domeniul său de activitate; avizează proiectele de acte normative care au ca obiect exercitarea drepturilor și a libertăților, în condiții de egalitate și nediscriminare; colaborează cu autoritățile publice competente în vederea armonizării legislației interne cu normele internaționale în materia nediscriminării; colaborează cu autoritățile publice, persoanele juridice și persoanele fizice pentru asigurarea prevenirii sancționării și eliminării tuturor formelor de discriminare; urmărește aplicarea și respectarea, de către autorități publice, persoanele fizice și juridice, a dispozițiilor normative ce privesc prevenirea sancționării și eliminării tuturor formelor de discriminare; primește petiții și sesizări privind încălcarea drepturilor omului, dispozițiilor normative referitoare la principiul egalității și nediscriminării, de la persoanele fizice, organizații neguvernamentale care au ca scop protecția drepturilor omului, alte persoane juridice, instituții publice, le analizează, adoptă măsurile corespunzătoare și comunică răspunsul în termenul prevăzut de lege.

De asemenea, Consiliul colaborează cu organizațiile neguvernamentale, care au ca scop protecția drepturilor omului; elaborează studii și cercetări privind respectarea principiului egalității și nediscriminării, pe care le prezintă Guvernului și le dă publicității; editează publicații în materie; constată și sancționează contravențiile prevăzute de Ordonanța Guvernului nr.137/2000.¹²⁰

---

¹¹⁹ Pentru detalii privind Ombudsman-ul împotriva Discriminării Etnice din Suedia vezi site-ul oficial al Ombudsman-ului la <http://www.do.se>; vezi Consiliul Europei, ECRI, Exemples of "Good Practices": Specialised bodies to combat racism, xenophobia, antisemitism and intolerance at national level, Strasburg, septembrie 1996.

¹²⁰ Citat din Hotărârea de Guvern nr.1194/2001, privind Constituirea Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării, Monitorul Oficial al României, Nr.792 din 12.12.200, vezi la adresa <http://www.publicinfo.ro>.

VI.A Concluzii vs. Scurte Analize

Mecanismele specializate în combaterea discriminării sunt, cu siguranță, un element definitoriu în aplicarea prevederilor legislative privind eliminarea tuturor formelor de discriminare. Ca principale organisme de implementare a unor asemenea legi, așa cum reiese din prezentarea Comisiilor din Anglia, Olanda, Belgia, Norvegia etc., acestea îndeplinesc și un rol de mediere al părților. Mai mult, acestea prevăd proceduri judiciare ce presupun audierea ambelor părți, apelarea la probe, experți sau martori. Toate aceste proceduri nu presupun angajarea unui avocat. Investigarea „ex officio” este un element pozitiv, iar acordarea de asistență și consultanță victimelor este un real progres. Persoane lipsite de o educație juridică pot beneficia de asistența acestor Comisii, iar în unele state pot obține sprijin în introducerea și susținerea unei acțiuni civile în justiție. În Belgia, Centrul pentru Oportunități Egale și Combaterea Rasismului poate introduce orice acțiune în justiție, care se încadrează în sfera de aplicabilitate a legii privind sancționarea unor acte motivate de rasism sau xenofobie.

Lipsa de încredere în autorități, a determinat de multe ori ca victime aparținând minorității romilor să nu depună plângeri privind încălcarea drepturilor lor. Posibilitatea mecanismelor specializate de combatere a discriminării, de a se constitui în prima instanță ca organism de mediere reprezintă elementul care ar putea determina încurajarea victimei în a reclama discriminarea. În Belgia, de exemplu, în 1999 dintr-un total de 1.119 cazuri de discriminare sesizate către Centrul de Oportunitati Egale, doar 6% din cazuri au fost preluate în instanțele judecătorești, în vreme ce 46% din cazuri au fost rezolvate prin mediere, restul fiind direcționate pentru o mai bună soluționare către alte servicii de resort. Proceduri de mediere sunt prevăzute în ceea ce privește Comisia pentru Egalitate Racială din Anglia, Centrul de Oportunități Egale și Combaterea Rasismului din Belgia, Comisia pentru Tratatment Egal din Olanda, Avocatul Poporului împotriva Discriminării Etnice din Suedia, Comisia Federală Elvețiană împotriva Rasismului. Alte asemenea mecanisme nu prevăd, din păcate, proceduri de mediere, dar includ posibilitatea acordării de consultații și asistență victimelor discriminării.

Asemenea comisii pot sancționa discriminarea. Comisia pentru Egalitate Racială din Anglia, în urma investigațiilor efectuate, poate emite un ordin de conformare (compliance notice) autorităților care nu își îndeplinesc sarcinile privind combaterea discriminării și poate cere executarea judecătorească a ordinului de conformare. De asemenea poate emite un ordin de încetare a practicii discriminatorii privind persoanele fizice. În Olanda, Comisia pentru Tratatment Egal pronunță hotărâri în cazurile în care este sesizată.¹²¹ În România, Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării constată și sancționează faptele de discriminare.

Având în vedere rolul organizațiilor non-guvernamentale de apărare a drepturilor omului, posibilitatea mandatării acestora de către victime este deosebit de importantă. În legislațiile statelor vest europene și, recent, și în cele din centrul și sud-estul Europei, legislația anti-discriminatorie include posibilitatea organizațiilor de a reprezenta victimele discriminării.

---

¹²¹ "Curtea Supremă de Justiție olandeză a decis într-un caz în care era implicat organul predecesor al Comisiei pentru Tratatment Egal că o hotărâre judecătorească nu poate contrazice o hotărâre a comisiei, decât în cazuri extrem de bine întemeiate."; Eugen Crai, Discriminare: soluții și implementare - apărarea drepturilor, sarcina probei și sancțiuni - Comparație între CNCD și organisme omoloage din străinătate, 2002, nepublicat.

Din perspectiva legislației internaționale în materia discriminării, Directiva 43/2000 a Consiliului Uniunii Europene prevede inversarea sarcinii probei în fața unui tribunal sau a altei autorități competente (n.n.mecanisme specializate) atunci când persoanele care se consideră a fi nedreptățite de faptul că principiul tratamentului egal nu a fost aplicat și în cazul lor, prin fapte în urma cărora se poate spune că a avut loc un caz de discriminare directă sau indirectă.¹²² De asemenea, Statele membre ale Uniunii Europene, ca și statele candidate la UE, vor trebui să desemneze un organism sau organisme pentru promovarea tratamentului egal al tuturor persoanelor, fără discriminare pe criteriul originii rasiale sau etnice. Aceste organisme vor avea ca scop apărarea drepturilor omului și vor oferi asistență independentă victimelor discriminării în depunerea plângerilor lor cu privire la cazurile de discriminare, fără a prejudicia drepturile victimelor și ale asociațiilor, organizațiilor sau altor entități legale, vor realiza monitorizări independente a discriminării, vor publica rapoarte independente și vor elabora recomandări cu privire la cazurile de discriminare.¹²³

În Belgia, Finlanda, Irlanda, Olanda, Suedia și Marea Britanie există organisme specializate de tipul cerințelor prevăzute în Articolul 13 al Directivei 43/2000.⁶¹ În alte nouă state membre UE, există organisme care îndeplinesc unele cerințe prevăzute de Directivă dar competențele acestora nu îndeplinesc în totalitate prevederile Directivei⁶². Lipsa competențelor se referă în general la acordarea de asistență independentă victimelor discriminării în susținerea plângerilor lor și desfășurarea unor investigații independente.

Între statele candidate, nu există un organism care să îndeplinească cerințele Directivei. Doar în România a fost recent adoptată Ordonanța 137/2000 care prevede înființarea unui organism specializat, Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării. Este cunoscută existența instituției de tip Ombudsman⁶³ ale cărei competențe diferă de la stat la stat. În unele state candidate, organisme care exercită funcții prevăzute în Directivă există, dar asemenea celor din statele membre, nu îndeplinesc întru-totul prevederile Directivei 43. Neconcordanța cu Directiva este legată de (lipsa) independența organismelor și de faptul că nu au competența de a reprezenta victimele discriminării.

Nouă state membre UE vor trebui, așadar, fie să înființeze un organism specializat, fie să acorde competențele cerute de Articolul 13 unui organism existent. În același sens vor trebui să acționeze și statele candidate la Uniunea Europeană.⁶⁴

---

¹²² Vezi Articolul 8 din Directiva 43/2000 privind implementarea principiului tratamentului egal al persoanelor indiferent de originea lor rasială sau etnică, adoptată de Consiliul Uniunii Europene .

¹²³ Vezi Articolul 13 din Directiva 43/2000 a Consiliului Uniunii Europene.

⁶¹ Vezi Per Johansson, Isabelle Chopin, "Racial, Ethnic and Religious Discrimination-A comparative analysis of national and European Law", ERRC, INTERIGHTS, MPG, August 2002.

⁶² Ibid.: Austria: Avocatul Poporului, Danemarca: consiliul pentru Egalitate Etnica, France: Înalțul Consiliu pentru Integritate/Comisia Națională Consultativă a Drepturilor Omului, Grecia: Ombudsman, Germania: Comisarul pentru Străini, Italia: Comisia pentru Politici de Integritate, Luxemburg: Consiliul Național pentru Străini /Comisia Specială Permanentă împotriva Discriminării Rasiale, Portugalia: Înalțul Comisar pentru Integritate și Minorități, Spania: Ombudsman (Avocatul Poporului).

⁶³ Ibid.: În Cehia: Avocatul Public pentru Drepturi, Estonia: Consilierul Legal, Ungaria: Ombudsman pentru Drepturile Civile, Ombudsman-ul Adjunct pentru Drepturi Civile și Ombudsman-ul pentru Drepturile minorităților Naționale și Etnice, Latvia nu are un Ombudsman, dar există Oficiul Național pentru Drepturile Omului și Inspectoratul de Stat al Muncii, Polonia: Ombudsman-ul pentru Drepturile Omului, România: Avocatul Poporului, Slovenia: Ombudsman-ul pentru Drepturile Omului.

⁶⁴ Ibid.

ÎN LOC DE FINAL

Compilația de cazuri de discriminare etnică împotriva romilor, un proiect pilot cu extindere pe viitor

Inițial, această broșură s-a născut în urma sentimentelor de frustrare a unor romi, fie victimă, fie avocat, în directă legătură cu situații și cazuri în fața instanțelor de judecată privind discriminarea în accesul la locuri publice. Din acest punct de vedere, cercetarea a avut un punct de plecare, inițial subiectiv, fiind scrisă ca o reflecție a sentimentului umilitor a unui funcționar public internațional de a fi victima a discriminării etnice și de a fi în imposibilitate, ca avocat, de a invoca suficiente motive în favoarea sancționării discriminării pentru a acorda depagubiri de către instanța de judecată victimelor. În contextul în care un mecanism specializat de combatere al discriminării ar fi probat discriminarea, inexistența acestuia a îngreunat posibilitățile victimei de a obține remedii dreptului încălcat.

Tocmai din aceste considerente au existat numeroase consultări privind grupul țintă al lucrării, relevanța și posibilul impact al acesteia. Organizațiile romilor joacă un rol fundamental în apărarea victimelor discriminării. Colaboratorii juriști și avocați ai acestor organizații lucrează în mod permanent în apărarea drepturilor romilor. În schimb, experiența organizațiilor romilor în probarea și acțiunea juridică în domeniul discriminării în țările din centrul și sud-estul Europei este relativ redusă. În acest sens, broșura înceacă să se adreseze organizațiilor și persoanelor care acordă asistență legală victimelor discriminării.

Pe de o parte, broșura este un instrument util și pentru Guverne. Din perspectiva practicilor pozitive privind combaterea discriminării etnice și a sistemelor juridice din diferite state, această broșură este utilă în contextul implementării dispozițiilor Directivei 43/2000.

Pe de altă parte, această broșură, realizată ca proiect pilot, nu se vrea a fi doar o încercare izolată de a pune la un loc cazuri aflate în fața instanțelor din diferite state. Accesul la locurile publice este doar unul dintre aspectele în care discriminarea se manifestă împotriva persoanelor aparținând minorității romilor. Accesul egal la un loc de muncă, accesul la bunuri și locuințe, libera circulație, accesul egal la justiție, discriminarea din partea autorităților sau poliției ar fi câteva domenii în care această cercetare s-ar putea extinde.

O serie de publicații privind aspecte ale discriminării manifestate împotriva romilor ar constitui o inițiativă a Punctului de Contact pentru Romi și Sinti din cadrul OSCE/ODIHR menită să contribuie la prevenirea și combaterea discriminării față de romi în statele membre ale OSCE.

Mai mult, există o legătură directă între prezenta broșură și proiectele derulate de organizații ne-guvernamentale ale romilor. În acest sens, Romani CRISS, cu suportul financiar al Ministerului Afacerilor Externe al Regatului Norvegiei, derulează în prezent un proiect destinat monitorizării și creării unei baze de date care cuprinde cazurile de discriminare împotriva romilor aduse în fața instanțelor de judecată. Deși, în această primă fază, respectiva baza de date cuprinde cazuri numai din România, pe viitor va fi extinsă, cuprinzând și cazuri din alte țări și va fi disponibilă pe website-ul organizației Romani CRISS.

Ca urmare a prezentei compilații de cazuri de discriminare – finanțată de către Punctul de Contact cu Romi și Sinti al OSCE/ODIHR, Romani CRISS, în parteneriat cu organizația European Dialogue (RrAJE) din Marea Britanie, va elabora o nouă broșură ce va analiza în detaliu subiectul prezentat în partea a doua a prezentei lucrări și va trata problematica mecanismelor specializate în combaterea discriminării în Europa. Această broșură va analiza politicile publice privind combaterea discriminării și evoluția sistemului legislativ în contextul creării și asigurării accesului potențialelor victime la diferite mecanisme care joacă un rol important în prevenirea și sancționarea discriminării etnice. Dezvoltarea la nivel local al organizațiilor care oferă asistență juridică victimelor și al mecanismelor care sancționează discriminarea în cadrul rețelelor anti-discriminare sunt câteva subiecte tratate în noua broșură.

Scopul principal al acestor inițiative ale organizațiilor de romi și a guvernelor statelor membre ale OSCE, realizate cu sprijinul Punctului de Contact cu Romi și Sinti al OSCE/ODIHR, îl constituie prevenirea și combaterea discriminării împotriva romilor precum și promovarea oportunităților de șanse egale .

Despre Autor

Dezideriu Gergely, 26 de ani, vorbitor de limba Maghiară și Engleză, născut dintr-o familie mixtă (tatăl Rom-Ungur și mama Româncă), este licențiat în științe juridice la Universitatea "Babes Bolyai" din Cluj-Napoca, în prezent avocat, membru al Baroului de Avocați din București, coordonator al Departamentului de Drepturile Omului în cadrul organizației Romani CRISS-Centrul Romilor pentru Intervenție Socială și Studii, fost monitor local în România pentru Centrul European pentru Drepturile Omului. A participat la training-uri internaționale privind drepturile omului organizate de Consiliul Europei, OSCE (Organizația pentru Securitate și Coopereare în Europa) și organizații non-guvernamentale internaționale.

A participat la seminarii naționale și internaționale privind problema romilor, în prezent, în cadrul Romani CRISS, fiind implicat în diferite proiecte ce vizează drepturile Romilor în România dar și în țările europene.

ISBN 973-99773-1-6

9 789739 977319